

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ - ΤΟΜΕΑΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ»

**«Νέα Μέσα, κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας και
ριζοσπαστικοποίηση νεανικών ομάδων»**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
Αθανασία Αγριόγιαννη

Τριμελής Επιτροπή

Λαμπροπούλου Έφη, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου, (Επιβλέπουσα)
Τσίγκανου Ιωάννα, Διδάκτωρ Κοινωνιολογίας, Διευθύντρια Ερευνών Εθνικού
Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών
Γρηγόρης Λάζος, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Αθήνα, 2017

Copyright © Αθανασία Αγριόγιαννη, 2017
All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν στη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς το συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

*Για όποιον δεν ακούει τη μουσική,
είναι τρελός αυτός που χορεύει
(τοίχος στην Αθήνα)*

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ μέσα από την καρδιά μου,

Τους γονείς μου, των οποίων οι θυσίες έγιναν η γερή βάση για την επιστημονική εξέλιξή μου, κάτι που δεν θα μπορέσω ποτέ να τους ανταποδώσω.

Τον αδελφό μου Γιώργο, ο οποίος πάντα μου υπενθύμιζε τι είναι σημαντικό σε αυτήν τη ζωή μέσα από τις δικές του διαφορετικές επιλογές.

Τη γιαγιά Στέλα και τον παππού Γιώργο για το πολιτισμικό υπόβαθρο της ανατροφής μου και την ανορίστη συναισθηματική στήριξη.

Την καρδιακή φίλη και συνοδοιπόρο Σοφία, η οποία βρίσκεται τόσο μακριά, αλλά ταυτόχρονα τόσο κοντά. Οι μακριές νύχτες πάνω από το laptop δεν θα ήταν ίδιες χωρίς το “Skype studying” μας.

Τον αγαπημένο μου άνθρωπο και σύντροφο, Λευτέρη. Χωρίς εσένα η πορεία μου θα ήταν πολύ πιο δύσκολη και μοναχική, γι αυτό σου αφιερώνω το συγκεκριμένο πόνημα και σε ευγνωμονώ για την καταλυτικής σημασίας συνεισφορά σου σε αυτό και την υπέρμετρη υπομονή σου.

Τέλος, την επιβλέπουσα καθηγήτρια κα Λαμπροπούλου για την ανταπόκριση και βοήθειά της.

Πίνακας Περιεχομένων

Ευχαριστίες.....	4
Πίνακας Περιεχομένων.....	5
Περίληψη.....	6
Abstract.....	7
1. Εισαγωγή.....	8
2. Τα Νέα Μέσα	
2.1. Ορισμός.....	10
2.2. Ποια είναι	
α. Διαδίκτυο.....	12
β. Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης.....	15
γ. Διαδικτυακές Πλατφόρμες.....	17
δ. Προσωπικά Ιστολόγια.....	18
ε. Δορυφορική Τηλεόραση.....	19
2.3. Νέα Μέσα και Κοινωνική Ζωή.....	19
3.1 Κατασκευή της Κοινωνικής Πραγματικότητας.....	23
3.2. Νέα Μέσα και Κατασκευή της Κοινωνικής Πραγματικότητας.....	24
4. Ριζοσπαστικοποίηση.....	31
4.1. Εννοιολογική Προσέγγιση.....	31
4.2. Χαρακτηριστικά της Ριζοσπαστικοποίησης.....	37
4.3. Θεωρητικές Προσεγγίσεις της Ριζοσπαστικοποίησης.....	41
5. Νεανικές Ομάδες.....	46
5.1. Νέοι, Νέα Μέσα και Ριζοσπαστικοποίηση.....	46
5.2. Νέοι και Ομάδες.....	49
6. Νέα Μέσα και Ριζοσπαστικοποίηση.....	50
6.1. Χαρακτηριστικά των Νέων Μέσων και Ριζοσπαστικοποίηση.....	50
6.2. Κατασκευή της Κοινωνικής Πραγματικότητας από τα Νέα Μέσα και Ριζοσπαστικοποίηση.....	55
7. Η αντίθετη γνώμη για το ρόλο των Νέων Μέσων στη Ριζοσπαστικοποίηση Νεανικών Ομάδων.....	60
8. Αντί Επιλόγου.....	62
Πηγές – Βιβλιογραφία.....	64

Περίληψη

Η παρούσα εργασία διερευνά τη σχέση ανάμεσα στις λειτουργίες των Νέων Μέσων και τη ριζοσπαστικοποίηση νεανικών ομάδων. Τα προαναφερθέντα γίνεται απόπειρα να συνδεθούν μέσω των διαδικασιών κατασκευής της κοινωνικής πραγματικότητας, οι οποίες αποτελούν βασική λειτουργία των Νέων Μέσων.

Το συγκεκριμένο θέμα επιλέχθηκε με σκοπό να εντοπιστούν οι παράγοντες που διευκολύνουν τη διαδικασία της ριζοσπαστικοποίησης στις λειτουργίες των Νέων Μέσων. Μέσω της βιβλιογραφικής ανασκόπησης ελέγχεται η βασική υπόθεση της εργασίας, η οποία θέτει σαν κυριότερο διευκολυντικό παράγοντα την κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας.

Τα Νέα Μέσα περιλαμβάνουν όλες τις τεχνολογικές επινοήσεις που είναι ψηφιακές, έχουν τη δυνατότητα αμφίδρομης επικοινωνίας, δικτυώνονται μεταξύ τους και ασύρματα και βασίζονται στην ηλεκτρονική επεξεργασία δεδομένων. Τα πιο βασικά είναι το Διαδίκτυο, τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, οι διαδικτυακές πλατφόρμες, τα προσωπικά ιστολόγια και η δορυφορική τηλεόραση. Τα Νέα Μέσα έχουν προκαλέσει μεγάλες αλλαγές στους τομείς της ειδησεογραφίας, της πληροφόρησης, της κοινωνικοποίησης του ατόμου και των κοινωνικών σχέσεών του.

Μία βασική λειτουργία των Νέων Μέσων είναι η κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας. Ένας τρόπος με τον οποίο επιτυγχάνεται είναι η παραγωγή συμβόλων. Η επιλογή των ειδήσεων, αλλά και ο τρόπος αναμετάδοσής τους αποτελεί έναν άλλον τρόπο.

Η ριζοσπαστικοποίηση είναι μία διαδικασία απόκτησης ακραίων πεποιθήσεων που παρεκκλίνουν από τις κοινωνικά αποδεκτές και ενδέχεται να καταλήξουν σε βίαιες συμπεριφορές. Πραγματοποιείται κυρίως από ομάδες και σχετίζεται με την ενίσχυση της ταυτότητάς τους και καταστάσεις διομαδικών συγκρούσεων. Το φαινόμενο της ριζοσπαστικοποίησης αναλύεται από την Θεωρία Κοινωνικού Κινήματος (Social Movement Theory), την Κοινωνική Ψυχολογία (Social Psychology) και τη Θεωρία Μετατροπής (Conversion Theory).

Η ηλικιακή ομάδα των νέων συνδέεται σε μεγάλο βαθμό τόσο με τα Νέα Μέσα, διότι βρίσκεται στην πρώτη θέση των χρηστών τους, όσο και με συμπεριφορές ριζοσπαστικοποίησης. Τα ιδιοσυγκρασιακά χαρακτηριστικά της συγκεκριμένης ηλικιακής περιόδου ωθούν τους νέους στον πειραματισμό της ταυτότητάς τους και στην αναζήτηση μίας θέσης στο πολιτικό γίγνεσθαι. Οι παραπάνω διαδικασίες είναι εντονότερες στο πλαίσιο των ομάδων και επηρεάζονται από την ομαδική ταυτότητα.

Όλα τα προαναφερθέντα συνδυάζονται για να εξηγήσουν τη ριζοσπαστικοποίηση νεανικών ομάδων με βάση την κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας από τα Νέα Μέσα. Τα Νέα Μέσα διευκολύνουν το συγκεκριμένο φαινόμενο λόγω των στοιχείων της ταυτότητας τους. Επιπλέον, το προκαλούν ή και το εντείνουν μέσω της μετάδοσης μίας συγκεκριμένης εικόνας για την πραγματικότητα.

Ο ρόλος της κοινωνικής ταυτότητας των μελών μίας ομάδας ή ενός χαρισματικού ηγέτη θα μπορούσαν να γίνουν αντικείμενο για περαιτέρω μελέτη και εξήγηση του φαινομένου.

Λέξεις – Κλειδιά

Νέα Μέσα, κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας, ριζοσπαστικοποίηση, νέοι, ομάδες

Abstract

The present paper investigates the correlation between the operations of the New Media and the radicalization of the young-aged groups. The paper tries to co-relate the above mentioned through the procedures of construction of social reality, which constitute one of the basic operations of New Media.

The theme is chosen with final cause to detect the factors that enable the procedure of radicalization in the operations of New Media. The basic hypothesis of the paper, which sets as the main facilitating factor the construction of social reality, is being inspected through the literature review.

The New Media involve all the digital technological inventions that give the ability of bidirectional communication, are also wirelessly networking and are based on the electronic data processing. The main Media are the Internet, the Social Media, the online platforms, the personal websites and satellite TV. The New Media have greatly influenced the field of News-reporting, Information, as well as the socialization and the social relations of the individual.

A basic operation of the New Media is the construction of social reality. Production of symbols is a way that enables this operation, while the selection of news and the way of their broadcasting is another.

Radicalization is a procedure of gaining extreme beliefs that deviate from what is socially acceptable and might result in violent behaviors. Radicalization is usually met among groups and is strongly related to the strengthening of their identity, while also to situations of intergroup conflicts. The phenomenon of radicalization is being analyzed from Social Movement Theory, Social Psychology and Conversion Theory.

The age group of juvenescence is greatly related to the New Media, as they form the most common group of users, while they are also related to radical behaviors. The idiosyncratic characteristics of this specific age period urge the juveniles to experiment their identity and searching of a status in the political procedure. The above mentioned procedures are being intensified in the frame of a group and they are influenced by the group identity.

All the above mentioned are combined in order to explain the radicalization of young-aged groups based on the construction of social reality caused by the New Media. The New Media enable this specific phenomenon due to the characteristics of their identity. Moreover, they cause or intensify this phenomenon due to the transmission of a specific view of reality.

The role of social identity of the members of a group, or that of a charismatic leader, could constitute an object of further research and analysis of the phenomenon.

Keywords

New Media, construction of social reality, radicalization, juveniles, groups

1. Εισαγωγή

Το θέμα του συγκεκριμένου πονήματος αφορά στα Νέα Μέσα και την επιρροή τους στο φαινόμενο της ριζοσπαστικοποίησης νεανικών ομάδων. Το συγκεκριμένο φαινόμενο εξηγείται μέσω των χαρακτηριστικών των Νέων Μέσων και κυρίως της κοινωνικής κατασκευής της πραγματικότητας.

Σκοπός της εργασίας είναι πρώτον, να εντοπιστεί η σχέση των Νέων Μέσων με την κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας. Δεύτερον, να εντοπιστεί η σχέση των Νέων Μέσων με τη ριζοσπαστικοποίηση των νεανικών ομάδων και η ενδεχόμενη επιρροή των πρώτων στη δεύτερη, αφού προηγουμένως εξετασθούν οι θεωρίες που την αναλύουν.

Ο λόγος που επιλέχθηκε το θέμα είναι ο συνεχώς αυξανόμενος αριθμός των φαινομένων της ριζοσπαστικοποίησης στη σύγχρονη εποχή και ο προεξάρχων ρόλος που φαίνεται να διαδραματίζουν σε αυτό τα Νέα Μέσα.

Για αυτόν τον λόγο, η βασική υπόθεση της εργασίας είναι ότι η κατασκευή μίας συγκεκριμένης κοινωνικής πραγματικότητας που διενεργείται από τα Νέα Μέσα διευκολύνει τη ριζοσπαστικοποίηση νεανικών ομάδων. Η μεθοδολογία με την οποία ελέγχεται η συγκεκριμένη υπόθεση είναι η συλλογή δεδομένων μέσω της βιβλιογραφικής ανασκόπησης.

Η θεματολογία της εργασίας εξετάζεται σε πέντε ενότητες. Η πρώτη ενότητα αφορά τα Νέα Μέσα. Αφού δοθεί ένας ευρύς ορισμός για τα Νέα Μέσα, αναλύονται εκτενώς οι σημαντικότερες μορφές τους, οι οποίες είναι το Διαδίκτυο, τα Μάσα Κοινωνικής Δικτύωσης, οι Διαδικτυακές Πλατφόρμες, τα Προσωπικά Ιστολόγια και η Δορυφορική τηλεόραση. Στο τέλος της ενότητας αναλύονται οι αλλαγές που επέφεραν στην κοινωνική ζωή και πιο συγκεκριμένα στους τομείς της ειδησεογραφίας, της πληροφόρησης, της κοινωνικοποίησης του ατόμου και των κοινωνικών σχέσεών του.

Η δεύτερη ενότητα καταπιάνεται με την ανάλυση του μοντέλου της κοινωνικής κατασκευής της πραγματικότητας από τα Νέα Μέσα. Μετά τη σύντομη εισαγωγή στο μοντέλο αναλύονται οι τρόποι με τους οποίους τα Νέα Μέσα κατασκευάζουν μία συγκεκριμένη εικόνα για την πραγματικότητα.

Στην τρίτη ενότητα αναλύεται εκτενώς το φαινόμενο της ριζοσπαστικοποίησης. Στην αρχή πραγματοποιείται η εννοιολογική προσέγγισή του.

Στη συνέχεια παρατίθενται τα χαρακτηριστικά του φαινομένου, ενώ στο τέλος οι Θεωρίες που το πραγματεύονται.

Η τέταρτη ενότητα είναι μία σύντομη ανάλυση της ύπαρξης των νεανικών ομάδων. Μέσα από την προσέγγιση του συγκεκριμένου ηλικιακού φάσματος αιτιολογείται η επιλογή του για το θέμα της εργασίας. Αναλύονται, επίσης οι έννοιες των ομάδων και της ομαδικής ταυτότητας.

Στην πέμπτη ενότητα επιχειρείται η σύνθεση όλων των στοιχείων που παρατέθηκαν στις προηγούμενες προκειμένου να ελεγχθεί η υπόθεση της εργασίας. Πρώτα διερευνάται ο ρόλος των χαρακτηριστικών των Νέων Μέσων στο φαινόμενο της ριζοσπαστικοποίησης και έπειτα η σύνδεση γίνεται πιο συγκεκριμένη στις λειτουργίες τους που αφορούν στην κοινωνική κατασκευή της πραγματικότητας.

Η έκτη ενότητα αφορά στην παρουσίαση των αντίθετων με το συμπέρασμα της εργασίας ερευνητικών πορισμάτων.

Τέλος, αντί επιλόγου παρατίθενται οι δυσκολίες που υπήρξαν κατά τη σύνθεση της εργασίας, αλλά και κάποιες κριτικές σκέψεις σχετικά με το θέμα.

2. Νέα Μέσα

2.1. Ορισμός

Τα Νέα Μέσα αποτελούν ένα μεγάλο κομμάτι της σύγχρονης πραγματικότητας και εμφανίζονται σχεδόν σε όλες τις εκφάνσεις της. Καταλαμβάνουν μεγάλο μέρος της καθημερινής ζωής του ανθρώπου και επηρεάζουν τον μικρόκοσμό του σε μεγάλο βαθμό. Τα αποτελέσματα της χρήσης τους είναι εμφανή σε πολλά επίπεδα της κοινωνικής ζωής και της οργάνωσής της. Η σημασία τους ολοένα και επεκτείνεται αγγίζοντας φανερά πλέον τα όρια των παγκόσμιων κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών εξελίξεων. Πλήθος ερευνητών έχουν ασχοληθεί με τον προσδιορισμό και την ανάλυση των Νέων Μέσων τόσο στις Κοινωνικές Επιστήμες όσο στις Θετικές και στις Τεχνολογικές. Ο Edward M. Marsico, Jr. (2009) χαρακτηρίζει τα Νέα Μέσα ως τα αποτυπώματα του 21ου αιώνα.

Η περιγραφή όλων ανεξαιρέτως των χαρακτηριστικών και των λειτουργιών τους μοιάζει δυσχερής, αφού η εικόνα τους μεταβάλλεται συνεχώς με την καθημερινή προσθήκη νέων στοιχείων, με την αφαίρεση παλαιότερων ή με τη μετάλλαξή τους. Πάραυτα, στη συγκεκριμένη ενότητα, αρχικά, θα πραγματοποιηθεί η γενική περιγραφή τους, υπό το πλαίσιο μίας προσπάθειας για μία όσο τον δυνατόν πληρέστερη εννοιολογική περιχαράκωσή τους. Στη συνέχεια, θα αναλυθούν το κάθε ένα ξεχωριστά, ενώ θα ακολουθήσει μία ανάλυση των αλλαγών που έχουν επιφέρει στη ζωή του ανθρώπου και στην κοινωνία γενικότερα.

Τα Νέα Μέσα περιλαμβάνουν όλες τα τεχνολογικά επιτεύγματα που είναι ψηφιακά, έχουν τη δυνατότητα αμφίδρομης επικοινωνίας, δικτυώνονται μεταξύ τους και ασύρματα και βασίζονται στην ηλεκτρονική επεξεργασία δεδομένων (Ρήγου, 2014). Σε αυτά συγκαταλέγονται όλες οι διαφορετικές μορφές του Διαδικτύου (Internet) και όλες οι τεχνολογικές συσκευές που μπορούν να έχουν πρόσβαση σε αυτό. Στην πρώτη κατηγορία περιλαμβάνονται οι διαδικτυακές σελίδες ή ιστοσελίδες (sites), τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης (social media), όπως το Facebook και το Twitter, οι διαδικτυακές πλατφόρμες, όπως το YouTube και το Tumblr, τα προσωπικά ιστολόγια (blogs) και η δορυφορική τηλεόραση (satellite television). Η δεύτερη κατηγορία αφορά τους επιτραπέζιους υπολογιστές, τα έξυπνα κινητά (smartphones), τα tablets, τα ipads και τους φορητούς υπολογιστές (laptops). Όλα τα προαναφερθέντα στοιχειοθετούν πλέον έναν ανεξάρτητο ερευνητικό κλάδο, ο οποίος

ονομάζεται Τεχνολογία της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας (Information and Communication Technology, ICT) και κατέχει ένα ευρύτατο πεδίο εφαρμογής.

Τα Νέα Μέσα αντικαθιστούν τα Παραδοσιακά ή Συμβατικά Μέσα, τα οποία συνεχίζουν να λειτουργούν, χωρίς όμως να βρίσκονται στην πρώτη γραμμή προτίμησης των χρηστών, τουλάχιστον των νεαρών ηλικιών. Στα Παραδοσιακά Μέσα συμπεριλαμβάνεται η τηλεόραση, το ραδιόφωνο και ο έντυπος τύπος, δηλαδή οι εφημερίδες και τα περιοδικά. Η βασική διαφορά μεταξύ τους είναι ότι στα Παραδοσιακά δεν παρέχεται η δυνατότητα διάδρασης της πηγής με τον δέκτη, επομένως ούτε η δυνατότητα διαμόρφωσης δικτύου (Ρήγου, 2014). Επιπρόσθετες κύριες διαφορές αφορούν στον τρόπο λειτουργίας και τη διαθεσιμότητα των πληροφοριών. Αναφορικά με το πρώτο, τα Παραδοσιακά Μέσα εκπέμπουν το περιεχόμενό τους μόνο όποτε το έχει προγραμματίσει ο πομπός, ενώ τα Νέα, είναι στη διάθεση του δέκτη οποιαδήποτε στιγμή το επιθυμεί. Η διαθεσιμότητα των πληροφοριών είναι περιορισμένη στα Παραδοσιακά Μέσα και επίσης καθορίζεται κατεξοχήν από τον πομπό, εν αντιθέσει με τα Νέα Μέσα που χαρακτηρίζονται από αφθονία πληροφοριών, τις οποίες συγκατασκευάζουν οι χρήστες τους.

Οι δύο βασικότερες λειτουργίες των Νέων Μέσων είναι η επικοινωνία και η πληροφόρηση (Gottfried & Shearer, 2016). Η πρώτη φαίνεται να κερδίζει έδαφος ανάμεσα στους χρήστες και να αποτελεί πρωταρχικό σκοπό ακόμα και των ειδησεογραφικών ιστοσελίδων. Αυτό γίνεται φανερό από την προσθήκη «χώρου» για σχολιασμό κάτω από τα άρθρα ειδήσεων, στον οποίο ο κάθε αναγνώστης μπορεί να εκφράσει τη γνώμη του ή να σχολιάσει τη γνώμη κάποιου άλλου. Η συγκεκριμένη τάση ώθησε τους Yzer και Southwell (2008) να προτείνουν την ονομασία «New Communication Technologies», δηλαδή Νέες Τεχνολογίες Επικοινωνίας, αντί για Νέα Μέσα.

Επιπρόσθετη λειτουργία των Νέων Μέσων είναι η ψυχαγωγία, η οποία είναι εξίσου σημαντική για πολλούς από τους χρήστες. Οι λόγοι που καταλαμβάνει δευτερεύουσας σημασίας θέση είναι ότι, πρώτον, η πλειονότητα των χρηστών δηλώνει ότι χρησιμοποιεί τα Νέα Μέσα κυρίως για ενημερωτικούς και όχι ψυχαγωγικούς σκοπούς (Παπαθανασόπουλος, 2011) και κατά δεύτερον, ότι θεωρείται πως δεν έχει βαρύνουσας σημασίας αντίκτυπο στο κοινωνικό γίγνεσθαι. Η ψυχαγωγία λαμβάνει χώρα στις ψυχαγωγικές πλατφόρμες που παρέχουν μουσική, σε ιστότοπους με ψυχαγωγικό περιεχόμενο, στα διαδικτυακά παιχνίδια, τα οποία είναι είτε ατομικά είτε ομαδικά και σε ψυχαγωγικές εκπομπές που εκπέμπονται μόνο μέσω Διαδικτύου.

Τα τελευταία χρόνια τα Νέα Μέσα απέκτησαν και έντονη πολιτική διάσταση. Πλέον, τα χρησιμοποιούν πολιτικοί από όλες τις χώρες, από κάθε κομματική κατεύθυνση ως μέσο προβολής και μετάδοσης μηνυμάτων (Παπαθανασόπουλος, 2011). Οι χρήστες τους όμως, που δεν κατέχουν κάποιο επίσημο πολιτικό αξίωμα, τα χρησιμοποιούν για να εκφράσουν δημόσια τη γνώμη τους για το πολιτικό γίγνεσθαι, να την ανταλλάξουν με άλλους χρήστες, αλλά και να την υπερασπιστούν με έντονο λόγο στις διαμάχες που λαμβάνουν χώρα στα διαδικτυακά μέσα. Η συγκεκριμένη λειτουργία των Μέσων αποτελεί ένα από τα βασικά στοιχεία προς ανάλυση στη συγκεκριμένη εργασία.

Πλέον τα Νέα Μέσα συνδέονται το ένα με το άλλο. Έχοντας έναν λογαριασμό σε ένα κοινωνικό δίκτυο, μπορείς πολύ εύκολα να φτιάξεις και σε ένα άλλο. Με το πάτημα ενός κουμπιού οι προσωπικές σου πληροφορίες μεταφέρονται στο δεύτερο κοινωνικό δίκτυο και σε δευτερόλεπτα γίνεσαι χρήστης και σε αυτό. Επιπλέον, όταν ένα κοινωνικό γεγονός ανακοινώνεται σε ένα Μέσο, σχεδόν αυτόματα αναμεταδίδεται και στα υπόλοιπα. Η συγκεκριμένη σύνδεση συμβαίνει τόσο στην πρώτη μετάδοση ενός γεγονότος όσο και στις τυχόν μεταγενέστερες τροποποιήσεις αναφορικά με αυτό.

Τα Νέα Μέσα αδιαμφισβήτητα αποτελούν ένα νέο περιβάλλον ύπαρξης, δράσης, πληροφόρησης, επικοινωνίας και ψυχαγωγίας του ανθρώπου.

2.2 Ποια είναι

α) Διαδίκτυο. Στη συγκεκριμένη υποενότητα θα αναλυθεί η πρώτη κατηγορία των Νέων Μέσων, εκείνη δηλαδή που περιλαμβάνει το Διαδίκτυο στις διάφορες μορφές του. Θα περιγραφούν οι κυριότερες μορφές, δηλαδή εκείνες που χρησιμοποιούνται από τους περισσότερους χρήστες και εκείνες που έχουν το μεγαλύτερο κοινωνικό αντίκτυπο. Αυτές είναι το ίδιο το Διαδίκτυο, τα κοινωνικά δίκτυα, οι δημοφιλείς διαδικτυακές πλατφόρμες και η δορυφορική τηλεόραση.

Ξεκινώντας από το Διαδίκτυο γίνεται ξεκάθαρο ότι αναλύεται μόνο η πιο σύγχρονη και νόμιμη εκδοχή του, δηλαδή το WEB 2.0. Οι παλαιότερες εκδοχές του έχουν σταματήσει να χρησιμοποιούνται και οι έρευνες που πραγματοποιήθηκαν για αυτές κρίνονται ως μη βοηθητικές για την παρούσα ανάλυση. Η παράνομη μορφή του, το Dark Web δεν εξετάζεται στην παρούσα εργασία, διότι αφορά ένα αυτοτελές ερευνητικό αντικείμενο που επιδέχεται εξατομικευμένης ανάλυσης.

Το Διαδίκτυο αποτελεί ίσως τη βασικότερη πηγή πληροφοριών της σύγχρονης πραγματικότητας. Πληθώρα στοιχείων μπορούν να είναι διαθέσιμα στον χρήστη μόνο με την πληκτρολόγηση μίας λέξης. Χιλιάδες γνωστικά αντικείμενα βρίσκονται αναρτημένα και διαθέσιμα να ανευρεθούν σε όποιον τα ψάξει. Η πρόσβαση στο Διαδίκτυο είναι πολύ εύκολη και γρήγορη. Στις ημέρες μας ένα χαμηλό μηνιαίο χρηματικό αντίτιμο και ένας υπολογιστής είναι αρκετά για να έχει κάποιος στα χέρια του όλες τις δυνατότητες που προσφέρει.

Το Διαδίκτυο έχει αλλάξει άρδην την εικόνα της πληροφόρησης. Τόσο το περιεχόμενο όσο και ο τρόπος που αυτή δημοσιεύεται και μεταδίδεται. Οι πληροφορίες που είναι διαθέσιμες προέρχονται από διαφορετικές πηγές, οπότε εκφράζουν και διαφορετικές οπτικές γωνίες. Η πληροφόρηση δεν είναι πλέον κάθετη και η είδηση δεν μεταφέρεται από πάνω προς τα κάτω, από τα Μέσα προς το κοινό δηλαδή, αλλά είναι οριζόντια και πολυμερής, σαν ένα δίκτυο του οποίου όλα τα σημεία επικοινωνούν με όλα τα υπόλοιπα σημεία (Cottle 2008).

Οι δυνατότητες κοινωνικής δικτύωσης έχουν επίσης αυξηθεί λόγω του Διαδικτύου (Ρήγου, 2014). Είτε μετά από το κάλεσμα ενός άλλου χρήστη είτε μετά από ίδια πρωτοβουλία ένας χρήστης μπορεί να αποκτήσει “φίλους” και να γίνει μέλος σε ομάδες με διάφορα περιεχόμενα. Με την ίδια ευκολία μπορεί να σταματήσει να είναι “φίλος” με κάποιον ή να αποχωρήσει από την ομάδα. Έρευνες, μάλιστα, έχουν δείξει ότι τα άτομα τείνουν να διατηρούν σαν φίλους διάφορα άλλα άτομα για τα οποία μπορούν να σκεφτούν λόγους για να τα διαγράψουν. Παρ' όλα αυτά το δευτερογενές φιλτράρισμα, δηλαδή η διαγραφή φίλων από τον ίδιο τον χρήστη, συμβαίνει κυρίως όταν το άλλο άτομο είναι παλιά και όχι στενή γνωριμία (Malinen 2015).

Οι χρήστες του Internet είναι όλων των ηλικιών. Οι έφηβοι όμως και οι νέοι παρουσιάζουν μία εξαιρετικά μεγάλη εξοικείωση με τη χρήση του (Lee, 2006). Το προαναφερθέν δικαιολογείται με διάφορους λόγους, οι οποίοι θα αναλυθούν και στην αντίστοιχη ενότητα, με πιο βασικό, ίσως, εκείνον της δυνατότητας πειραματισμού. Το Διαδίκτυο επιτρέπει στους νέους να πειραματιστούν με διαφορετικούς τρόπους και να ανακαλύψουν τις διαφορετικές πλευρές του εαυτού τους. Ο οριοθετημένος πειραματισμός θεωρείται πολύ σημαντικός για την υγιή ωρίμανση τους προς την ενήλικη φάση.

Οι μορφές της διαδικτυακής επικοινωνίας προσφέρουν τη δυνατότητα επαφής με ανθρώπους από όλα τα μήκη και τα πλάτη της γης. Με οποιαδήποτε αφορμή και

για οποιονδήποτε λόγο ή και χωρίς αυτά δύο ή περισσότερα άτομα που διαμένουν σε διαφορετικές ηπείρους μπορούν εύκολα να συνδεθούν μεταξύ τους και να επικοινωνήσουν. Για παράδειγμα, άτομα από όλον τον πλανήτη που υποστηρίζουν την ίδια άποψη για ένα κοινωνικό ζήτημα ή είναι υπέρμαχοι μίας συγκεκριμένης ιδέας, μπορούν να δημιουργήσουν ένα δίκτυο επικοινωνίας και να έρχονται σε επαφή μέσα από αυτό. Το δίκτυο μπορεί να είναι είτε δημόσιο είτε όχι, δηλαδή να μπορεί να έχει πρόσβαση σε αυτό όποιος χρήστης θέλει, είτε να είναι διαθέσιμο μόνο για συγκεκριμένους χρήστες, αντίστοιχα. Το δίκτυο αυτό αποτελεί μία ψηφιακή ομάδα. Πολλές ψηφιακές ομάδες δημιουργούν έναν ολόκληρο ψηφιακό κόσμο. Οι ψηφιακές αυτές ομάδες και ολόκληρος ο ψηφιακός κόσμος λειτουργεί με βάση την κοινωνική ανατροφοδότηση, κάτι που αποτελεί ομοιότητα με τον πραγματικό. Πρακτικά αυτό σημαίνει ότι ο χρήστης συμμετέχει σε μια ομάδα της οποίας τα υπόλοιπα μέλη, επίσης χρήστες του Διαδικτύου, τον αποδέχονται, συμφωνούν μαζί του και τον επιβραβεύουν (Nagy & Koles 2014). Η κοινωνική διάσταση προκύπτει από το ότι υπάρχει επικοινωνία με άλλους χρήστες, οι οποίοι σαν μία κοινότητα μπορούν να αποφασίσουν τα χαρακτηριστικά των ατόμων που θέλουν στην ομάδα τους και βάσει αυτών να απορρίπτουν και να δέχονται τα νέα μέλη. Τα χαρακτηριστικά αυτά μπορεί να είναι οικονομικού, επαγγελματικού, ιδεολογικού χαρακτήρα ή να αφορούν το κοινωνικό status ή τη φυσική κατάσταση του χρήστη. Με τη συμπεριφορά τους αυτή ουσιαστικά μεταδίδουν έμμεσα ή άμεσα μηνύματα σχετικά με τους κοινωνικούς ρόλους και τις κοινωνικές αξίες (Black, Korobkova & Epler, 2014). Κάνοντας φανερή την τοποθέτησή τους σχετικά με αυτά καθιστούν κάποια αποδεκτά και άξια επιβράβευσης, ενώ κάποια άλλα όχι.

Ιδιαίτερης μορφής ομάδας του διαδικτύου αποτελούν κάποιοι χώροι που υπάρχουν σε αυτό, οι οποίοι δομούνται γύρω από ένα συγκεκριμένο θέμα της κοινωνικής πραγματικότητας, στο οποίο τα μέλη τους τοποθετούνται υποστηρίζοντας μία και μόνο άποψη για αυτό. Οι χώροι αυτοί ονομάζονται δωμάτια ηχούς (echo rooms). Το βασικό, δηλαδή χαρακτηριστικό των συγκεκριμένων διαδικτυακών τόπων είναι η ομοφωνία των μελών τους σχετικά με ένα θέμα. Το θέμα είναι συνήθως ένα γεγονός της κοινωνικής πραγματικότητας, το οποίο εγείρει συζητήσεις και προκαλεί τουλάχιστον δύο αντικρουόμενες τοποθετήσεις. Μπορεί να είναι από την υποστήριξη μίας ποδοσφαιρικής ομάδας μέχρι την στήριξη μίας κομματικής παράταξης ή και την ενίσχυση ενός πολιτικού ιδεώδους. Τα μέλη μοιράζονται την ίδια συγκεκριμένη άποψη για το θέμα και τα επιχειρήματα που παρουσιάζονται είναι μονοδιάστατα.

Όσα μέλη εκφράζουν μία αντίθετη γνώμη ή την αντίρρησή τους σχετικά με κάτι, αποκλείονται από τη συγκεκριμένη ομογενοποιημένη ομάδα και δεν μπορούν να έχουν πρόσβαση σε αυτή. Αυτό συμβαίνει είτε με απόφαση του διαχειριστή ή των διαχειριστών της, είτε μετά από την πίεση των υπόλοιπων μελών της.

Στο Διαδίκτυο υπάρχουν και πλατφόρμες συζήτησης (discussion forums), οι οποίες ομοιάζουν με τα δωμάτια ηχούς στην επιλογή μίας συγκεκριμένης θεματολογίας, αλλά διαφέρουν στο ότι φιλοξενούν πολλές και διαφορετικές, μπορεί και εκ διαμέτρου αντίθετες απόψεις. Τις περισσότερες φορές οργανώνονται έτσι ώστε να μπορούν να συμμετέχουν σε αυτές όχι μόνο τα μέλη τους, αλλά οποιοσδήποτε μπορεί να τις συναντήσει κατά την περιήγησή του στον κυβερνοχώρο.

β) Μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης (Social Media) είναι «μία σειρά διαδικτυακών εφαρμογών που αναπτύσσονται στα τεχνολογικά θεμέλια του Διαδικτύου 2.0. Επιτρέπουν τη δημιουργία επαφών μεταξύ των χρηστών και την ανταλλαγή πληροφοριών» (Kaplan & Haenlein, 2010, σ.60). Πιο συγκεκριμένα, είναι υπηρεσίες που βασίζονται στο Διαδίκτυο και δίνουν την ευκαιρία στα άτομα να δημιουργήσουν ένα δημόσιο ή ημι-δημόσιο προφίλ σε ένα κλειστό σύστημα, μία λίστα με άλλους χρήστες, με τους οποίους μπορούν να συνδέονται και να έχουν πρόσβαση στη λίστα επαφών αυτών των χρηστών.

Τα γενικά χαρακτηριστικά των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης συμπεριλαμβάνουν την ανωνυμία, την έλλειψη αυστηρών κανονισμών, την ευρύτητα της θεματολογίας που διακινείται σε αυτά, την ανεξέλεγκτη ροή πληροφοριών, την τεράστια δημοτικότητα τους και το ότι είναι στη διαθεσιμότητα του χρήστη οποτεδήποτε εκείνος το επιθυμεί.

Η ανωνυμία στοιχειοθετείται από το γεγονός ότι για τη δημιουργία ενός λογαριασμού δεν απαιτείται κανένα αποδεικτικό στοιχείο που να στηρίζει την πραγματική ταυτότητα του χρήστη. Ο καθένας μπορεί να χρησιμοποιεί ψεύτικο όνομα και ψεύτικα στοιχεία και να διατηρεί ένα προφίλ, μέσω του οποίου επικοινωνεί και ενημερώνεται.

Η έλλειψη αυστηρών κανονισμών υπογραμμίστηκε από τους Stevens και Neumann (2009). Οι ερευνητές θεώρησαν ότι στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης λόγω της ανωνυμίας και του τεράστιου όγκου δεδομένων, η πιθανότητα τιμώρησης μίας απρεπούς συμπεριφοράς είναι εξαιρετικά μειωμένη. Ο ορισμός του τι είναι απρεπές είναι επίσης δύσκολα προσδιοριζόμενος, επειδή οι κανόνες και οι νόμοι που

καλύπτουν την κοινωνική ζωή του πραγματικού κόσμου, δεν ισχύουν πάντα για τον ψηφιακό. Ακόμα και όταν ισχύουν, ο έλεγχος της τήρησής τους ή η επιβολή τους φαντάζει ακατόρθωτη.

Τα Κοινωνικά Δίκτυα αποτελούν μία πολύ σημαντική πηγή πληροφόρησης για τους χρήστες τους. Η συχνότητα και η ταχύτητα με την οποία “ανεβαίνουν” πληροφορίες για οποιοδήποτε θέμα είναι θεαματικές. Η εύκολη πρόσβαση σε αυτά τα κατατάσσει στην πρώτη θέση των τρόπων ενημέρωσης των πολιτών, ειδικά των νεαρότερων ηλικιών (Ρήγου, 2014). Κατά συνέπεια, η πληροφορία που διακινείται σε αυτά, το περιεχόμενο και η ποιότητά της αντικατοπτρίζουν την εικόνα που σχηματίζουν οι χρήστες για την πραγματικότητα και τα συμβάντα της.

Η χρήση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης είναι τόσο ευρεία, που την τελευταία επταετία διενεργούνται στατιστικές μετρήσεις για την παρακολούθησή της και την αποκάλυψη των ποιοτικών χαρακτηριστικών της. Οι στατιστικές κάνουν φανερή τη δημοτικότητα των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης αναφέροντας ότι εκατό εκατομμύρια άνθρωποι παγκοσμίως τα χρησιμοποιούν καθημερινά (Agarwal, 2015). Επίσης αποκαλύπτουν ότι οι μισοί από τους χρήστες τους είναι εθισμένοι σε αυτά, στοιχείο που επιβεβαιώνεται και από αντίστοιχες έρευνες (Retrevo, 2010).

Τα δίκτυα ανθρώπων που προκύπτουν από τη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης έχουν σαν κύριο στόχο την επικοινωνία. Η διάδραση των χρηστών πραγματοποιείται μέσω της ανταλλαγής μηνυμάτων, τα οποία περιέχουν πληροφορίες, σκέψεις και συναισθήματα, μοιράζονται, δηλαδή, ολόκληρους κόσμους νοημάτων. Τα προαναφερθέντα γίνονται θέμα συζήτησης και καταλήγουν να μετατρέπονται σε διαμορφωτές της ταυτότητας, των αντιλήψεων και των προτιμήσεων των μελών ενός δικτύου.

Τα χαρακτηριστικά των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης αποτελούν ταυτόχρονα και τους λόγους της μεγάλης δημοτικότητάς τους. Φαίνεται ότι ελκύουν τους χρήστες, γιατί μεταδίδουν μία υπόσχεση για σύναψη φιλικών σχέσεων, μέσω των οποίων ο χρήστης μπορεί να κερδίσει αποδοχή ή και έναν σκοπό στη ζωή του. Η δημιουργία μίας ψηφιακής κοινότητας, η συμμετοχή και η δράση σε αυτήν προσφέρουν στοιχεία απαραίτητα για τη ζωή και την εξέλιξη του κάθε ανθρώπου, όπως η αίσθηση του ανήκειν, η αποδοχή, η επικοινωνία και η επενέργεια στο κοινωνικό γίγνεσθαι.

Ίσως το πιο δημοφιλές Μέσο Κοινωνικής Δικτύωσης της εποχής μας είναι η πλατφόρμα του **Facebook**. Η συγκεκριμένη πλατφόρμα άρχισε να λειτουργεί το

2006. Το Facebook επιτρέπει σε κάθε χρήστη να διατηρεί έναν προσωπικό λογαριασμό, στον οποίο μπορεί να δημοσιεύει πληροφορίες, εικόνες, φωτογραφίες, βίντεο. Χαρακτηριστικό της μεγάλης σημασίας που έχει σαν Μέσο, είναι ότι πριν από τις περισσότερες τρομοκρατικές επιθέσεις, οι δράστες έχουν αναρτήσει στον προσωπικό τους λογαριασμό είτε μία προειδοποίηση, είτε πληροφορίες για το επερχόμενο συμβάν (Weimann, 2010).

Την ίδια χρονιά τέθηκε σε λειτουργία και ένα άλλο, εξίσου δημοφιλές Μέσο Κοινωνικής Δικτύωσης, το **Twitter**. Η συγκεκριμένη πλατφόρμα είναι, επίσης, ευρέως διαδεδομένη, αλλά ο χαρακτήρας της είναι αρκετά διαφορετικός από εκείνον του Facebook.

Πρόκειται για μία πλατφόρμα μετάδοσης πληροφοριών και επικοινωνίας σε πραγματικό χρόνο. Χρησιμοποιείται περισσότερο για σχολιασμό του κοινωνικού και του πολιτικού γίνεσθαι. Οι πολιτικοί αρχηγοί παγκοσμίως τη μεταχειρίζονται για να εκφράσουν πολιτικά μηνύματα. Είναι εξίσου δημοφιλής στις ριζοσπαστικοποιημένες ομάδες, διότι τους επιτρέπει να μεταδώσουν γρήγορα, εύκολα και χωρίς κόστος το μήνυμά τους σε όλες τις άκρες της γης.

Τα τελευταία χρόνια η δημοτικότητα της έχει αυξηθεί κατακόρυφα. Πλέον χρησιμοποιείται και από τις υπόλοιπες πλατφόρμες κοινωνικών δικτύων για αναδημοσίευση θεμάτων και εξελίξεων της παγκόσμιας πολιτικής σκηνής.

γ) Διαδικτυακές πλατφόρμες. Οι διαδικτυακές πλατφόρμες είναι χώροι στο Διαδίκτυο, οι οποίοι λειτουργούν συνήθως για έναν πολύ συγκεκριμένο σκοπό. Σε κάποιες από αυτές ο σκοπός είναι η δημοσίευση βίντεο (videos), σε κάποιες άλλες η κοινοποίηση φωτογραφιών και σε κάποιες άλλες η ανταλλαγή τραγουδιών.

Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν πλατφόρμες όπως το YouTube, το Dailymotion και Vimeo. Οι χρήστες φιλοξενούνται από την εκάστοτε πλατφόρμα και μπορούν να φτιάξουν προσωπικές σελίδες σε αυτή. Μοιράζονται είτε τα προσωπικά τους, είτε άλλων ατόμων, βίντεο. Έχουν τη δυνατότητα να τα προωθούν και εκτός της πλατφόρμας προς όποια κατεύθυνση θέλουν. Σε κάποιες πλατφόρμες υπάρχει και χρηματική αμοιβή από τους διαχειριστές ή τους χορηγούς της πλατφόρμας προς τον χρήστη, εάν το βίντεο του ξεπεράσει έναν συγκεκριμένο αριθμό ατόμων που το παρακολούθησαν.

Η πρακτική της χρηματικής αμοιβής χρησιμοποιείται στο **YouTube** και είναι ένας από τους βασικότερους λόγους χρήσης της από εκατομμύρια ανθρώπους

καθημερινά. Η διάσημη ανά τον κόσμο πλατφόρμα άρχισε να λειτουργεί το 2004 και έκτοτε χρησιμοποιείται τόσο για τη δημοσίευση σχεδόν κάθε είδους βίντεο, όσο και για την αναπαραγωγή ταινιών και τραγουδιών. Η τελευταία μέτρηση της δημοτικότητάς της δείχνει πως οι μηνιαίες ώρες παρακολούθησης βίντεο από τους χρήστες της πλατφόρμας, ανέρχονται στις έξι δισεκατομμύρια (Agarwal, 2015). Το YouTube φαίνεται να χρησιμοποιείται και για προώθηση μηνυμάτων μίσους. Παρέχει πολύ υλικό στους ερευνητές σχετικά με εξτρεμιστικές δράσεις και τη διαδικτυακή ριζοσπαστικοποίηση και χρησιμοποιείται εκτενώς ως μία πλούσια σε δεδομένα πηγή.

Ενδεικτικά θα αναφερθούν κάποιες πλατφόρμες στις οποίες κοινοποιούνται και ανταλλάσσονται φωτογραφίες. Το Imgur και το Flickr είναι τρεις από τις πιο γνωστές. Χρήστης τους κάποιος γίνεται χωρίς επιπρόσθετο χρηματικό κόστος, μόνο με το “κατέβασμα” της αντίστοιχης εφαρμογής στο κινητό ή τον υπολογιστή του. Το περιεχόμενο των φωτογραφιών αποφασίζεται από τον ίδιο τον χρήστη, ενώ οι υπόλοιποι έχουν τη δυνατότητα να επιβραβεύσουν ή όχι τον χρήστη για την επιλογή του.

δ) Προσωπικά Ιστολόγια. Τα προσωπικά ιστολόγια (blogs) είναι ένα είδος διαδικτυακού ημερολογίου. Το άτομο ή η ομάδα των ατόμων που αποφασίζουν να “ανοίξουν” ένα, μπορούν να του δώσουν δημόσιο, ημι-δημόσιο ή ιδιωτικό χαρακτήρα. Συνήθως η θεματολογία τους δομείται γύρω από ένα συγκεκριμένο θέμα, το οποίο μπορεί να αντλείται από τον χώρο της μόδας, μέχρι τη θεματική της μαγειρικής ή την τέχνη της ποίησης.

Το TUMBLR είναι ένας αρκετά δημοφιλής ιστότοπος, ο οποίος φιλοξενεί πολλαπλά και διαφορετικά προσωπικά ιστολόγια και ξεκίνησε τη λειτουργία του το 2007. Επιτρέπει τη δραστηριότητα του mikro-blogging, δηλαδή την ταυτόχρονη πρόσβαση του χρήστη σε πολλά διαφορετικά ιστολόγια, αλλά και τη διατήρηση πολλών διαφορετικών προσωπικών ιστολογίων μικρής χωρητικότητας. Το 2015 εγγράφηκαν στην πλατφόρμα του TUMBLR διακόσια δεκαεννέα εκατομμύρια blogs (<https://www.tumblr.com/about>) και οι ενεργοί χρήστες του ήταν τότε τετρακόσια είκοσι εκατομμύρια άτομα. Εκείνη τη χρονιά υπολογίστηκε ότι δημοσιεύονταν κάθε μέρα ογδόντα εκατομμύρια αναρτήσεις (posts).

Δορυφορική Τηλεόραση. Στα Νέα Μέσα ανήκει, επίσης η δορυφορική τηλεόραση (satellite television). Η δορυφορική τηλεόραση είναι το αποτέλεσμα της

χρήσης δορυφόρων κατά τη δεκαετία του 1980, η οποία επέτρεψε την αναμετάδοση τηλεοπτικών σημάτων σε όλα τα μήκη και πλάτη της Γης. Μεγάλες δορυφορικές κεραίες επί γης στέλνουν το σήμα σε δορυφόρο, από όπου αναμεταδίδεται προς τη Γη και συλλαμβάνεται από οικιακές δορυφορικές κεραίες.

Το αποτέλεσμα της διάδοσής της ήταν ότι τα παγκόσμια δίκτυα ενημέρωσης μετέδιδαν ειδήσεις οι οποίες κατασκεύαζαν μία παγκόσμια συνείδηση. Οι έρευνες που διενεργήθηκαν ανέδειξαν το “CNN effect”, το οποίο περιγράφει τη μεγάλη επιρροή της δορυφορικής τηλεόρασης στις διομαδικές συγκρούσεις ανά τον κόσμο. Η πληροφορία σχετικά με τον αγώνα δύναμης μέσω ριζοσπαστικοποιημένων μεθόδων μίας κοινωνικής ομάδας σε κάποιο μακρινό σημείο του πλανήτη, μεταφερόταν σε μία αντίστοιχων ανησυχιών ομάδα. Η δεύτερη ομάδα βίωνε συναισθήματα κατανόησης και συναισθηματικής σύνδεσης και μερικές φορές το εκλάμβανε και ως προτροπή για τις δικές της πράξεις ριζοσπαστικοποίησης.

2.3. Νέα Μέσα και κοινωνική ζωή

Τα Νέα Μέσα και η χρήση τους έχουν αλλάξει πολλές εκφάνσεις της κοινωνικής ζωής. Στη συνέχεια θα αναλυθούν οι πιο εμφανείς και σημαντικές αλλαγές, σύμφωνα με την κρίση της συγγραφέα, στην ειδησεογραφία, την πληροφόρηση, την κοινωνικοποίηση του ατόμου και τις κοινωνικές σχέσεις του.

Στον **ειδησεογραφικό τομέα** η παρουσία των Νέων Μέσων έχει επιφέρει ραγδαίες εξελίξεις. Μία από τις πιο σημαντικές είναι η δυνατότητα που έχει ο οποιοσδήποτε χρήστης ενός Νέου Μέσου να γίνει δημοσιογράφος, υπό την έννοια ότι μπορεί να καταγράψει, να αναμεταδώσει και να σχολιάσει την καθημερινότητα και τα συμβάντα της (Παπαθανασόπουλος, 2011). Στη σύγχρονη εποχή μπορούν όλοι να αποθανατίσουν σε φωτογραφία ή σε βίντεο με το κινητό τους ένα γεγονός που διαδραματίζεται μπροστά τους εκείνη τη στιγμή και μετά να το αναμεταδώσουν στο Διαδίκτυο ως είδηση. Με την ίδια ευκολία μπορούν να αναπαράγουν σε κάποιο κοινωνικό δίκτυο μία πληροφορία για ένα θέμα, την οποία έχουν εκείνοι αποκλειστικά και να την παρουσιάζουν ως αληθινή, ακόμα και αν δεν είναι. Η επαγγελματική ιδιότητα του δημοσιογράφου δεν είναι απαραίτητη για την κάλυψη ή τον σχολιασμό ενός γεγονότος. Οι διαφορές μεταξύ παραγωγών και καταναλωτών εκμηδενίζονται και όλοι λαμβάνουν ταυτόχρονα και τις δύο ιδιότητες.

Στη δόμηση μίας είδησης, κατά συνέπεια, μπορούν να συμμετέχουν παραπάνω από δύο άτομα. Ένα ολόκληρο κοινωνικό δίκτυο δεκάδων χρηστών μπορεί να συμβάλλει στη δημιουργία μίας συγκεκριμένης είδησης. Ο παραγωγός ή ο αναμεταδότης, δηλαδή, μίας είδησης δεν είναι ένα άτομο ή μία μικρή ομάδα, αλλά ένα τεράστιο δίκτυο χρηστών, οι οποίοι δομούν και αποδομούν αδιάκοπα τα επιμέρους στοιχεία της είδησης. Η λογική της γραμμικής-σειριακής γραφής, επομένως, εκμηδενίζεται. Ο τρόπος ενημέρωσης είναι ανοιχτός στο κοινό, χαρακτηρίζεται από συμμετοχικότητα και δεν είναι δομημένος (Downing 2008). Προσφέρεται, δηλαδή, η ευκαιρία στους δέκτες των μηνυμάτων να μπορούν να είναι και άμεσοι κριτές τους, εκφράζοντας τη στάση τους δημόσια, ακριβώς “δίπλα” ή “κάτω” από την είδηση.

Επιπλέον, η συμμετοχή στη διαμόρφωση της είδησης είναι πλέον άμεση (Luhmann, 2000). Στο Διαδίκτυο και τις πλατφόρμες που αυτό υποστηρίζει, ο χρήστης τους μπορεί να σχολιάσει κάτω από μία είδηση, να προσθέσει στοιχεία ή να απορρίψει την ύπαρξη κάποιων άλλων. Ο χρήστης που συμμετέχει στη διαδικασία αυτή, μπορεί να βρίσκεται σε άλλον τόπο από αυτόν που διαδραματίζεται το γεγονός, σε άλλη χώρα, ακόμα και σε άλλη ήπειρο. Η έλλειψη της φυσικής υπόστασης του ειδησεογράφου αίρει τον χωροχρονικό περιορισμό με αποτέλεσμα η πληροφορία να μεταφέρεται πολύ γρήγορα.

Τέλος, οι εταιρείες που κατείχαν τα κανάλια μέσω των οποίων εκπέμπονταν οι ειδήσεις στα Παραδοσιακά Μέσα, πλέον έχουν επεκταθεί και στα Νέα Μέσα. Με αυτόν τον τρόπο, η τάδε εταιρεία που μετέδιδε ειδησεογραφικό δελτίο στην τηλεόραση ή στο ραδιόφωνο, τώρα το μεταδίδει και μέσω της ιστοσελίδας της ή της σελίδας της στο Facebook. Ως αποτέλεσμα, το κοινό τους διευρύνεται, ξεπερνά τα όρια μίας χώρας και γίνεται διακρατικό, μπορεί και παγκόσμιο. Η ενημέρωση και η ψυχαγωγία επεκτείνεται σε περισσότερους δέκτες με μικρότερο οικονομικό κόστος.

Η γενικότερη **πληροφόρηση** του ατόμου, ανεξάρτητα από τα γεγονότα που συμβαίνουν εκείνη τη στιγμή, έχει επίσης αλλάξει πρόσωπο λόγω των Νέων Μέσων. Η πιο σημαντική αλλαγή αφορά την αφθονία των πληροφοριών που υπάρχουν και διακινούνται στα Νέα Μέσα, αλλά και τον προσαρμοσμένο στις επιθυμίες του δέκτη τρόπο μετάδοσής τους (Bennett & Iyengar, 2008). Το τελευταίο στοιχείο σημαίνει ότι οι πληροφορίες που εμφανίζονται στην οθόνη του χρήστη με τρόπο που μοιάζει τυχαίος στην πραγματικότητα βασίζονται στο ιστορικό των αναζητήσεων και όλων των διαδικτυακών κινήσεων του χρήστη. Οι γνώμες και οι πεποιθήσεις που εκείνος

εκφράζει στον κυβερνοχώρο φαίνεται, επίσης, ότι λαμβάνονται υπ' όψιν από τους διαχειριστές μίας διαδικτυακής πλατφόρμας ή ενός κοινωνικού μέσου και για αυτό τον λόγο παρατηρείται η τάση να είναι πιο συνδεδεμένα μεταξύ τους τα άτομα τα οποία έχουν τις ίδιες απόψεις και στάσεις, ενώ πιο αποσυνδεδεμένα εκείνα που διατηρούν τις αντίθετες.

Εκτός από τον παραπάνω ακούσιο τρόπο πληροφόρησης, μία άλλη περίπτωση όπου ο χρήστης μπορεί να έρθει σε επαφή με μία πληροφορία χωρίς να την αναζητά ο ίδιος, είναι όταν οι φίλοι του στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης μοιράζονται ή δημοσιεύουν αυτήν την πληροφορία. Το ίδιο συμβαίνει και όταν λαμβάνει ειδοποιήσεις από πηγές πληροφόρησης, όπως οι ηλεκτρονικές εφημερίδες ή οι δημοσιογράφοι, τους οποίους "ακολουθεί".

Περνώντας στον τελευταίο υπό ανάλυση τομέα της κοινωνικής ζωής που άλλαξε η χρήση των Νέων Μέσων, εκείνον, δηλαδή, της κοινωνικοποίησης, κρίνεται απαραίτητο να δοθεί αρχικά ένας σύντομος εννοιολογικός προσδιορισμός της έννοιας. Η **κοινωνικοποίηση** είναι ο βασικός τρόπος μέσα από τον οποίο το άτομο αρχίζει να δομεί την κοινωνική του ταυτότητα και να βρίσκει τη θέση του στο κοινωνικό σύνολο. Πρόκειται για μία αναπτυξιακή διαδικασία κατά την οποία το άτομο κατά την αλληλεπίδρασή του με τους άλλους αναπτύσσει τον προσωπικό του τρόπο να σκέφτεται, να αισθάνεται και να δρα, κάτι που είναι στοιχειώδες για τη συμμετοχή του στην κοινωνία (Zanden, 1986 που αναφέρεται στους Ibáñez-Cubillas, Díaz-Martín & Pérez-Torregrosa, 2016).

Οι συνθήκες εντός των οποίων πραγματοποιείται πλέον η κοινωνικοποίησή έχουν αλλάξει άρδην λόγω της χρήσης των Νέων Μέσων και ειδικά των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης. Τα Νέα Μέσα έχουν αντικαταστήσει τις παραδοσιακές μορφές κοινωνικοποίησης, όπως είναι η οικογένεια, το σχολείο και οι συνομήλικοι (Valkenburg & Peter 2008). Τα άτομα, πλέον, διαμορφώνουν την ταυτότητά τους περισσότερο μέσω της σύναψης εικονικών σχέσεων και σε μικρότερο βαθμό μέσω των πραγματικών, διότι κυκλοφορούν περισσότερο χρόνο στον Διαδικτυακό κόσμο. Εκεί μιλούν με τους φίλους τους, ενημερώνονται, διασκεδάζουν, φτιάχνουν έναν τρόπο ζωής.

Εξερευνούν ποιοι μπορεί πραγματικά να είναι, δεσμεύονται και αποδεσμεύονται συνεχώς σε ομάδες και διαδικτυακές κοινότητες μέχρι να πετύχουν τη μέγιστη δυνατή αποδοχή και επιβράβευση (Meeus, 2011). Η ομάδα που θα τους την προσφέρει είναι και εκείνη που θα τους κερδίσει. Οι γνώμες ενός ατόμου

αποκτώνται, προσαρμόζονται και αλλάζουν πολύ εύκολα προς επίτευξη του ανωτέρου στόχου. Βέβαια η υιοθέτηση συγκεκριμένων πολιτικών και κοινωνικών απόψεων δεν γίνεται πάντα τόσο τυχαία και μόνο βάσει αυτού του παράγοντα.

Τα Νέα Μέσα δημιουργούν ένα περιβάλλον επικοινωνίας και διάδρασης. Τα άτομα αλληλεπιδρούν με τους φίλους τους και με αυτόν τον τρόπο κοινωνικοποιούνται. Τα δίκτυα ανθρώπων που συστήνονται αντιπροσωπεύουν ψηφιακές ομάδες και εκείνες με τη σειρά τους δομούν έναν ολόκληρο κόσμο. Η ταυτότητα του ατόμου διαμορφώνεται σε μεγάλο ποσοστό σε αυτόν τον διαδικτυακό κόσμο και η επιβράβυσή της ή όχι έχει σημασία.

Η σύναψη **κοινωνικών σχέσεων** βασίζεται πολλές φορές στις διαδικτυακές συμπεριφορικές δεξιότητες και γνωστικές ικανότητες του ατόμου, οι οποίες είναι διαφορετικές από εκείνες που χρειάζονται στον πραγματικό κόσμο. Οι σχέσεις στον φιλικό, τον ερωτικό και τον επαγγελματικό τομέα αποτυπώνονται στο Διαδίκτυο, μπορεί, μάλιστα, να έχουν ξεκινήσει και από αυτό. Η διατήρηση ή δημοσιοποίησή τους διαδραματίζεται διαδικτυακά. Η απόσταση δεν αποτελεί πλέον εμπόδιο στη συνέχισή τους, διότι τα Νέα Μέσα άρουν, όπως έχει ήδη ειπωθεί, τη διάσταση του τόπου.

3.1. Κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας

Η συγκεκριμένη ενότητα καταπιάνεται με την ανάλυση του μοντέλου της κοινωνικής κατασκευής της πραγματικότητας από τα Νέα Μέσα. Στην αρχή παρατίθεται μία σύντομη εισαγωγή στους θεωρητικούς όρους που απαρτίζουν το μοντέλο και στη συνέχεια αναλύονται οι τρόποι με τους οποίους τα Νέα Μέσα κατασκευάζουν μία συγκεκριμένη εικόνα για την πραγματικότητα.

Ως **κοινωνική πραγματικότητα** ορίζουμε την αποδοχή και χρήση κοινών συμβολικών συνόλων (Λαμπροπούλου, 1997) από ένα σύνολο ανθρώπων σε μία συγκεκριμένη κοινωνία μία συγκεκριμένη ιστορική στιγμή.

Τα **σύμβολα** έχουν μεγάλη σημασία τόσο για την κοινωνία όσο και για τον άνθρωπο που ζει σε αυτήν. Με τα σύμβολα έχουν ασχοληθεί εκτενώς οι επιστήμες της Ψυχολογίας και της Κοινωνιολογίας.

Οι θεωρητικοί που έχουν ασχοληθεί με τα σύμβολα, υποστηρίζουν ότι είναι αντικείμενα, γεγονότα ή λέξεις, τα οποία προκύπτουν κατά τη διαδικασία της κοινωνικοποίησης του ατόμου (Μπέργκερ & Λούκμαν, 2003). Όταν, δηλαδή, το άτομο βιώνει μία εμπειρία, τότε την αποκωδικοποιεί νοητικά κάνοντας την αντιστοίχιση των επιμέρους στοιχείων της με κάποιες γνωστικές οντότητες που ήδη έχει στη μνήμη του. Η επακόλουθη απάντηση του ατόμου στην εμπειρία του δεν είναι μία απλή ανταπόκριση σε αισθητηριακή διέγερση, αλλά πάντα φιλτράρεται μέσα από μία ήδη κεκτημένη γνώση που ταιριάζει, είτε μερικώς, είτε πλήρως, στα επιμέρους στοιχεία της εμπειρίας. Με κάθε νέα εμπειρία επιβεβαιώνει τα ήδη εκμαθημένα σύμβολα, δομεί καινούρια ή απορρίπτει κάποια άλλα. Μέσα από αυτά και το περιεχόμενό τους, δηλαδή το νόημά τους, ερμηνεύει την πραγματικότητα και κατασκευάζει γνωστικές αναπαραστάσεις για αυτήν.

Η χρησιμότητα των συμβόλων είναι πολυεπίπεδη. Το άτομο χρησιμοποιεί σύμβολα για να προσεγγίσει την αχανή πραγματικότητα, να την ταξινομήσει, να κατασκευάσει νοήματα προκειμένου να την ερμηνεύσει και εν τέλει να επικοινωνήσει. Μέσα σε αυτή τη διαδικασία προσδιορίζει και το νόημα των συμβόλων, το ποιοτικό τους δηλαδή χαρακτηριστικό. Το νόημα του κάθε συμβόλου είναι αυτό που θα καθορίσει την πολύ συγκεκριμένη συμπεριφορική έκφραση που θα συνδεθεί με το σύμβολο. Η σημασία που έχει για το κάθε άτομο το νόημα ενός συμβόλου είναι ατομοκεντρικά προσδιοριζόμενη, αλλά επιλέγεται πάντα στο πλαίσιο μίας κοινωνίας και αναπόφευκτα δέχεται επίδραση από τις συνθήκες της. Το

αποτέλεσμα είναι τόσο η ύπαρξη περιπτώσεων όπου η σημασία ενός συμβόλου για ένα άτομο ταυτίζεται με το νόημα που του αποδίδει η κοινωνία, όσο και οι περιπτώσεις που διάφορα άτομα ή κοινωνικές ομάδες αποδίδουν διαφορετική σημασία στο ίδιο σύμβολο.

Σε όλα τα επίπεδα της κοινωνικής ζωής συναντάμε συστήματα και υποσυστήματα συμβόλων. Το άτομο, μέσω απλουστευμένων θεωριών, προσπαθεί να τα βάλει σε μία τάξη προκειμένου αρχικά να επιβιώσει και μετέπειτα να διατηρήσει ακέραια και προστατευμένη την ψυχική του υπόσταση. Αυτός είναι και ο λόγος που αρκετές φορές η γνωστική κατασκευή που μεταχειρίζεται το άτομο για να “τακτοποιήσει” τα συστήματα κοινωνικών συμβόλων, αποτελεί μία προβολή των βαθύτερων επιθυμιών και ηθικών αξιών του.

Η **κοινωνική κατασκευή** είναι το αποτέλεσμα της επεξεργασίας των εμπειριών που το άτομο βιώνει, ερχόμενο σε επαφή με το κοινωνικό του περιβάλλον (Carretero, 1993).

Η κοινωνική κατασκευή αφορά και άυλα αντικείμενα, όπως οι ιδέες και οι στάσεις (Hacking 1999). Δεν αφορά μόνο γεγονότα ή πράγματα ή καταστάσεις αλλά και τις αντιλήψεις μας για αυτά.

Κάτι είναι κοινωνικά κατασκευασμένο όταν οφείλει την εικόνα του ή και την ύπαρξή του ολόκληρη στις εκδηλώσεις του κοινωνικού βίου και στις συμπεριφορές των κοινωνικών όντων. Το προαναφερθέν σημαίνει ότι το κοινωνικά κατασκευασμένο προϊόν δεν θα υπήρχε εάν δεν το είχε δημιουργήσει μία κοινωνία ανθρώπων, ή δεν θα είχε την όποια μορφή έχει εάν αυτή δεν είχε προκύψει ή επιλεγθεί από μία κοινωνική ομάδα, μικρότερη ή μεγαλύτερη. Αυτό σημαίνει ότι το κοινωνικά κατασκευασμένο προϊόν εξαρτάται πλήρως από το κοινωνικά δρων υποκείμενο που το δομεί και τα χαρακτηριστικά του. Σε μία άλλη κοινωνία, ένα άλλο κοινωνικά δρων υποκείμενο θα δομούσε το ίδιο ίσως προϊόν, με τελείως διαφορετικό τρόπο, παράγοντας τελείως διαφορετικό αποτέλεσμα.

3.2. Νέα Μέσα και κοινωνική κατασκευή της πραγματικότητας

Η κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας από τα Νέα Μέσα αφορά την καθημερινή προβολή ειδήσεων και πιο συγκεκριμένα, τον τρόπο με τον οποίο διαδραματίζεται. Η μετάδοση ξαφνικών ή σπάνιων γεγονότων, όπως μία φυσική

καταστροφή ή οι Ολυμπιακοί Αγώνες, δεν αποτελούν σημαντικό μέρος του υλικού των ερευνών.

Ένας τρόπος με τον οποίο τα Νέα Μέσα κατασκευάζουν την πραγματικότητα είναι η παραγωγή συμβόλων. Όπως κάθε κομμάτι πληροφορίας, έτσι και η πληροφορία που δημοσιεύεται στα Νέα Μέσα αντιστοιχεί σε συγκεκριμένα σύμβολα. Κάποιες φορές το περιεχόμενο των συμβόλων αυτών είναι αντικειμενικά καθορισμένο, κάποιες άλλες υποκειμενικά. Η σημασία που δίνει ο θεατής σε αυτό το περιεχόμενο είναι διαφορετική από άνθρωπο σε άνθρωπο, αλλά είναι μετρήσιμη.

Η μέτρησή της αποκαλύπτει τις προτιμήσεις των θεατών σχετικά με το περιεχόμενο των πληροφοριών που θέλουν να λαμβάνουν από τα Νέα Μέσα. Στις σχετικές έρευνες τα Μέσα βασίστηκαν στο θεωρητικό μοντέλου του Συμπεριφορισμού, το οποίο ερμηνεύει την συμπεριφορά ως αποτέλεσμα αντιδράσεων σε εξωτερικά ερεθίσματα. Με βάση τη συγκεκριμένη θεωρία τα Μέσα προχώρησαν στη μέτρηση των αποτελεσμάτων των διαφορετικών τρόπων επικοινωνίας τους.

Η προτίμηση των θεατών γίνεται τις περισσότερες φορές αποδεκτή από τα Νέα Μέσα για λόγους οικονομικής βιωσιμότητας. Στη σημερινή, όμως, πραγματικότητα της ειδησεογραφίας κρίνεται ως δύσκολος ο διαχωρισμός μεταξύ του εάν το νέο που προβάλλεται είναι επειδή θέλει να το ξέρει το κοινό, ή επειδή θέλει να το προβάλλει το Μέσο (Hoskins & O'Loughlin, 2010).

Ο καταγιγισμός πληροφοριών από πολλούς πομπούς πληροφοριών ταυτόχρονα στα Νέα Μέσα δημιουργεί ένα περίπλοκο σύστημα συμβόλων. Ο δέκτης ή οι δέκτες χρησιμοποιούν αυτό το σύστημα για να ερμηνεύσουν την πραγματικότητα και για να επιβεβαιώσουν την εγκυρότητα του προσωπικού τους συνόλου συμβόλων.

Οι ειδήσεις που προβάλλονται στα Νέα Μέσα εμπεριέχουν σύμβολα και ομάδες συμβόλων. Οπότε, η επιλογή των ειδήσεων κρίνεται ως ύψιστης σημασίας. Το συγκεκριμένο θέμα έχει αποτελέσει αντικείμενο εκτενών ερευνών εδώ και αρκετά χρόνια.

Η επιλογή των ειδήσεων φαίνεται να συμβαίνει με πολλούς τρόπους. Κάποιοι θεωρούν ότι οι ειδήσεις επιλέγονται βάσει της αξίας τους, η οποία τις περισσότερες φορές καθορίζεται από την επιθυμία του κοινού για αυτές. Η καταγραφή της επιθυμίας του κοινού (**agenda setting research**) καταλήγει στη δόμηση μίας ατζέντας θεμάτων, τα οποία ανταποκρίνονται στο δημόσιο ενδιαφέρον (Brosius & Kepplinger, 1990)

Άλλοι ερευνητές ισχυρίζονται ότι οι ειδήσεις που δημοσιεύονται συμφωνούν με τις “**αξίες των ειδήσεων**” (**news values**), τις οποίες προσδιόρισε αρχικά ο Lippmann το 1992 και μετέπειτα οι Galtung και Ruge το 1965, ο Schultz το 1976 και ο Peltu το 1985 (που αναφέρονται στη Λαμπροπούλου, 1992). Η λίστα που δομήθηκε από τους προαναφερθέντες είναι η εξής :

- η διάρκεια και η επικαιρότητα του συμβάντος
- η γεωγραφική, πολιτισμική και πολιτική εγγύτητα του συμβάντος
- η κοινωνική θέση, το γόητρο και η ισχύς των πρωταγωνιστών του συμβάντος
- η θέση του συμβάντος στο πλήθος ειδήσεων
- η αποκλειστικότητα του γεγονότος και η έκταση των συνεπειών του
- η πιθανότητα ταύτισης θεατών.

Ένα θεωρητικό μοντέλο ανάλυσης του τρόπου επιλογής των ειδήσεων, είναι το **μοντέλο των “gate-keepers”** (Robinson, 1973, που αναφέρεται στην Λαμπροπούλου, 1997). Το συγκεκριμένο μοντέλο υποστηρίζει ότι παρουσίαση των ειδήσεων γίνεται κατόπιν της επιλογής και της ερμηνείας τους σύμφωνα με συγκεκριμένες αρχές, οι οποίες είναι αποδεκτές από όλα τα Μέσα. Η διοίκηση ενός Νέου Μέσου, δηλαδή ο αρχισυντάκτης και οι συνάδελφοι ακολουθούν κάποιους κανόνες και αυτή την προσδοκία έχουν και για τους υπόλοιπους, κατώτερους στην ιεραρχία συναδέλφους τους. Οι τελευταίοι μαθαίνουν τους κανόνες, τους εσωτερικεύουν και υποτάσσουν την κρίση τους σε αυτούς. Η τυχόν διαφορετική πλεύση ενός δημοσιογράφου επιφέρει κυρώσεις, ηθική πίεση από τους συναδέλφους, απομόνωση και ίσως και τον περιορισμό της δράσης του.

Οι ειδήσεις που εν τέλει επιλέγονται με κάποιον από τους παραπάνω τρόπους να προβληθούν έχουν ένα συγκεκριμένο περιεχόμενο, το οποίο έχει γίνει, επίσης, αντικείμενο ερευνών. Οι έρευνες που το αφορούν χρησιμοποιούν τη μέθοδο της ανάλυσης περιεχομένου. Ερευνούν την έκταση μίας είδησης, την έμφαση που δίνεται σε αυτή, τη σειρά παρουσίασής της, την αξιοπιστία της πηγής πληροφόρησης και τα υπόλοιπα στοιχεία που τυχόν την περιβάλλουν όπως είναι η μουσική υπόκρουση ή κάποια φωτογραφία.

Τα αποτελέσματα που προκύπτουν φανερώνουν μία συστηματική τάση των Μέσων για κατασκευή μίας πραγματικότητας με πολύ συγκεκριμένα χαρακτηριστικά

(Luhmann, 2000). Οι τρόποι με τους οποίους επιτυγχάνεται αυτός ο σκοπός είναι η μερική προβολή εικόνων, η απλουστευμένη ή συναισθηματικά φορτισμένη περιγραφή μίας είδησης, η προβολή μονόπλευρων απόψεων, η συχνότητα προβολής της και η θεματολογία της.

Η μερική προβολή εικόνων αφορά το κόσμιμο μίας σκηνής, τη φανέρωση μόνο κάποιων πτυχών της και την επικέντρωση σε κάποια στοιχεία με την ταυτόχρονη παράλειψη άλλων. Οι συγκεκριμένες τακτικές μπορούν να οδηγήσουν σε απόκρυψη της πλήρους αλήθειας ή σε λανθασμένες ερμηνείες στοιχείων.

Η περιγραφή μίας είδησης μπορεί να την απλουστεύει με αποτέλεσμα το συμβάν να μην προβάλλεται ως έχει. Η πρόσθετη και τεχνητή συναισθηματική φόρτιση σε μία είδηση, μπορεί, επίσης, να προκαλέσει πιο έντονα συναισθήματα στους δέκτες, οπότε και το γεγονός να κριθεί από τους ίδιους ως πιο σημαντικό.

Η προεπιλογή της άποψης που θα παρουσιασθεί για ένα συγκεκριμένο θέμα είναι συνήθης πρακτική από τα Νέα Μέσα. Αποτελεί, επίσης, παράγοντα επιλογής από το κοινό του Μέσου πληροφόρησης. Αυτό σημαίνει ότι οι χρήστες τείνουν να επιλέγουν για να ενημερωθούν, μία συγκεκριμένη ιστοσελίδα και όχι άλλες, γιατί στην πρώτη διαβάζουν απόψεις για ένα θέμα που είναι πιο κοντά με τις δικές τους και έτσι δεν έρχονται σε επαφή με τις αντίθετες απόψεις που συνήθως τους προκαλούν δυσάρεσκα.

Σημαντικό ρόλο φαίνεται να διαδραματίζει και η συχνότητα με την οποία προβάλλεται μία είδηση. Όσο περισσότερο προβάλλεται, τόσο μεγαλύτερη θεωρείται από το κοινό η σημασία της είδησης (Boomgaarden & Vliegenthart, 2007). Το προαναφερθέν συμβαίνει λόγω της γνωστικής προσβασιμότητας (cognitive accessibility), η οποία συμβαίνει στην περίπτωση όπου ένα γνωστικό στοιχείο ενεργοποιείται συνεχώς, οπότε και ενισχύεται, με αποτέλεσμα να είναι πιο εύκολα προσβάσιμο και κατανοητό από κάποιο άλλο κατά τη διαδικασία σκέψης του ατόμου. Το στοιχείο αυτό, είτε εμφανίζεται συχνά στο πεδίο παρατήρησης του ατόμου, είτε ανακαλείται συνεχώς στη μνήμη του, είτε υπάρχει μόνιμα στο υποσυνείδητο, είτε το άτομο συζητάει συνεχώς γι αυτό ή για παρεμφερή με αυτό στοιχεία. Το γνωστικό στοιχείο μπορεί να αντιπροσωπεύει μία πληροφορία σε λέξεις ή αριθμούς, μία εικόνα, μία οσμή, ένα ακουστικό ντοκουμέντο, ένα συναίσθημα ή μία αίσθηση σχετιζόμενη με την αφή. Σύμφωνα με τα παραπάνω, όσο περισσότερο ένας αναγνώστης διαβάζει στα Νέα Μέσα για ένα κοινωνικό γεγονός, τόσο περισσότερο ασχολείται εγκεφαλικά με αυτό, τόσο περισσότερο διευρύνει τη σημασία του και τόσο περισσότερο τείνει να

επιβεβαιώνει την ύπαρξή του, αποδίδοντάς της τα χαρακτηριστικά τα οποία καθημερινά πληροφορείται από τα Μέσα ότι της ταιριάζουν.

Η θεματολογία των ειδήσεων αφορά ένα τεράστιο ερευνητικό και θεωρητικό κεφάλαιο. Στη συγκεκριμένη εργασία κρίνεται σκόπιμο να αναλυθεί μόνο το κομμάτι που μπορεί να συνδεθεί με το πολιτικό γίνεσθαι και πιο συγκεκριμένα τη ριζοσπαστικοποίηση νεανικών ομάδων. Η περίπτωση της παρουσίασης μίας είδησης για την παραβίαση ενός κανόνα, επίσημου ή ανεπίσημου, εμπίπτει στη στοχοθεσία της εργασίας. Η προβολή μίας τέτοιου είδους είδησης, λοιπόν, συνδέεται με την ενίσχυση της ισχύος του κανόνα (Λαμπροπούλου, 1997). Το συμπέρασμα προκύπτει από την πρόκληση της ανησυχίας και της ανασφάλειας του κοινού. Στις περιπτώσεις αυτές, αυξάνεται και η πολυμερής άγνοια (pluralistic ignorance), η άγνοια, δηλαδή, του κοινωνικού συνόλου για την έκταση και τη φυσιολογικότητα παρέκκλισης. Ο σχολιασμός αυτός οδηγεί τον δέκτη να αντιδράσει στις παραβιάσεις που πληροφορείται ότι συμβαίνουν (Hall κ.ά., 1989).

Η περίπτωση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης διαφοροποιείται ελάχιστα από τους κανόνες που φαίνεται να ακολουθούν τα υπόλοιπα Νέα Μέσα στην ειδησεογραφία. Στην περίπτωσή τους φαίνεται να υπάρχει μεγαλύτερη ελευθερία σχετικά με το τι επιλέγουν να ασχοληθούν και να δημοσιεύσουν οι χρήστες τους (Ghajar-Khosravi κ.ά., 2016). Η κοινωνική ή πολιτική πίεση δεν τα επηρεάζει πάντα. Παρ' όλα αυτά τα πολιτικά δρώντα πρόσωπα στο πολιτικό γίνεσθαι (political actors) μίας κοινωνίας, ή του κόσμου ολόκληρου, φέρνουν στην επικαιρότητα διάφορα θέματα, τα οποία έχουν μπορέσει να αλλάξουν τον προσανατολισμό της ατζέντας των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης.

Στα κοινωνικά δίκτυα γίνεται εμφανές ότι η κοινωνική κατασκευή της πραγματικότητας συμβαίνει και με άλλους τρόπους πέραν της παράθεσης μίας είδησης. Η γραπτή απάντηση από έναν χρήστη στην ερώτηση ενός άλλου χρήστη σχετικά με κάποιο κοινωνικό ή πολιτικό ζήτημα είναι επίσης τμήμα μίας διαδικασίας κατασκευής. Η επιρροή που μπορεί να ασκήσει η συγκεκριμένη απάντηση στους υπόλοιπους χρήστες που τη διαβάζουν, καθορίζεται από πολλούς παράγοντες, όπως το status του εκφορέα, η θέση του στη ομάδα, τα χαρακτηριστικά της συζήτησης, ο σκοπός της ερώτησης, η διάθεση αυτού που ρωτάει, η προσωπικότητά του και η πειστικότητα της απάντησης.

Η είδηση, τόσο στα Παραδοσιακά Μέσα όσο και στα Νέα, συνήθως προβάλλεται γιατί ο δέκτης της δεν έχει προσωπική επαφή με το περιεχόμενό της και

δεν έχει άλλο τρόπο να το μάθει. Άλλη περίπτωση είναι να έχει ακούσει ή διαβάσει κάποιες πληροφορίες για την είδηση και να ψάχνει να τις εμπλουτίσει, ώστε να αποκτήσει μία ολοκληρωμένη εικόνα. Η τρίτη περίπτωση αφορά την πλήρη άγνοια του δέκτη σχετικά με την προβαλλόμενη είδηση. Στη συγκεκριμένη περίπτωση η είδηση είτε είναι απλά μία ενδιαφέρουσα ιστορία, ή παρουσιάζεται ως τέτοια, είτε είναι η τέλεια αφορμή για προβολή προπαγανδιστικού υλικού.

Ο De Koning (2008) πραγματοποίησε μία έρευνα σε νέους με καταγωγή από το Μαρόκο και ολλανδική υπηκοότητα, σχετικά με τη διαδικασία δόμησης της θρησκευτικής ταυτότητάς τους, η οποία ήταν μουσουλμανική. Ο ερευνητής διαπίστωσε ότι οι απαντήσεις που λάμβαναν οι νέοι του δείγματος σε ερωτήσεις τους στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, σχετικά με τη συγκεκριμένη θρησκεία, γίνονταν αντιληπτές από τους ίδιους ως “fatwa”. Ο συγκεκριμένος όρος αφορά, σύμφωνα με το Κοράνι, στο λόγο ενός μουσουλμάνου με κύρος και σημαντική θέση στη μουσουλμανική θρησκεία και υποδηλώνει τη μεγάλη δύναμη και αξιοπιστία αυτού του λόγου και των περιεχομένων του. Στην πραγματικότητα, αυτός που απαντούσε δεν ήταν κάποιος επίσημος κήρυκας ή δάσκαλος του Κορανίου, αλλά συνήθως ήταν κάποιος άλλος πιστός, κυρίως μεγαλύτερης ηλικίας. Οι νέοι του δείγματος φάνηκε να έψαχναν επιβεβαίωση των απόψεών τους και κάλυψη άλλου είδους εσωτερικών αναγκών και όχι την απόκτηση συγκεκριμένης θρησκευτικής ιδεολογίας.

Χαρακτηριστικό της κοινωνικής κατασκευής της πραγματικότητας στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης είναι η ταυτόχρονη πραγματοποίησή της τόσο από τη δημοσιογραφική πηγή, όσο και από το κοινό της. Πολλές επίσημες δημοσιογραφικές πηγές, προτρέπουν τους αναγνώστες τους να τους στείλουν ένα κείμενο, μία φωτογραφία ή ένα βίντεο σχετικά με ένα θέμα. Η πραγματικότητα μοιάζει να κατασκευάζεται από δύο πλευρές και η δημοσιογραφική αυτό-οργάνωση εξελίσσεται σε μεγάλο βαθμό.

Τα Νέα Μέσα χρησιμοποιούνται ως τρόποι χαρτογράφησης του κόσμου. Η χαρτογράφηση αυτή επηρεάζει τον τρόπο σκέψης του ατόμου, για αυτό και ονομάζεται γνωστική χαρτογράφηση. Ο τρόπος που το άτομο θα δομήσει την προσωπική του χαρτογράφηση επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από τις πληροφορίες με τις οποίες θα έρθει σε επαφή και για αυτόν τον λόγο το φιλτράρισμα των πληροφοριών που έχει αποδειχθεί ότι συμβαίνει στα κοινωνικά δίκτυα είναι μεγάλης σημασίας. Η πληροφορία φιλτράρεται με διάφορους τρόπους. Στο Facebook, για παράδειγμα, συγκεκριμένοι αλγόριθμοι ελέγχουν το περιεχόμενο μίας πληροφορίας

προκειμένου ο κάθε χρήστης να βλέπει εκείνη, η οποία είναι πιο κοντά στις καταγεγραμμένες προτιμήσεις του. Σύντομα η συγκεκριμένη διαδικασία θα εφαρμοστεί και στο Twitter. Έχει αποδειχθεί ότι εφαρμόζεται και στην περίπτωση των πολιτικών απόψεων και των διαφωνιών που προκύπτουν διαδικτυακά από τη λεκτική σύγκρουση των ατόμων που τις υποστηρίζουν (Pariser, 2011).

4.Ριζοσπαστικοποίηση

Στην καθημερινή ζωή η λέξη ‘‘ριζοσπαστικοποίηση’’ χρησιμοποιείται όταν κάποιος θέλει να αναφερθεί στην πρόκληση επαναστατικών αλλαγών σε τομείς της ζωής, όπως είναι ο κοινωνικός, ο οικονομικός, ο πολιτικός και ο ιδεολογικός (R. Khan, S. Khan, Aziz, Shah , 2012). Η χρήση της ίδιας λέξης, όμως, στην ερευνητική κοινότητα των Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, σημαίνει πολλά περισσότερα πράγματα.

Στη συγκεκριμένη ενότητα, προσπαθούμε να αποκρυσταλλώσουμε την έννοια της ριζοσπαστικοποίησης στο πολιτικό πεδίο, έτσι ώστε να μπορέσουμε μετέπειτα να ανιχνεύσουμε αν συνδέεται ή όχι με την κοινωνική κατασκευή της πραγματικότητας από τα Νέα Μέσα. Αρχικά, παρατίθενται οι ορισμοί του όρου που έχουν δοθεί από ερευνητές και αρμόδιες Υπηρεσίες. Στη συνέχεια αναλύονται πιο λεπτομερώς τα χαρακτηριστικά του φαινομένου της ριζοσπαστικοποίησης. Στο τελικό κομμάτι γίνεται μία επισκόπηση των θεωρητικών οικοδομημάτων που την αφορούν.

4.1. Εννοιολογική προσέγγιση

Είναι αναμενόμενο να μην υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός ορισμός για τη ριζοσπαστικοποίηση. Κάθε ερευνητής εστιάζει σε διαφορετικό χαρακτηριστικό της έννοιας και υπογραμμίζει μία άλλη πτυχή της. Στην προσπάθεια να προσεγγιστεί το εννοιολογικό περιεχόμενο της ριζοσπαστικοποίησης παρατίθενται οι πιο αναγνωρισμένοι ορισμοί της.

Από τους πρώτους ερευνητές που ασχολήθηκαν με το φαινόμενο της ριζοσπαστικοποίησης και τον ορισμό του ήταν οι McCauley και Moskalenko το 2008 (σ.417). Οι προαναφερθέντες υποστήριξαν ότι η ριζοσπαστικοποίηση είναι μία «αυξανόμενη ακρότητα απόψεων, συναισθημάτων και συμπεριφορών, προς μία κατεύθυνση, η οποία δικαιολογεί τη διομαδική βία και απαιτεί θυσίες προς υπεράσπιση της ενδοομάδας». Το στοιχείο της ομαδικής ταυτότητας και της βίας περιείχε και ο ορισμός που δόθηκε το 2010 από τους Crossett και Spitaletta (σ.10). Εκείνοι ορίζουν τη ριζοσπαστικοποίηση ως τη

«διαδικασία κατά την οποία ένα άτομο, μία ομάδα ή μία μάζα ανθρώπων εισέρχονται, μέσω νόμιμων μέσων, σε μία διαδικασία πνευματικής τροποποίησης, λόγω της συμμετοχής τους σε πολιτικές εκδηλώσεις. Μέσα από αυτή τη διαδικασία καταλήγουν να υποστηρίζουν τη χρήση βίας για πολιτικούς σκοπούς».

Φανερή γίνεται στον τελευταίο ορισμό η αναγνώριση της διαδικασίας και ως μία ατομική κατάσταση, στοιχείο που υπογραμμίστηκε ιδιαίτερα από τους Wilner και Dubouloz (2010, σ.8) στη δική τους προσέγγιση.

«Η ριζοσπαστικοποίηση είναι μία προσωπική διαδικασία κατά την οποία τα άτομα υιοθετούν ακραίες πολιτικές, κοινωνικές και/ή θρησκευτικές φιλοδοξίες και ιδανικά, τα οποία υπαγορεύουν συγκεκριμένους στόχους η επίτευξη των οποίων δικαιολογεί τη χρήση βίας άνευ διακρίσεων. Είναι τόσο μία πνευματική όσο και μία συναισθηματική διαδικασία η οποία προετοιμάζει και παρακινεί το άτομο στην απόκτηση βίαιης συμπεριφοράς».

Το στοιχείο των ακραίων απόψεων υπάρχει και σε μεταγενέστερες προσεγγίσεις, αγγίζοντας, μάλιστα, και την έννοια του εξτρεμισμού (Borum, 2011, σ.9). Ο Vidino (2011, σ.32) ορίζει τη ριζοσπαστικοποίηση ως τη «διαδικασία υιοθέτησης ενός συστήματος εξτρεμιστικών ιδεών, το οποίο περιλαμβάνει την επιθυμία να χρησιμοποιηθεί, υποστηριχθεί ή διευκολυνθεί η βία, ως μέθοδος για να επιτευθεί η κοινωνική αλλαγή». Ο Helfstein (2012, σ.11), επίσης, μιλάει για μία «διαδικασία μέσω της οποίας οι άνθρωποι καταλήγουν να υιοθετήσουν εξτρεμιστικές πολιτικές απόψεις με μία ιδιαίτερη έμφαση σε εκείνες τις ιδεολογίες οι οποίες ενθαρρύνουν τη βίαιη δράση». Στην ίδια φιλοσοφία οι Porter και Kebbell (2013, σ.7) κάνουν λόγο για μία «διαδικασία μέσω της οποίας άτομα ή ομάδες αλλάζουν τις πεποιθήσεις τους, υιοθετούν μία εξτρεμιστική οπτική γωνία και υποστηρίζουν ή χρησιμοποιούν βία για να πετύχουν τους σκοπούς τους».

Η κοινωνική διάσταση του φαινομένου της ριζοσπαστικοποίησης αναδείχθηκε από πολλούς ορισμούς, αλλά γίνεται ξεκάθαρη από εκείνον της Geraerts (2012), η οποία δίνει έμφαση στο ότι οι αξίες και οι γνώμες, τις οποίες σταδιακά καταλήγει ένα άτομο να ασπαστεί μέσα από τη διαδικασία, είναι άκρως κοινωνικά μη αποδεκτές και απέχουν πολύ από εκείνες που υποστηρίζει η πλειοψηφία των πολιτών. Η ερευνήτρια αναφέρεται και στη δυσκολία που έχει το ριζοσπαστικοποιημένο άτομο να αποδεχτεί αντίθετες από τη δική του γνώμες. Η δυσκολία αυτή αυξάνεται στην πορεία του χρόνου καθιστώντας το άτομο ολοένα και πιο δύσκαμπτο στην εξέταση διαφορετικών απόψεων.

Είναι χρήσιμο να αναφέρουμε ότι η ριζοσπαστικοποίηση δεν αντιμετωπίστηκε από όλους τους ερευνητές ως ένα γραμμικό φαινόμενο, όπως στις έρευνες που αναφέρθηκαν προηγουμένως. Ορισμένοι ερευνητές προσέγγισαν τον όρο ως ένα εξελίξιμο φαινόμενο, το οποίο αναδύεται από τη σύγκλιση «διάφορων

παραγόντων προδιάθεσης» (Horgan, 2009, σ.3), ή «τυχαίων αποκεντροποιημένων δυναμικών ενός δικτύου» (Sageman, 2008), ή «κοινωνικοπολιτικών και ψυχολογικών μηχανισμών» (McCauley & Moskalenko, 2011, σ. 205).

Οι πιο πρόσφατες έρευνες φαίνεται να εγκαταλείπουν τον όρο “διαδικασία” και να προσεγγίζουν τη ριζοσπαστικοποίηση ως την «ανάπτυξη πεποιθήσεων, αισθημάτων και δράσεων με σκοπό την υποστήριξη οποιασδήποτε ομάδας βρίσκεται σε κατάσταση σύγκρουσης» (McCauley & Moskalenko, 2014, σ. 70). Οι Rabasa και Benard (2015, σύμφωνα με τους Hafez & Mullins, 2015) ορίζουν το υπό ανάπτυξη φαινόμενο προσεγγίζοντάς το στο πλαίσιο της Ευρώπης ως «την απόρριψη των βασικών διαστάσεων της μοντέρνας δημοκρατικής κουλτούρας, οι οποίες είναι το κέντρο του συστήματος αξιών της Ευρώπης». Οι Chatfield, Takeoka, Reddick και Brajawidagda (2015, σ. 3) υποστηρίζουν ότι η ριζοσπαστικοποίηση αναφέρεται στον «αυξημένο εξτρεμιστικό χαρακτήρα των πεποιθήσεων, αισθημάτων και συμπεριφορών για την υποστήριξη πολιτικής βίας σε ένα πλαίσιο έντονης ομαδικής ταυτότητας και ως απάντηση σε μία προσλαμβανόμενη απειλή για την ενδο-ομάδα».

Βέβαια, ο πιο πρόσφατος ορισμός που ανευρέθη στη βιβλιογραφία είναι εκείνος του Ρηγόπουλου (2016, σ.14), ο οποίος δηλώνει ότι «ριζοσπαστικοποίηση είναι η διαδικασία που ακολουθεί κάποιος για να γίνει εξτρεμιστής». Ο ίδιος συνεχίζει λέγοντας πως η διαδικασία αυτή αφορά στην έκφραση ακραίων ιδεών, οι οποίες αντιτίθενται ή απέχουν πολύ από εκείνες που εκφράζονται από το κοινωνικό σύνολο και είναι αποδεκτές από αυτό. Η ακραία ιδεολογική τοποθέτηση αναπόφευκτα καταλήγει σε βίαιη προσπάθεια επιβολής των απόψεων που συμφωνούν μαζί της.

Με την εννοιολογική προσέγγιση της ριζοσπαστικοποίησης ασχολήθηκαν και πολλές αστυνομικές Υπηρεσίες ανά τον κόσμο, επειδή η ανάπτυξη του φαινομένου, τις κατέστησε αρμόδιες για την αντιμετώπισή του. Η Ολλανδική Υπηρεσία Ασφάλειας (Dutch Security Service, AIVD) όρισε το φαινόμενο ως την «καλλιεργούμενη ετοιμότητα επίτευξης και/ή υποστήριξης, αν είναι απαραίτητο με μη δημοκρατικά μέσα, εκτεταμένων κοινωνικών αλλαγών, οι οποίες συγκρούονται ή αποτελούν κίνδυνο για τη δημοκρατική τάξη» (AIVD, 2005.) Η Δανέζικη Υπηρεσία Πληροφοριών (Danish Intelligence Service, PET) δίνοντας τον δικό της ορισμό για τη ριζοσπαστικοποίηση υποστηρίζει ότι είναι «μία διαδικασία μέσω της οποίας ένα άτομο αποδέχεται σε μεγάλο βαθμό τη χρήση μη δημοκρατικών και βίαιων τρόπων, συμπεριλαμβανομένης της τρομοκρατίας, κατά την προσπάθειά του να φτάσει έναν

πολιτικό ή ιδεολογικό σκοπό» (PET, 2009). Το Υπουργείο Εσωτερικών του Ηνωμένου Βασιλείου (U.K.'s Home Office) δήλωσε ότι ριζοσπαστικοποίηση είναι «η διαδικασία μέσω της οποίας τα άτομα καταλήγουν να υποστηρίζουν την τρομοκρατία και το βίαιο εξτρεμισμό και σε μερικές περιπτώσεις να συμμετέχουν σε τρομοκρατικές οργανώσεις» (U.K. Home Office, 2011).

Υπάρχουν πολλές κατηγοριοποιήσεις για τις διάφορες εκφάνσεις της ριζοσπαστικοποίησης. Μία από αυτές τις ταξινομεί στις κατηγορίες της πολιτικής ριζοσπαστικοποίησης, της θρησκευτικής και του χουλιγκανισμού (Van Stekelenburg και Klandermans, 2011). Στην κατηγορία της πολιτικής γίνεται ένας επιπλέον διαχωρισμός μεταξύ της δεξιάς και της αριστερής ριζοσπαστικοποίησης.

Μία άλλη κατηγοριοποίηση του φαινομένου το διαχωρίζει σε γνωστική και συμπεριφορική ριζοσπαστικοποίηση. Η **γνωστική** ριζοσπαστικοποίηση έχει υποστηριχθεί ότι αφορά τις πεποιθήσεις, τις αξίες και τις συμπεριφορές ενός ατόμου ή μίας ομάδας, οι οποίες αποκλίνουν σε μεγάλο βαθμό από τις αντίστοιχες που θεωρεί η υπόλοιπη κοινωνία ως συμβατικές. Ενώ η **συμπεριφορική** ριζοσπαστικοποίηση περιλαμβάνει τη συμμετοχή σε ένα εύρος ριζοσπαστικοποιημένων δραστηριοτήτων, είτε νόμιμων είτε παράνομων, οι οποίες μπορούν να φτάσουν μέχρι την τρομοκρατία. Φαίνεται να είναι δύσκολο για ένα άτομο να ασκήσει απευθείας βίαιες εξτρεμιστικές πράξεις, εάν πρώτα δεν τις έχει επεξεργαστεί νοητικά (Hafez & Mullins, 2015), και για αυτό το λόγο ο παραπάνω διαχωρισμός εκλαμβάνεται περισσότερο σαν ένα συνεχές με δύο άκρα.

Η συμπεριφορική έκφραση της ριζοσπαστικοποίησης είναι εκείνη που ενδιαφέρει περισσότερο την κοινωνία, επειδή πρώτον, προκαλεί το μεγαλύτερο κοινωνικό κόστος και δεύτερον, επειδή μία ομάδα αφιερώνει περισσότερους πόρους, χρόνο και χρήμα και λαμβάνει μεγαλύτερο ρίσκο για αυτή. Η συμπεριφορά είναι το σημαντικότερο μέγεθος στη μέτρηση του βαθμού της ριζοσπαστικοποίησης του ατόμου και της αφοσίωσής του σε μία ριζοσπαστική ιδέα και την ομάδα που την αντιπροσωπεύει.

Φαίνεται ότι ο ορισμός της ριζοσπαστικοποίησης εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το ποιος τον εκφέρει. Είναι φανερό, επίσης, ότι είναι μία περίπλοκη διαδικασία με διάφορους παράγοντες που διαμορφώνουν τα στάδια έκφρασής της. Παρά την περιπλοκότητα του φαινομένου, η βιβλιογραφική ανασκόπηση μπορεί να καταλήξει σε ορισμένα συμπεράσματα.

Από την παραπάνω βιβλιογραφία αναδείχθηκε ότι υπάρχουν τρία στοιχεία που διέπουν στην πλειονότητα των ορισμών, τα οποία ερμηνεύουν τις περισσότερες πράξεις που χαρακτηρίζονται ως ριζοσπαστικές. Το πρώτο είναι το ότι πρόκειται για μία σταδιακή διαδικασία, η οποία αλληλεπιδρά με τη διαδικασία της κοινωνικοποίησης. Το δεύτερο είναι το εξτρεμιστικό σύστημα ιδεών που έχει στο επίκεντρό της αυτή η διαδικασία. Το τρίτο στοιχείο είναι εκείνο της βίας, η οποία χρησιμοποιείται ως μέσο στις περιπτώσεις που οι ριζοσπαστικές ιδέες υλοποιούνται.

Ένα δεύτερο συμπέρασμα αφορά την επικέντρωση των ορισμών, είτε στο στοιχείο της βίας, είτε σε εκείνο της κοινωνικής αλλαγής (Veldhuis & Staun., 2009). Στην πρώτη περίπτωση, επισημαίνεται το στοιχείο της «βιαιότητας ως χαρακτηριστικό των πράξεων των ενεργών μελών μίας ομάδας, η οποία προβαίνει σε πράξεις ριζοσπαστικοποίησης προκειμένου να επιτύχει τον σκοπό της». Η δεύτερη περίπτωση αφορά την «ανάγνωση της ριζοσπαστικοποίησης ως μίας διαδικασίας, η οποία περιλαμβάνει την ενεργή προσπάθεια επίτευξης ριζικών αλλαγών στην κοινωνική πραγματικότητα, χωρίς απαραίτητα αυτό να αποτελεί απειλή για τη δημοκρατία ή να εμπεριέχει πράξει βίας».

Η ριζοσπαστικοποίηση αποτελεί ένα φαινόμενο που απασχόλησε και συνεχίζει να απασχολεί την επιστημονική κοινότητα. Πολλοί ερευνητές έχουν σταθεί κριτικά απέναντι στην προσπάθεια του ορισμού του φαινομένου και έχουν δώσει διαφορετική κατεύθυνση σε αυτή. Οι Hoskins και O'Loughlin (2009) θεωρούν ότι ο προσδιορισμός της έννοιας είναι ένας διάλογος που τροφοδοτείται από πολιτικά συμφέροντα. Υποστηρίζουν, δηλαδή, ότι οι ομάδες που χαρακτηρίζονται ως ριζοσπαστικές είναι εκείνες που απειλούν τις ομάδες που κατέχουν εκείνη τη στιγμή την πολιτική εξουσία. Ο ορισμός της έννοιας προκύπτει από τον λόγο και των αντίλογο αυτών των ομάδων, με συχνότερο νικητή την ομάδα των εχόντων την πολιτική εξουσία. Ο Furedi (2009), προσθέτει, πως ο χειρισμός από τα βρετανικά μέσα μαζικής ενημέρωσης του θέματος της απειλής από την τρομοκρατία, και η εννοιολογική περιχαράκωση των τρομοκρατικών επιθέσεων ως «ξαφνική ριζοσπαστικοποίηση», υποδηλώνει πως ο εξτρεμισμός είναι ένας είδος ψυχικής ασθένειας η οποία, κατά συνέπεια, συμβαίνει μόνο στους ψυχικά ασθενείς. Με αυτόν τον τρόπο, το στοιχείο της ευαλωτότητας που προσδίδεται στην έννοια της ριζοσπαστικοποίησης, υπερνικά την όποια πιθανότητα η ριζοσπαστική πράξη να έχει προκύψει από ένα άτομο με αυτοπεποίθηση και σιγουριά για την πράξη του.

Πριν το κλείσιμο της συγκεκριμένης υποενότητας, θα επιχειρηθεί ένας πιο συγκεκριμένος προσδιορισμός της σχέσης μεταξύ κάποιων εννοιών, που έχουμε συναντήσει στους παραπάνω ορισμούς, και της ριζοσπαστικοποίησης. Οι όροι αυτοί είναι ο εξτρεμισμός, η βία, η τρομοκρατία, η στρατολόγηση και τα “μονοπάτια δράσης”.

Ο **εξτρεμισμός** πολλές φορές συγχέεται με την έννοια της ριζοσπαστικοποίησης ή παρουσιάζεται άρρηκτα συνδεδεμένος με αυτή. Ο εξτρεμισμός μπορεί να χρησιμοποιηθεί όταν αναφερόμαστε σε πολιτικές ιδεολογίες, οι οποίες αντιτίθενται στις βασικές αξίες και αρχές μίας κοινωνίας. Στο πλαίσιο των φιλελεύθερων δημοκρατιών, ο εξτρεμισμός μπορεί να υπάρχει σε οποιαδήποτε ιδεολογία συνηγορεί υπέρ φυλετικής ή θρησκευτικής υπεροχής και/ή αντιτίθεται στον πυρήνα των δημοκρατικών και παγκόσμιων ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ο όρος μπορεί, επίσης, να χρησιμοποιηθεί για να περιγράψει τις «μεθόδους μέσω των οποίων τα πολιτικά δρώντα υποκείμενα επιχειρούν να πραγματοποιήσουν τους στόχους τους χρησιμοποιώντας μέσα, τα οποία επιδεικνύουν ασέβεια προς τη ζωή, την ελευθερία και τα δικαιώματα των άλλων» (Neuman, 2010). Σύμφωνα με την τοποθέτηση του Neuman, ο εξτρεμισμός δεν μπορεί να ταυτιστεί με τη διαδικασία της ριζοσπαστικοποίησης. Βλέπουμε ότι το στοιχείο της ομάδας, της δράσης και του συνεχούς της διαδικασίας, δεν ενυπάρχει στον παραπάνω ορισμό. Οπότε, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι ο εξτρεμισμός χαρακτηρίζει περισσότερο μία ιδέα ή έναν τρόπο επίτευξης ενός σκοπού, ενώ η ριζοσπαστικοποίηση αφορά περισσότερο σε μία εκτενέστερη, πιο μακροχρόνια και σίγουρα πιο περίπλοκη διαδικασία.

Στους προαναφερθέντες ορισμούς για τη ριζοσπαστικοποίηση συναντήσαμε συχνά το στοιχείο της βίας. Παραταύτα η πρώτη δεν καταλήγει απαραίτητα στη δεύτερη. Οι πράξεις ενός ριζοσπαστικοποιημένου ατόμου δεν χαρακτηρίζονται πάντα από βία (Geraerts, 2012). Μπορεί, μάλιστα, η ριζοσπαστικοποίηση να αφορά μόνο έναν τρόπο σκέψης, ο οποίος δεν έχει μετουσιαστεί ποτέ σε τρόπο δράσης και ακόμα και εάν το τελευταίο έχει συμβεί, μπορεί να μην έχει συμβεί με βίαιο τρόπο.

Σημαντική, επίσης, θεωρείται η διευκρίνιση της σχέσης της **ριζοσπαστικοποίησης** με την τρομοκρατία. Είδαμε ότι κάποιοι ερευνητές τις συνδέουν (Archetti, 2010), ενώ κάποιοι άλλοι δεν αναφέρουν καθόλου την τρομοκρατία στον ορισμό της ριζοσπαστικοποίησης. Φαίνεται ότι η αποτύπωση της πραγματικότητας βρίσκεται κάπου στη μέση. Η ριζοσπαστικοποίηση ενός ανθρώπου μπορεί να τον οδηγήσει στην τέλεση τρομοκρατικών πράξεων προκειμένου να

επιτύχει τους σκοπούς που του ορίζουν οι ριζοσπαστικές ιδέες του. Αυτό, όμως, δεν συμβαίνει πάντα, ενώ φαίνεται να μην ισχύει και το αντίστροφο. Οι τρομοκρατικές πράξεις, δηλαδή, δεν τελούνται μόνο από άτομα με ριζοσπαστικές ιδέες. Σημαντική για τον προσδιορισμό της σχέσης της ριζοσπαστικοποίησης με την τρομοκρατία θεωρείται πάντως και η επιλογή του ορισμού της τρομοκρατίας, γιατί και σε αυτό το φαινόμενο, οι τοποθετήσεις διαφέρουν.

Η **στρατολόγηση** είναι μία διαδικασία, η οποία στη βιβλιογραφία αντιμετωπίζεται είτε ως διάσταση της ριζοσπαστικοποίησης, είτε ως ξεχωριστή διαδικασία. Οι έρευνες την έχουν περιγράψει ως μία διαδικασία η οποία πραγματοποιείται σταδιακά: πρώτα τα άτομα εκφράζουν μία δεκτικότητα σε νέες οπτικές γωνίες, (cognitive opening), μετά καταλήγουν να βλέπουν τη θρησκεία ή την πολιτική ως έναν τρόπο να αποκτήσει νόημα η ζωή τους (religious / political seeking). Στη συνέχεια βρίσκουν ότι η αφήγηση και το ήθος της ομάδας ανταποκρίνονται στα δικά τους ερμηνευτικά σχήματα και εν τέλει, μέσα από μία διαδικασία κοινωνικοποίησης, καταλήγουν να είναι πλήρως ενσωματωμένοι και αφοσιωμένοι στην ομάδα (Wiktorowicz, 2005).

Τέλος, κρίνεται χρήσιμο να διευκρινιστεί ότι τα “**μονοπάτια δράσης**” ή “**σενάρια δράσης**” δεν ταυτίζονται με τη διαδικασία της ριζοσπαστικοποίησης. Οι συγκεκριμένοι όροι αναφέρονται στη διαδικασία συμμετοχής σε βίαιες εξτρεμιστικές πράξεις ή εμπλοκής σε τρομοκρατικές. Όπως έχει ήδη υπογραμμιστεί, το πέρασμα στην πράξη δεν συμβαίνει πάντα στη διαδικασία της ριζοσπαστικοποίησης. Ο Maclean (2013), βέβαια, υποστηρίζει ότι όσοι ριζοσπαστικοποιούνται έχουν μία ακατανίκητη επιθυμία να αναλάβουν δράση και να κάνουν πράξη κάτι σημαντικό, για να κάνουν εμφανές ότι παρεκκλίνουν από τη νόρμα.

4.2. Χαρακτηριστικά της ριζοσπαστικοποίησης

Η ριζοσπαστικοποίηση είναι συνήθως μία μακρά διαδικασία με πολλά κρυφά και ανεξερεύνητα στοιχεία. Οι Van Stekelenburg και Klandermans (2011) προσπαθούν να ξεκαθαρίσουν την εικόνα του φαινομένου χωρίζοντάς το σε δύο επιμέρους διαδικασίες, εκείνη της πολιτικοποίησης (politicization) και εκείνη της πόλωσης (polarization).

Η **πολιτικοποίηση** είναι μία

«διαδικασία κατά την οποία το άτομο, ως μία προσωπικότητα με επίγνωση και αυτογνωσία, συμμετέχει εκ προθέσεως σε μία ομάδα, η οποία εμπλέκεται σε έναν αγώνα απόκτησης δύναμης, γνωρίζοντας ότι ο συγκεκριμένος αγώνας λαμβάνει χώρα σε ένα ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο και για αυτό το λόγο πρέπει να οργανωθεί αναλόγως» (Simon & Klandermans, 2001, σ. 323).

Υπό κανονικές συνθήκες, η διαδικασία της πολιτικοποίησης, στο πλαίσιο πάντα της ριζοσπαστικοποίησης, ξεκινά όταν κάποια άτομα μοιράζονται τα ίδια παράπονα (shared grievances) σχετικά με κάποιες συγκεκριμένες συνθήκες της κοινωνίας. Στη συνέχεια, η ανάγκη τους να κατηγορήσουν κάποιον για αυτές τις συνθήκες, τους στρέφει εναντίον μίας άλλης ομάδας. Η δεύτερη αυτή εξωτερική ομάδα χαρακτηρίζεται ως εχθρός και μετατρέπεται στον μόνιμο κατηγορούμενο για τις κοινωνικές δυσλειτουργίες που εντοπίζει η ομάδα. Στο τελικό στάδιο, η ομάδα περνάει σε πράξεις και άμεσα ή έμμεσα στρέφεται προς το γενικότερο κοινωνικό σύνολο και προς κάποιες, αν όχι όλες, μορφές εξουσίας ή εκπροσώπησης της.

Η ομάδα που θεωρείται ως εξωτερικός εχθρός μπορεί να είναι διαφόρων μεγεθών, από μία αντίπαλη παράταξη στο χώρο του Πανεπιστημίου, μέχρι μία ποδοσφαιρική ομάδα, ένα ολόκληρο έθνος ή και μία παγκόσμιας εμβέλειας θρησκεία. Ανάλογα με την ταυτότητα και την εμβέλεια της ομάδας που καθορίζεται ως η εχθρική εξωτερική ομάδα, χωρίζονται όλα τα υπόλοιπα μέλη του συγκεκριμένου κοινωνικού πλαισίου σε πιθανούς συμμάχους και πιθανούς εχθρούς. Παραδείγματος χάριν, αν η ομάδα και η εξωομάδα αντιπροσωπεύουν δύο κομματικές παρατάξεις στο χώρο ενός Πανεπιστημίου, τότε κατά τη διαδικασία ενίσχυσης της πολιτικής ταυτότητας των μελών της, η ομάδα διαχωρίζει, είτε φανερά, είτε όχι, όλα τα υπόλοιπα άτομα που σχετίζονται με το Πανεπιστήμιο, δηλαδή τους φοιτητές, τους διδάσκοντες και το διοικητικό προσωπικό, σε πιθανούς συμμάχους ή εχθρούς. Βάσει του συγκεκριμένου διαχωρισμού οργανώνεται η στρατηγική και η επιχειρηματολογία της ομάδας σχετικά με το θέμα που τους χωρίζει από τους υπόλοιπους, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται συγκρουσιακές συνθήκες (Gerhards & Rucht, 1992, Snow, Rochford, Worden, & Benford, 1986, σύμφωνα με τους Van Stekelenburg & Klandermans, 2011).

Τώρα σύμφωνα με τους Van Stekelenburg και Klandermans, η **πόλωση** είναι μία διαδικασία κινητοποίησης ή αντίδρασης σε αυτή, με σκοπό τη διατήρηση της συγκρουσιακής σχέσης μεταξύ της ομάδας και της εξωτερικής ομάδας (Meyer & Staggenborg, 1996, σύμφωνα με τους Van Stekelenburg & Klandermans, 2011).

Τόσο τα μέλη της ομάδας όσο και της εξωτερικής ομάδας, ενισχύουν οι μεν τους δε να προσδιορίσουν την ταυτότητα και τους εαυτούς τους, βασιζόμενοι στα χαρακτηριστικά που κρατούν ζωντανή τη σύγκρουσή τους. Η εξωομάδα θεωρείται πάντα το επίκεντρο των συλλογικών πράξεων της ομάδας. Όταν οι ομάδες εισέρχονται σε μία διαδικασία πόλωσης, τότε συμβαίνει ένας πλήρης διαχωρισμός των μεν από τους δε, ο οποίος σε κάθε νέα σύγκρουση γίνεται εντονότερος και πιο διακριτός, ώστε να μπορεί να προστατεύσει την απειλή της εξωτερικής ομάδας προς την ταυτότητα, τις αξίες και τις αρχές της ομάδας.

Το βασικό στοιχείο της ριζοσπαστικοποίησης και των επιμέρους διαδικασιών της, σύμφωνα πάντα με τους Van Stekelenburg και Klandermans (2011), είναι ότι συμβαίνει από **ομάδες**. Πρόκειται καθαρά για μία συλλογικά διομαδική διαδικασία αφού τα άτομα δεν ριζοσπαστικοποιούνται μόνα τους, αλλά ως μέλη μίας ομάδας, της οποίας η κοινωνική κατασκευή για ένα κομμάτι της πραγματικότητας είναι τέτοια ώστε να ενώνει τα μέλη και να τα διαχωρίζει από τους υπόλοιπους. Η ταυτότητα της ομάδας διαδρά με το περιβάλλον, δηλαδή την κοινωνία και το κοινωνικό και πολιτικό πλαίσió της, προκειμένου να προκαλέσει ή να δημιουργήσει τις κατάλληλες προϋποθέσεις για μία μετέπειτα κοινωνική αλλαγή.

Ένα άλλο στοιχείο που επισημαίνεται από τους ερευνητές της ριζοσπαστικοποίησης είναι ο λόγος που εκφέρει η κάθε ομάδα. Ο λόγος κρίνεται πολύ σημαντικός για τις δράσεις της και τις περισσότερες φορές περιλαμβάνει μία συγκεκριμένη αφήγηση. Η **αφήγηση** που αναπτύσσεται από τα μέλη της ενδοομάδας σχετικά με την ταυτότητα και τις δραστηριότητές της, είναι πολύ σημαντική, διότι προσφέρει πληροφορίες για το σκεπτικό και τον τρόπο δράσης της (Benwell & Stokoe, 2006). Επιπλέον, μέσω των μικρών ή μεγαλύτερων ιστοριών που δομεί η ομάδα παρέχει εξηγήσεις και την προσωπική της αιτιολογική προσέγγιση σχετικά με τις ριζοσπαστικές πράξεις των μελών της (Archetti, 2010). Η αφηγηματική ιστορία της κάθε ομάδας είναι αυτό που τη διαχωρίζει από τις υπόλοιπες ομάδες. Το περιεχόμενό της είναι χαρακτηριστικό και εξειδικευμένο και τα στοιχεία ριζοσπαστικοποίησης είναι έκδηλα και διασκορπισμένα σε όλο το μήκος της.

Η αφήγηση της κάθε ομάδας είναι ζωντανή και δυνατή στην εποχή του Διαδικτύου. Οι αφηγήσεις των ομάδων πλέον μπορούν να ακουστούν σε όλον τον κόσμο και να προωθηθούν οι ιδέες που αντιπροσωπεύουν. Άτομα από όλον τον πλανήτη, ανεξάρτητα από το γεωγραφικό στίγμα τους, μπορούν να ενημερωθούν για μία ομάδα και τις δράσεις της και να έρθουν σε επαφή μαζί της. Μπορούν ακόμα να

ασπαστούν τις ιδέες της ή και ακόμα να γίνουν και οι ίδιοι με τη σειρά τους πομποί αυτών των ιδεών, χωρίς να έχουν έρθει σε επαφή ποτέ με κάποιο μέλος της ομάδας. Ο ρόλος του Διαδικτύου στην προώθηση ριζοσπαστικών ιδεών είναι επομένως πολύ σημαντικός και μάλιστα φαίνεται να είναι και διευκολυντικός, διότι εκμηδενίζει τις αποστάσεις και είναι προσβάσιμο σε μεγαλύτερο κοινό (Bergin κ.ά., 2009), από ό,τι τα παραδοσιακά ΜΜΕ.

Η αφήγηση είναι βασικό εργαλείο κατασκευής της κοινωνικής πραγματικότητας. Περιέχει τις πιο σημαντικές πληροφορίες για την ομάδα, όπως τα στοιχεία της ταυτότητάς της. Προσδιορίζει, επίσης το τι ξέρει η ομάδα για την πραγματικότητα, αλλά και το πώς την βλέπει, δηλαδή τα σύμβολα που χρησιμοποιεί και το νόημα που τους έχει αποδώσει. Η ομάδα, προκειμένου να δομήσει την αφήγησή της, φιλτράρει τις εισερχόμενες από το περιβάλλον πληροφορίες χρησιμοποιώντας ως φίλτρα την ταυτότητά της και τα ήδη υιοθετημένα από εκείνη συστήματα συμβόλων. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα η αφήγηση της κάθε ομάδας να αποκαλύπτει στοιχεία για εκείνη, τις αναπαραστάσεις της για την πραγματικότητα και τις πεποιθήσεις της για την τελευταία.

Η διαδικασία της ριζοσπαστικοποίησης και των χαρακτηριστικών της μπορούν να γίνουν εύκολα αντιληπτά στο σύνολό τους μέσα από μία γλαφυρή παρομοίωση που συνέθεσε ο Moghaddam (2005) προκειμένου να παρουσιάσει τη θεωρητική σκέψη του σχετικά με το φαινόμενο. Ο Moghaddam παρομοίασε τη ριζοσπαστικοποίηση με ένα κτήριο το οποίο έχει μια σκάλα στη μέση και διάφορους ορόφους γύρω από αυτήν. Μέσω αυτής της παρομοίωσης περιέγραψε τα στάδια της ριζοσπαστικοποίησης. Το αρχικό στάδιο αφορά στη διαμόρφωση της υποκειμενικής κρίσης από το άτομο για το πόσα υλικά αγαθά κατέχει. Η προαναφερθείσα κρίση τροφοδοτεί και προσανατολίζει την αντίληψη του ατόμου σχετικά με τη δικαιοσύνη και την επάρκεια μίας συμπαγούς ταυτότητας από την οποία να προκύπτει ικανοποίηση. Τα άτομα που θέλουν να βελτιώσουν την κατάστασή τους, είτε την ατομική, είτε της ομάδας τους, αναζητούν τρόπους να αναβαθμίσουν τις συνθήκες της ζωής τους. Μέσω της διαδικασίας της πολιτικοποίησης το άτομο συναντά ευκαιρίες να ελιχθεί στον κοινωνικό ιστό και ίσως να αλλάξει κοινωνικό στρώμα. Το εργαλείο για τη συγκεκριμένη διαδικασία είναι αφενός η προσωπική φωνή του καθενός, η οποία αντικατοπτρίζει τις επιθυμίες και τις ανάγκες του και αφετέρου η δυνατότητα που διαθέτει να ακουστεί. Στην περίπτωση που ακουστεί, όποια κοινωνική ομάδα την ακούσει είναι και εκείνη που θα κερδίσει το άτομο, το οποίο με

τη σειρά του δομεί την προσωπική του διαδικασία λήψης απόφασης βασισμένο στα συμφέροντα της ομάδας. Στην περίπτωση που η φωνή ενός ατόμου δεν ακουστεί, τότε το άτομο δείχνει ακόμα πιο αποξενωμένο και εμφανίζει τάσεις απόσχισης από την κοινωνία. Κάποια από αυτά τα άτομα εισέρχονται σε διαδικασίες πόλωσης. Στοχοποιούν συγκεκριμένες ομάδες κατηγορώντας τις για ό,τι δεινό αντιμετωπίζουν μετατρέποντάς τις σε εξωτερικό εχθρό. Τα άτομα αυτά σταδιακά τείνουν να αποκτούν μία ηθική βάση, η οποία είναι φιλικά προσκείμενη προς τη ριζοσπαστικοποίηση. Με την πάροδο του χρόνου απομακρύνονται από τις κοινωνικά αποδεκτές αξίες και νόρμες, οι οποίες στις περισσότερες, αν όχι σε όλες, σύγχρονες κοινωνίες δεν περιλαμβάνουν τον ριζοσπαστικό ακτιβισμό. Πλέον, ο σκοπός αγιάζει τα μέσα στο δικό τους το μυαλό. Στο τέλος, ο τρόπος σκέψης γίνεται ακόμα πιο ακραίος και μονοδιάστατος, με τη φιλοσοφία του άσπρου- μαύρου να κυριαρχεί σαν μοτίβο γνωστικών διεργασιών. Ο κόσμος τους πλέον είναι χωρισμένος σε καλούς και κακούς, με τους δεύτερους να είναι άξιοι γενικευμένης και συλλογικής επίθεσης με κάθε δυνατό τρόπο προκειμένου να πάψουν να υπάρχουν. Κάποια από αυτά τα άτομα μετουσιώνουν τις προηγούμενες σκέψεις σε πράξεις και γίνονται ψυχή και σώματι υποστηρικτές τους.

Η πορεία του ατόμου προς τη ριζοσπαστικοποίηση μέσα από τα στάδια που περιέγραψε ο Moghadamm είναι αντιστρόφως ανάλογη με την αντικειμενική ελευθερία, όχι όμως πάντα με την υποκειμενική αίσθηση για αυτή. Το ίδιο συμβαίνει και με τη δυνατότητα επιλογής του ατόμου ανάμεσα σε πολλές εκφάνσεις συμπεριφοράς. Σε όσο πιο αρχικό στάδιο βρίσκεται το άτομο, τόσο μεγαλύτερη ελευθερία έχει και τόσο περισσότερες και ποικίλες επιλογές συμπεριφοράς. Η ελευθερία και οι επιλογές, όμως, λιγοστεύουν σε μεγάλο βαθμό στα τελευταία στάδια της διαδικασίας.

4.3. Θεωρητικές προσεγγίσεις της ριζοσπαστικοποίησης

Ο επιστημονικός τομέας της **Κοινωνιολογίας** μας παρέχει την πρώτη θεωρία που θα αναλυθεί, τη **Θεωρία του Κοινωνικού Κινήματος (Social Movement Theory)**. Η Θεωρία του Κοινωνικού Κινήματος διατυπώθηκε το 1940 έχοντας επηρεαστεί από τη Θεωρία της Αποστέρησης (Deprivation Theory) του Merton (1938). Οι Zald και McCarthy (1987, σ.11) όρισαν το κοινωνικό κίνημα ως ένα «σύνολο από γνώμες ή

απόψεις σε έναν πληθυσμό, ο οποίος επιθυμεί να αλλάξει κάποια στοιχεία της κοινωνικής δομής και/ή για να γίνει ανακατανομή των κοινωνικών πόρων».

Ένα περιβάλλον στέρησης θα προκαλέσει συναισθήματα δυσaráσκειας σε μεγάλο αριθμό προσώπων, με αποτέλεσμα τα άτομα να ενταχθούν σε ένα κοινωνικό κίνημα προκειμένου να τα αλλάξουν. Η Θεωρία υποστηρίζει ότι ένα κοινωνικό κίνημα θα ξεκινήσει από μία κοινωνική ομάδα και την παράλογη συμπεριφορά που εκείνη επιδεικνύει κάτω από συνθήκες στέρησης.

Η διαδικασία σχηματισμού ενός κινήματος είναι ορθολογική, σύμφωνα με τη θεωρία. Η ομάδα που το σχεδιάζει θέλει να εξασφαλίσει την επιβίωσή της και αυτός είναι ο πρωταρχικός της στόχος. Η προσέλκυση των υποστηρικτών και η διατήρησή τους επιτυγχάνεται με την ενίσχυση εκείνων των στοιχείων της ταυτότητάς τους που την ξεχωρίζουν και την φέρνουν σε αντίθεση με τις υπόλοιπες ομάδες. Το κίνημα πρέπει να μεγαλώνει και να προσθέτει συνεχώς υποστηρικτές, γιατί όσο μεγαλώνει τόσο μεγαλώνει η επιρροή και η ικανότητά του. Για τη στρατολόγηση μελών προσεγγίζουν εκείνους που είναι πιθανότερο να συμφωνήσουν (Brady, Schlozman & Verba, 1999 που αναφέρεται στον Borum, 2011). Αφού τους εντοπίσουν, τους προσεγγίζουν και τους προσφέρουν πληροφορίες και ευκαιρίες συμμετοχής σε δράσεις. Οι κοινωνικοί δεσμοί και σχέσεις και η δύναμή τους διαδραματίζουν πολύ σημαντικό ρόλο στις συγκεκριμένες διαδικασίες. Γι αυτό και η αποκάλυψή τους οδηγεί στον εντοπισμό όλων των μελών μίας ομάδας, ενός δικτύου. Σημαντικό ρόλο στη διαδικασία διαδραματίζει και η πειθώ που προκύπτει από την αφήγηση της ομάδας και η οποία είναι ικανή συνθήκη για την υποκίνηση των υποστηρικτών.

Ένας άλλος επιστημονικός τομέας που αποπειράθηκε να προσεγγίσει την έννοια της ριζοσπαστικοποίησης είναι η **Κοινωνική Ψυχολογία**. Στο πλαίσιο της, οι Allport, McCauley, Segal και Moskalenko ανέπτυξαν δύο πολύ ενδιαφέρουσες προσεγγίσεις.

Ο Gordon Allport (1954) αναλύει τον τρόπο με τον οποίο η σκέψη, το συναίσθημα και η συμπεριφορά ενός ατόμου επηρεάζονται από την πραγματική ή φανταστική παρουσία των άλλων. Οι έννοιες “διομαδικές σχέσεις”, “συγκρούσεις” και “δυναμικές” είναι η βασική προσφορά της θεωρίας του στην εξήγηση του φαινομένου της ριζοσπαστικοποίησης.

Οι βασικές αρχές της θεωρίας είναι οι παρακάτω. Αρχικά, ο Allport υποστήριξε ότι το ομαδικό πλαίσιο καλλιεργεί ακραίες συμπεριφορές και ομαδική πόλωση. Οι ομαδικές γνώμες και συμπεριφορές, δηλαδή, είναι πιο ακραίες από τις

αντίστοιχες που εκφράζει το κάθε μέλος της ομάδας ξεχωριστά. Επιπλέον, η ομαδική λογική (groupthink) μετατρέπει τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων σε ομαδικό πλαίσιο σε λιγότερο λογικές, με αποτέλεσμα να παράγουν περισσότερο συχνά μεροληπτικές αποφάσεις. Ο στόχος τους είναι η πλήρης ομοφωνία και την επιδιώκουν σε τέτοιο βαθμό ώστε πολλές φορές να είναι δευτερεύουσας σημασίας η εύρεση της πιο κατάλληλης λύσης.

Οι McCauley και Segal (1987) αναλύουν περαιτέρω την ενδοομαδική μεροληψία λέγοντας πως αυτή υπάρχει διότι οι αντιλήψεις των μελών της ομάδας συχνά επηρεάζονται από το γεγονός ότι ανήκουν σε αυτή τη συγκεκριμένη ομάδα (in-group/out-group bias). Τα μέλη της ομάδας τείνουν να αξιολογούν πιο θετικά τις συμπεριφορές των υπόλοιπων μελών της ομάδας και να αποδίδουν περισσότερα θετικά εύσημα σε αυτές από ό,τι στις εξωτερικές ομάδες. Οι εξωτερικές ομάδες και τα μέλη τους κρίνονται με αρνητικά σχόλια και οι συμπεριφορές τους εκλαμβάνονται ως περισσότερο αρνητικές από τις συμπεριφορές των μελών της εσωτερικής ομάδας. Επίσης, τα μέλη μίας ομάδας αισθάνονται λιγότερο υπεύθυνα για τις συμπεριφορές της ομάδας συνολικά, δηλαδή των υπόλοιπων μελών. Όταν ένα μέλος συμπεριφέρεται με μη αποδεκτό τρόπο στο όνομα της ομάδας, ένα άλλο μέλος δεν αισθάνεται ιδιαίτερα υπεύθυνο και θεωρεί ότι η ευθύνη διαμοιράζεται σε όλα τα μέλη, οπότε το προσωπικό του μερίδιο μειώνεται.

Αναφορικά με τη βασική επιλογή του ατόμου για συμμετοχή στην ομάδα ή όχι, οι McCauley και Segal (1987) υποστήριξαν ότι αυτή γίνεται με βάση συγκεκριμένα κίνητρα του ατόμου και την προσλαμβανόμενη επιβράβευση που θεωρεί ότι θα λάβει. Τα κίνητρα είναι ξεχωριστά για το κάθε άτομο και μπορεί να διαφέρουν από περίπτωση σε περίπτωση και για το ίδιο το άτομο. Κάποιες φορές τα κίνητρα είναι επιβίωσης, κάποιες άλλες είναι ο ενθουσιασμός του ανήκειν, για κάποια άτομα είναι η κοινωνική αποδοχή και για κάποια άλλα η αίσθηση νοήματος.

Τέλος, οι ομάδες έχουν εσωτερικούς κανόνες οι οποίοι καθορίζουν και ελέγχουν τη συμπεριφορά των μελών. Έχουν συγκεκριμένες προσδοκίες για την ιδεατή συμπεριφορά των μελών και έχουν προσυμφωνήσει τις συνέπειες εάν κάποιο μέλος δεν ακολουθεί τις οδηγίες. Η συμμόρφωση στην ομάδα είναι πιο δυνατή όταν η ομάδα είναι ομοιογενής, απομονωμένη και τα μέλη της υπάκουα.

Οι McCauley και Sophia Moskalenko (2008), τώρα, ανέλυσαν τους μηχανισμούς βάσει των οποίων λειτουργεί η πολιτική ριζοσπαστικοποίηση, βασιζόμενοι στις αρχές της κοινωνικής ψυχολογίας. Ο πρώτος μηχανισμός είναι ο

τρόπος αύξησης της δύναμης των ομάδων. Όταν οι ομάδες είναι απομονωμένες και αισθανθούν ότι απειλούνται, τα επίπεδα της συνεκτικότητάς τους και η αίσθηση της αλληλοεξάρτησής τους αυξάνονται με αποτέλεσμα να αυξάνεται και η συμμόρφωση στην ομάδα. Ο δεύτερος μηχανισμός είναι ο διομαδικός ανταγωνισμός για την απόκτηση περισσότερων υποστηρικτών και μελών. Οι ερευνητές ισχυρίστηκαν ότι μέσα από αυτόν τον ανταγωνισμό, οι ομάδες παλεύουν για το ποια θα αποκτήσει τους περισσότερους υποστηρικτές και συνήθως κερδίζει η ομάδα που εκφράζει τις πιο ακραίες ιδέες. Τέλος, ο τρίτος μηχανισμός είναι η “συμπύκνωση” των πιο δεσμευμένων μελών της ομάδας, η οποία συμβαίνει όταν μία επίσημη μορφή εξουσίας, συνήθως το κράτος, επιτίθεται στην ομάδα. Σε αυτήν την περίπτωση, δηλαδή, τα πιο δεσμευμένα μέλη της ομάδας συσφίγγουν τους δεσμούς μεταξύ τους, αλλά και με την ομάδα και αυξάνουν τη δέσμευσή τους προς αυτήν. Ταυτόχρονα τα λιγότερο δεσμευμένα μέλη αποδυναμώνουν τους δεσμούς τους με την ομάδα και αποχωρούν.

Η τρίτη θεωρία που αποπειράται να εξηγήσει κάποιες διαστάσεις του φαινομένου της ριζοσπαστικοποίησης είναι η **Θεωρία Αλλαγής Φιλοσοφίας (Conversion Theory)**. Σύμφωνα με αυτήν, η ριζοσπαστικοποίηση είναι ένα είδος μετατροπής, μία διαδικασία δηλαδή, με την οποία το άτομο αλλάζει τη φιλοσοφική θεώρησή του για τη ζωή, ή για κάποιον σημαντικό τομέα της, όπως η θρησκεία ή το πολιτικό φρόνημα. Δύο ειδών τρόποι μετατροπής υπάρχουν, σύμφωνα με τον Richardson (1989), ο παθητικός και ο ενεργητικός. Στην πρώτη περίπτωση η μετατροπή του ατόμου εξηγείται από κάποιο σωματικό ή ψυχολογικό τραύμα και τυχαίνει να υποστεί και πλύση εγκεφάλου. Η δεύτερη περίπτωση γίνεται διαμέσου μίας λογικής διαδικασίας από έναν ενεργό αναζητητή μίας αλήθειας που θα τον κάνει να αφιερωθεί εκούσια σε αυτήν. Το παράδειγμα της παθητικής μετατροπής υποστηρίζεται από παλαιότερες έρευνες, ενώ οι σύγχρονοι μελετητές πιστεύουν ότι το ενεργό παράδειγμα δύναται να εξηγήσει καλύτερα τη σύγχρονη πραγματικότητα (Borum, 2011).

Η Θεωρία της Αλλαγής Φιλοσοφία έχει χρησιμοποιηθεί για την ανάλυση της ατομικής ριζοσπαστικοποίησης (self-radicalization), πολύ πριν αρχίσουν οι έρευνες για το Διαδίκτυο. Ο όρος που χρησιμοποιείται για τη διαδικασία είναι “διανοητική μετατροπή εαυτού” (intellectual self-conversion) (J. Lofland & N. Skonovd , 1981). Πρόκειται για μία κατάσταση όπου το άτομο αναζητά πιθανές νέες οπτικές γωνίες της υπαρξής του και της αυτοπραγμάτωσής του. Διαβάζει βιβλία, παρακολουθεί

σεμινάρια ή παρακολουθεί συγκεκριμένες εκπομπές στην τηλεόραση, οι οποίες μπορεί να του προσφέρουν μονοπάτια σε νέες ιδεολογίες ή τρόπους ζωής.

5. Νεανικές ομάδες

Η διαδικασία της ριζοσπαστικοποίησης παρατηρείται σε πολλών ειδών ομάδες, όμως το παρόν πόνημα επικεντρώνεται στην εξήγησή της στο πλαίσιο νεανικών ομάδων. Με τον όρο νεανικές ομάδες, εννοείται κάθε ομάδα που απαρτίζεται από άτομα που διανύουν το ηλικιακό φάσμα από την προ-εφηβεία έως την νεαρή ενήλικη ζωή, δηλαδή από τα δώδεκα έως τα είκοσι τρία έτη. Στη συγκεκριμένη ενότητα θα αιτιολογηθεί τόσο η επιλογή της συγκεκριμένης ηλικίας όσο και η εστίαση στην ομάδα και όχι στο άτομο.

5.1. Νέοι, Νέα Μέσα και Ριζοσπαστικοποίηση

Η βιβλιογραφία που αφορά τα Νέα Μέσα και τη ριζοσπαστικοποίηση, τόσο ως ξεχωριστές οντότητες όσο και ως συνδεδεμένες, αναφέρεται εκτενώς στην περίπτωση των νέων και τους συνδέει περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη ηλικιακή κατηγορία με τα παραπάνω.

Όσον αφορά τα Νέα Μέσα, αυτό συμβαίνει διότι η χρήση τους από τους εφήβους αυξάνεται με μεγαλύτερο ρυθμό από οποιαδήποτε άλλη ηλικία (Jones & Fox, 2009). Το 77% των Ευρωπαίων που βρίσκονται μεταξύ δεκατριών και δεκαέξι ετών έχουν το δικό τους προφίλ στα κοινωνικά δίκτυα, έναντι του 59% και του 38% που αντιστοιχεί στα ηλικιακά διαστήματα από δεκαεφτά έως δεκαεννέα και από εννέα έως δώδεκα χρονών, αντίστοιχα.

Η Generation Z, όπως αποκαλούν τους νέους της σύγχρονης πραγματικότητας που χρησιμοποιούν τα Ψηφιακά Μέσα, χαρακτηρίζεται ως η κατ'εξοχήν γενιά που είναι οικειοποιημένη με αυτά. Το 92% εξ αυτών νιώθει άνετα να χρησιμοποιεί υπολογιστή (Livingstone & Bober, 2004), αλλά είναι και εξαιρετικά ικανοί σε αυτό. Η επικοινωνία και η διασκέδαση είναι η βασική λειτουργία των Μέσων που αξιοποιούν οι νέοι και πιο συγκεκριμένα όσοι γεννήθηκαν από το 1980 έως το 2000 (McLeod 2015).

Η μεγάλη επιρροή που έχουν τα Νέα Μέσα στους εφήβους έχει πιστοποιηθεί από έρευνες που διεξήχθησαν ειδικά για αυτό το θέμα (Lacalle, 2011). Έχει υπογραμμιστεί, επίσης, η σημασία τους στην ανάπτυξη των νέων και στη μελλοντική δέσμευσή τους ως πολιτών (Ah Ram Lee, J. Suzanne Horsley, 2017).

Οι λόγοι που τα Νέα Μέσα συνδέονται με τη νεανική ηλικία σε τόσο μεγάλο βαθμό σε ερευνητικό επίπεδο έχουν επίσης αναλυθεί. Οι Regan και Steeves (2010) υποστήριξαν πως οι νέοι σε αναζήτηση ενός τρόπου να περιορίσουν τον εκτεταμένο έλεγχο υφίστανται από την οικογένειά και τους δασκάλους τους, όπως και την αποστέρηση αγαθών και εμπειριών που η οικονομική κατάσταση πιθανόν τους επιβάλλει, καταφεύγουν στο Διαδίκτυο και στα social media ώστε να αποκαταστήσουν τις ελλείψεις τους, να αυξήσουν τις κοινωνικές εμπειρίες τους, να δημιουργήσουν κοινωνικές σχέσεις, να ακουστούν και να ζήσουν μέσω αυτού.

Μία άλλη προσέγγιση υποστηρίζει ότι οι νέοι βρίσκουν στα Νέα Μέσα περισσότερη ελευθερία απ' ό,τι μπορεί να βρίσκουν στην πραγματική τους ζωή. Σε αυτά μπορούν να δηλώσουν ελεύθερα τι πραγματικά σκέφτονται, μπορούν να αποκαλύψουν την πραγματική τους ταυτότητα ή να δημιουργήσουν μία ψευδή και να πειραματιστούν με αυτήν. Η εφηβεία, άλλωστε, είναι μία περίοδος αναζήτησης και πειραματισμού, τα οποία πραγματοποιούνται πλέον εύκολα μέσω του Διαδικτύου (Valkenburg & Peter 2008). Μπορούν, για παράδειγμα, να έχουν σε έναν λογαριασμό μία ταυτότητα και σε έναν άλλον μία άλλη. (Jewkes, 2010, που αναφέρεται στους Quayle & Taylor, 2011).

Στις έρευνες σχετικά με τη ριζοσπαστικοποίηση η κοινωνική ομάδα των νέων, ειδικά οι ηλικίες από δώδεκα έως είκοσι τριών ετών βρίσκεται στο επίκεντρο. Η συγκεκριμένη προτίμηση των ερευνητών οφείλεται σε διάφορους λόγους. Βασικός λόγος είναι ο θυμός και η δυσαρέσκεια που χαρακτηρίζει τις συγκεκριμένες ηλικίες, ανεξάρτητα από παράγοντες γεωγραφίας ή θρησκείας, φαίνεται να τους καθιστά πιο ευάλωτους στον κίνδυνο της υιοθέτησης ακραίων σκέψεων και συμπεριφορών, κάτι που εισάγει και μία διάσταση θυματοποίησης στο φαινόμενο.

Ένας άλλος λόγος που ωθεί αυτές τις ηλικιακές ομάδες να συμμετέχουν σε διαδικασίες ριζοσπαστικοποίησης είναι η τάση τους να συμμετέχουν σε κάτι που είναι άγνωστο και διαφορετικό. Οι ριζοσπαστικές στάσεις και πράξεις συνήθως φέρουν αυτό το χαρακτηριστικό και ασκούν γοητεία στους νέους. Συμπληρωματικά με το προαναφερθέν, η φήμη της συμμετοχής σε μία ομάδα (Huey & Witmer, 2016) είναι εξίσου θετική για την ταυτότητά τους, διότι τους προδίδει κύρος.

Ο τρίτος λόγος είναι ότι οι νέοι είναι ενεργοί στη διαμόρφωση της διαδικτυακής τους εμπειρίας, δηλαδή συμμετέχουν σε ομαδικές συζητήσεις, ρωτούν, ανταπαντούν και διορθώνουν (Harris 2010). Βέβαια, ο Konijn κ.ά. (2010) έδειξαν πως οι νέοι δεν εμπιστεύονται το Διαδίκτυο για την πολιτική και θρησκευτική τους

πληροφόρηση, αλλά προτιμούν τους οικείους τους, όπως είναι οι γονείς ή σε κάποιες κουλτούρες ο πνευματικός τους.

Η περίοδος της εφηβείας και της μετεφηβείας είναι πολύ σημαντική για τη φυσική και πνευματική ανάπτυξη των νέων. Κατά τη συγκεκριμένη περίοδο υιοθετεί τις αξίες εκείνες που θα τον κάνουν υπεύθυνο πολίτη (Fraley, Roisman & Haltigan, 2013). Οι τεχνικές δεξιότητες τους σε συνδυασμό με την ανάγκη τους να εξερευνήσουν τον κόσμο κατέστησαν τα κοινωνικά δίκτυα καθημερινή συνήθειά τους (Basat, 2010) και εκείνους στην πρώτη θέση της ηλικιακής λίστας των χρηστών τους (Liang, Commins & Duffy, 2010).

Η αυξημένη αυτή χρήση σε συνδυασμό με το ότι εντυπωσιάζονται πιο εύκολα, καθιστά πιο πιθανή την επιρροή τους από τα ριζοσπαστικά μηνύματα που διακινούνται στα Νέα Μέσα, με αποτέλεσμα την μεγαλύτερη πιθανότητα να προβούν στην υλοποίηση των συγκεκριμένων ιδεών μέσω βίαιων πράξεων (Bloom 2007, Craig & Palmer 2006).

Η χρήση των Νέων Μέσων έχει αυξήσει και τη συμμετοχή των νεαρών ατόμων στα κοινωνικά δρώμενα, επειδή προσφέρουν διάφορους τρόπους να εκφράσουν τη γνώμη τους για το κοινωνικό γίγνεσθαι. Αν και έχει διαπιστωθεί ότι δεν επισκέπτονται συχνά ιστοσελίδες κοινωνικού και πολιτικού περιεχομένου (Kahne κ.ά., 2011), φαίνεται πως εύκολα θα συναντήσουν σχετικές πληροφορίες ή θα βρεθούν σε μία ανάλογη συζήτηση.

Ο Von Knor (2007) κατέληξε στο συμπέρασμα ότι τρεις είναι οι τρόποι που οι νέοι έρχονται σε επαφή με ριζοσπαστικό περιεχόμενο στα διαδικτυακά μέσα. Ο πρώτος αφορά την τυχαία εύρεση ή έκθεσή τους σε αυτό κατά την περιήγησή τους στο Διαδίκτυο για άλλους σκοπούς, όπως είναι η διασκέδαση. Η δεύτερη περίπτωση αφορά τους νέους με μία προϋπάρχουσα περιέργεια για ένα θέμα σχετικό με την κοινωνική και πολιτική πραγματικότητα, για το οποίο ψάχνουν να μάθουν ή να ενημερωθούν. Σε αυτήν την περίπτωση, η αναζήτησή τους μπορεί πολύ εύκολα να τους οδηγήσει σε κάποια ιστοσελίδα με ριζοσπαστικό περιεχόμενο, εφόσον οι όροι αναζήτησης είναι συνηθισμένοι. Τέλος, ο τρίτος τρόπος, σύμφωνα με τον Von Knor, είναι όταν ο νέος στην πορεία δόμησης της ταυτότητάς του, αναζητά μία κοινότητα που να είναι κοινωνικά ορατή ώστε να ενταχθεί, να γίνει αποδεκτός και να έχει κάποιο λόγο ύπαρξης.

5.2. Νέοι και ομάδες

Η ριζοσπαστικοποιημένη συμπεριφορά σπάνια εκδηλώνεται από ένα άτομο. Κυρίως αποτελεί μία κοινωνική συμπεριφορά, η οποία λαμβάνει χώρα στο πλαίσιο κοινωνικών ομάδων ή οργανωμένων συστημάτων κοινωνικών ομάδων.

Η ριζοσπαστικοποίηση φαίνεται ότι ταυτίζεται με την ομάδα και περιγράφεται μέσα από τα χαρακτηριστικά της (Reicher κ.ά., 2008). Κάθε ομάδα αποδίδει μία ταυτότητα στα μέλη της, ενώ ταυτόχρονα και τα μέλη προβάλλουν ατομικά τους χαρακτηριστικά στην ταυτότητα της ομάδας. Η ταυτότητα αυτή ονομάζεται ομαδική και την αποκτά ένα άτομο μόνο όταν εντάσσεται σε μία κοινωνική ομάδα (Tajfel & Turner 1979, 1986, σύμφωνα με τους Simon & Klandermans, 2001) και πάντα τη μοιράζεται με άλλα άτομα.

Η ομαδική ταυτότητα φέρνει το άτομο πιο κοντά στην κοινωνία. Οι λειτουργίες της ομαδικής ταυτότητας είναι πολλές και ποικίλες. Στο πλαίσιο της συγκεκριμένης εργασίας αναλύονται μόνο εκείνες που συνδέονται με την κοινωνική αλλαγή. Η ομαδική ταυτότητα, λοιπόν, έχει αποδειχθεί ότι επηρεάζει την κρίση των ανθρώπων για τη λειτουργία της δικαιοσύνης (Tyler & Smith, 1999, σύμφωνα με τους Simon & Klandermans 2001), όπως και την επιθυμία τους να συμμετέχουν σε ομαδικές εκδηλώσεις κοινωνικής συμπεριφοράς. Οι εκδηλώσεις είναι συνήθως μία διαμαρτυρία ή ένα κίνημα (De Weerd & Klandermans, 1999, Klandermans, 2000, Simon κ.ά., 1998, σύμφωνα με τους Simon & Klandermans, 2001) και στοχεύουν πάντα στην κοινωνική αλλαγή.

Οι θεωρίες για τις δυναμικές των οργανωμένων ομάδων υποστηρίζουν ότι μία ομάδα θα έχει στόχο είτε υλικά οφέλη είτε άυλα (Παπαστάμου, Προδρομίτης & Παυλόπουλος, 2010). Η πρώτη περίπτωση αφορά τα οικονομικά κέρδη, την οικονομική αμοιβή των μελών, την επαγγελματική θέση τους και την ασφάλειά τους. Η δεύτερη περίπτωση αφορά την επίτευξη μίας κοινωνικής αλλαγής. Η συνοχή της ομάδας είναι πολύ σημαντική σε αυτήν την περίπτωση. Τα μέλη πρέπει να είναι δεσμευμένα στον υπέρτατο βαθμό στην ομάδα και να μην ανήκουν σε άλλες ομάδες, των οποίων η οπτική για την κοινωνική πραγματικότητα μπορεί να συγκρούεται με την οπτική της ομάδας. Όταν τα μέλη της ομάδας είναι αποκομμένα από άλλες κοινωνικές ομάδες ή άλλους κοινωνικούς ρόλους, τότε η οπτική της ομάδας για την πραγματικότητα ενισχύεται. Η συνοχή της ενδοομάδας παρέχει τεράστια δύναμη στην ομάδα, πτυχές της οποίας είναι η ικανότητα των μελών της να δικαιολογούν

κάθε πράξη, ακόμα και ακραία ή βίαιη ή ριζοσπαστική, που οδηγεί προς την επίτευξη του άυλου σκοπού μίας κοινωνικής πραγματικότητας επιθυμητής από τα μέλη.

6. Νέα Μέσα και Ριζοσπαστικοποίηση

Μέχρι αυτό το σημείο έγινε προσπάθεια να προσεγγιστούν εννοιολογικά όλοι οι επιμέρους όροι που απαρτίζουν τη βασική υπόθεση της παρούσας εργασίας, η οποία υποστηρίζει ότι τα Νέα Μέσα επηρεάζουν τη ριζοσπαστικοποίηση των νεανικών ομάδων μέσω της κατασκευής της κοινωνικής πραγματικότητας. Με αυτόν τον τρόπο δόθηκε μία σφαιρική, αμερόληπτη άποψη για το κάθε θέμα, προκειμένου να αναδυθούν πιο εύκολα, ή όχι, οι τυχόν ομοιότητες που υπάρχουν μεταξύ τους, οι οποίες τεκμηριώνουν και τη σύνδεσή τους.

Στη συγκεκριμένη ενότητα θα γίνει προσπάθεια να συνδεθούν τα θεωρητικά και ερευνητικά δεδομένα προκειμένου να απαντηθεί το ερώτημα της εργασίας. Πιο αναλυτικά, στην πρώτη ενότητα θα διερευνηθεί το εάν τα εγγενή χαρακτηριστικά των Νέων Μέσων, τα στοιχεία δηλαδή της ταυτότητάς τους, συνδέονται με τη ριζοσπαστικοποίηση νεανικών ομάδων. Στη δεύτερη υποενότητα θα διερευνηθεί ο τρόπος με τον οποίο συγκεκριμένα η κοινωνική κατασκευή της πραγματικότητας από τα Νέα Μέσα επηρεάζει το προαναφερθέν φαινόμενο.

6.1. Χαρακτηριστικά των Νέων Μέσων και Ριζοσπαστικοποίηση

Ο Blumler (2003, σ.16) είχε υποστηρίξει ότι «όποια μελλοντική προσπάθεια να αναλυθεί ένα μαζικό φαινόμενο δεν λαμβάνει υπ' όψιν της τον παράγοντα που αφορά τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (the media factor) θα είναι σοβαρά ανεπαρκής».

Στις επίσημες έρευνες για τους παράγοντες ριζοσπαστικοποίησης, οι ερευνητές έχουν υποδείξει την ψηφιακή ριζοσπαστικοποίηση μέσω της πλατφόρμας του YouTube (Andre, 2012) , τη βίαιη προπαγάνδα που διαμοιράζεται στην ψηφιακή κοινότητα του Διαδικτύου (Post, 2010) και τις αντίστοιχες διαδικασίες στο Twitter (Klausen, 2015) με tweets ριζοσπαστικού περιεχομένου.

Οι κοινωνικοοικονομικές συνθήκες και η ψηφιακή τεχνολογία είναι βασικοί παράγοντες διευκόλυνσης της ριζοσπαστικοποίησης (Hafez & Mullins, 2015). Τα κοινωνικά δίκτυα και το Διαδίκτυο συμβάλλουν στη διάχυση της ριζοσπαστικοποίησης.

Η ταχύτητα με την οποία μεταδίδεται και διαμοιράζεται το προπαγανδιστικό υλικό είναι καθαρά το αποτέλεσμα της σύγχρονης μορφής των νέων κοινωνικών δικτύων και του περιβάλλοντος ανεμπόδιστης επικοινωνίας που προσφέρουν. Η

αναπαραγωγή από εκατοντάδες και χιλιάδες χρήστες ενός μόνο δημοσιευμένου κειμένου και η ταυτόχρονα αναπαραγωγή του σε διαφορετικά είδη κοινωνικών δικτύων, καθιστά ανέφικτη την εύρεση του χρήστη που δημοσίευσε αρχικά το κείμενο. Ανέφικτη επίσης είναι η διακοπή της οριζόντιας αναδημοσίευσης του υλικού, διότι γίνεται ταυτόχρονα από εκατοντάδες, μπορεί και χιλιάδες, χρήστες, των οποίων οι διευθύνσεις δεν γίνεται να εντοπιστούν στιγμιαία.

Ο διαδικτυακός χώρος αποτελεί μία πηγή παροχής ιδεολογικής και υλικής βοήθειας για τα άτομα που θέλουν ή έχουν ήδη εισαχθεί στη διαδικασία της ριζοσπαστικοποίησης. Η έκθεση σε υποστηρικτικές ιδεολογίες είναι πολύ εύκολη (Thompson, 2011). Για αυτό το λόγο έχουν υπάρξει περιπτώσεις στις οποίες το άτομο εκδήλωσε ριζοσπαστικοποιημένη συμπεριφορά μόνο του, χωρίς να έχει έρθει σε επαφή με κάποιο άλλο άτομο, μόνο μέσω της χρήσης του Διαδικτύου. Είναι η περίπτωση της ατομικής ριζοσπαστικοποίησης, που ήδη έχει αναλυθεί (βλ.σ.44).

Τέτοια περίπτωση είναι η Roshonara Choudhary, η οποία επιτέθηκε σε ένα μέλος του Βρετανικού Κοινοβουλίου, τον Stephen Tims, στις 14 Μαΐου του 2010. Η συγκεκριμένη γυναίκα αποδείχθηκε ότι δεν είχε κάποια επαφή με κάποια ριζοσπαστική ισλαμική οργάνωση, αλλά ότι η επίθεση ήταν αποκλειστικά δική της απόφαση από την πρόσβασή της σε διαδικτυακό υλικό. Στην αστυνομία είπε επανειλημμένως ότι ήθελε να πεθάνει σαν μάρτυρας, μετά από την παρακολούθηση περισσότερων από εκατό βίντεο από την εξτρεμιστική οργάνωση “Anwar al-Awlaki”, τα οποία βρήκε στην πλατφόρμα του YouTube¹.

Πολύ σημαντική στη διαδικασία της ριζοσπαστικοποίησης φάνηκε να είναι η έννοια του ψηφιακού δικτύου. Το ψηφιακό δίκτυο είναι η σύνδεση παραπάνω από δύο ψηφιακών ταυτοτήτων (IPs), δηλαδή παραπάνω από δύο έξυπνων συσκευών με ενσύρματο ή ασύρματο τρόπο. Οι έξυπνες συσκευές μπορεί να είναι από ένα κινητό μέχρι έναν δορυφόρο και έχουν δυνατότητα πρόσβασης στο Διαδίκτυο. Το ψηφιακό δίκτυο βοηθά στην επαφή, επικοινωνία και ανταλλαγή πληροφοριών ανάμεσα στα άτομα που το απαρτίζουν με γρήγορο και εύκολο τρόπο. Οι διαπροσωπικοί δεσμοί των μελών ενός ψηφιακού δικτύου μπορεί να προϋπήρχαν αυτού σε άλλα επίπεδα, όπως το οικογενειακό και το φιλικό. Τα μέλη, δηλαδή, ενός ψηφιακού δικτύου πολλές φορές είναι συγγενείς, φίλοι, συνάδελφοι ή και γνωστοί. Οι σχέσεις τους ενισχύονται με τη χρήση των Νέων Μέσων και η διατήρησή τους γίνεται πιο εύκολη,

¹ Guardian, <http://www.guardian.co.uk/uk/2010/nov/04/stephen-timms-attack-roshonara-choudhry>

κάτι που βοηθά στις περιπτώσεις που τα άτομα δεν βρίσκονται στον ίδιο γεωγραφικό τόπο. Ακόμα όμως και στην περίπτωση που οι δεσμοί δεν προϋπήρχαν και οι κοινωνικές επαφές του ατόμου είναι περιορισμένες, το Διαδίκτυο και τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, τα οποία αποτελούν υποκατηγορίες τους ψηφιακού δικτύου, προσφέρουν τη δυνατότητα να στραφεί προς τις ψηφιακές κοινωνικές επαφές και τη συμμετοχή ή δημιουργία ψηφιακού δικτύου (Gray & Bizina, 2014).

Το ψηφιακό δίκτυο καθιστά ακόμα πιο εύκολη τη διάδοση εξτρεμιστικών πεποιθήσεων. Ο πρώτος λόγος που συμβαίνει αυτό είναι οι ευκαιρίες κοινωνικοποίησης που προσφέρει. Ο δεύτερος λόγος είναι η ικανοποίηση ψυχολογικών αναγκών, όπως η αναζήτηση μίας ανθρώπινης σχέσης με νόημα ή τη στροφή της προσοχής προς το άτομο. Οι συμπεριφορές που λαμβάνουν μέρος σε ένα δίκτυο μπορεί να παγιεύσουν ένα άτομο μέσω των δυναμικών της πίεσης από τους άλλους (peer pressure), της ιδεολογικής κατεύθυνσης, αλλά και των παγιωμένων δεσμεύσεων σε αυτήν.

Μέσω του Διαδικτύου συγκεκριμένα, η εξεύρεση ομάδων που εκφράζουν μία συγκεκριμένη άποψη είναι απλή, γιατί αυτές, συνήθως, δεν είναι κλειστές ομάδες, αλλά, αντίθετα, κοινοποιούν τις απόψεις τους στις οποίες ο καθένας μπορεί να έχει πρόσβαση. Ακόμα και ένας όχι ιδιαίτερα έμπειρος χρήστης, απλά και μόνο με την αναζήτηση μίας λέξης, μπορεί να εντοπίσει fora, blogs ή και ιστοσελίδες στις οποίες να εκφέρονται γνώμες με οποιοδήποτε θρησκευτικό ή πολιτικό προσανατολισμό.

Το Διαδίκτυο, λοιπόν, έχει τη δυνατότητα να δημιουργεί εικονικές ομάδες (virtual groups) όμοιες με τις πραγματικές. Η σημασία αυτών των ομάδων είναι μεγάλη, ειδικά στις περιπτώσεις που είναι ομοιογενείς, δηλαδή τα μέλη τους ασπάζονται τις ίδιες απόψεις για ένα θέμα, διότι τότε αποκτούν τεράστια δύναμη.

Κάθε χρήστης του Διαδικτύου μπορεί να βρει πολλές απόψεις περί ενός θέματος. Έχει παρατηρηθεί (Flaxman, Goel & Rao, 2013), ότι τείνει να εντοπίζει τις απόψεις που είναι παρεμφερείς ή ίδιες με τη δική του. Αυτό το επιτυγχάνει με δύο τρόπους. Ο ένας τρόπος είναι η επιλεκτική δημιουργία φίλων ή δεσμών με άτομα και σελίδες, αντίστοιχα, οι οποίοι προβάλλουν μόνο φιλικά προσκείμενο προς τις πεποιθήσεις τους περιεχόμενο. Ο άλλος τρόπος είναι το ακριβώς αντίθετο, δηλαδή να διακόπτουν τις ψηφιακές φιλίες ή τους δεσμούς με οποιονδήποτε δεν συμφωνούν με την διαδικτυακή δραστηριότητά του και ό,τι προβάλλεται μέσω αυτής. Η διακοπή της φιλίας ή του συνδέσμου ή η απλή απόκρυψη της ανεπιθύμητης ανακοίνωσης

(Corasaniti, 2015) που καθιστά τον έναν ακόλουθο του άλλου πραγματοποιείται κατά το δευτερογενές (post-hoc) φιλτράρισμα (Yang κ.ά., 2016).

Σε συνέχεια της συγκεκριμένης τάσης δημιουργήθηκαν οι χώροι στο Διαδίκτυο γνωστοί ως δωμάτια ηχούς (echo rooms), οι οποίοι φιλοξενούν χρήστες που υποστηρίζουν μία συγκεκριμένη άποψη για ένα θέμα. Τα μέλη ή οι επισκέπτες ενός δωματίου ηχούς έρχονται σε επαφή με πληροφοριακό υλικό το οποίο υποστηρίζει την όποια μία άποψη αντιπροσωπεύει η συγκεκριμένη ομάδα. Ακόμα και από την ονομασία τους κάποιος καταλαβαίνει ότι σε αυτούς του χώρους δεν συναντά κανείς αντικρουόμενες απόψεις ή διενέξεις. Οι συζητήσεις, όπως και η όποια πληροφορία, δημιουργούνται με σκοπό να στηρίζουν εκείνη τη μία άποψη. Είναι πολύ σύνηθες, επίσης, τα άτομα να τείνουν να αλλάζουν ή να τροποποιούν τις απόψεις τους προκειμένου να τύχουν αποδοχής ή και επιβράβευσης από τους υπόλοιπους χρήστες του δωματίου.

Ο Wojcieszak (2010), μάλιστα, μελετώντας μία διαδικτυακή νεο-ναζιστική, όπως αναφέρει, ομάδα, παρατήρησε πως αν η άποψη κάποιου μέλους τύγχανε μη αποδοχής ή και απόρριψης από την υπόλοιπη ομάδα, τότε ο εκφορέας της την άλλαζε και τις περισσότερες φορές εξέφραζε μία πιο ακραία. Η αλληλεπίδραση των μελών της ομάδας αλλά και η αντίδρασή τους φάνηκε εν προκειμένω να προκαλεί την υιοθέτηση ή τουλάχιστον τη γραπτή εκφορά πιο ακραίων, από τις αρχικές, απόψεων. Κατά συνέπεια, κρίνεται ότι τα άτομα που συμμετέχουν σε ομογενοποιημένες ομάδες είναι πιο εύκολο να εκδηλώσουν ριζοσπαστικοποιημένη συμπεριφορά.

Ενώ παραπάνω υποστηρίχθηκε ότι ο χρήστης των Νέων Μέσων τείνει να επικοινωνεί περισσότερο με χρήστες που εκφέρουν παρόμοιες απόψεις με τον ίδιο, φαίνεται ότι τελικά δεν μπορεί να αποφύγει απόλυτα τις καταστάσεις διαφωνίας. Οι Schulz & Roessler (2012) απέδειξαν ότι στα Νέα Μέσα οι χρήστες δεν χρειάζεται να εμπλακούν σε μία συζήτηση ή να κάνουν έναν σχολιασμό προκειμένου να δουν ή να μάθουν για μία πολιτικά αντίθετη γνώμη από τη δική τους. Το βίωμα της πολιτικής διαφωνίας λαμβάνει μία τελείως διαφορετική μορφή. Ο απλός παρατηρητής είτε ενδιαφέρεται είτε όχι μπορεί να συναντήσει τυχαία μία διένεξη πολιτικού περιεχομένου και να την αναγνωρίσει ως τέτοια (Walther, DeAndrea, Kim, & Anthony, 2010, σύμφωνα με τον Yang κ.ά., 2016). Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη μόνιμη ύπαρξη διαφωνιών και εντάσεων ανάμεσα στους χρήστες των Νέων Μέσων σχετικά με ένα κοινωνικό ζήτημα.

Είναι αδύνατον, λοιπόν, ένας χρήστης να αποφύγει άλλους χρήστες με αντίθετες πολιτικές απόψεις από τις δικές του (Messing & Westwood, 2014). Ο πιο βασικός λόγος είναι η ποικιλομορφία της επικοινωνίας η οποία δεν βασίζεται σε εγωκεντρικά δίκτυα, αλλά σε δίκτυα των οποίων κάθε σημείο, που αντιπροσωπεύει έναν χρήστη είναι ακριβώς ισάξιο με οποιοδήποτε άλλο. Μεταγενέστερες έρευνες εστιασμένες σε συγκεκριμένες πολιτικές ιδεολογίες ήρθαν για να επιβεβαιώσουν το προαναφερθέν εύρημα εξηγώντας πως οι χρήστες του Facebook έρχονται σε επαφή με χρήστες όλων των αποχρώσεων ενός ιδεολογικού φάσματος (Bakshy, Messing & Adamic, 2015). Η συγκεκριμένη παρατήρηση επιβεβαιώθηκε και στην πλατφόρμα του Twitter (Barbera, 2014). Η σχέση των κοινωνικών δικτύων με την έκθεση σε πολιτική διαφωνία έχει επισταμένως και επανειλημμένως ερευνηθεί με τις έρευνες να συμφωνούν στη θετική συσχέτιση μεταξύ τους (Barnidge, 2015, Kim, 2011, Kim, Hsu & Gil de Zúñiga, 2013, Mitchell, Gottfried, Kiley & Matsa, 2014 σύμφωνα με τον Yang κ.ά., 2016). Έχει υποστηριχθεί ότι αυτό συμβαίνει γιατί τα κοινωνικά δίκτυα συμβάλλουν στη διάχυση της πληροφορίας (information sharing) εκθέτοντας παράλληλα τους χρήστες τους σε περισσότερη πληροφορία από περισσότερες πηγές (Barbera, 2014). Κατά συνέπεια, οι άνθρωποι που ασχολούνται περισσότερο με την πολιτική πληροφορία που διακινείται στα κοινωνικά δίκτυα, είναι πιο πιθανό να έρθουν σε επαφή με κάποιας μορφής πολιτική διένεξη (Barnidge, 2015, Brundidge, 2010, Kim κ.ά., 2013, Rojas, 2015 σύμφωνα με τον Yang κ.ά., 2016).

Η ανωνυμία που εξασφαλίζει το Διαδίκτυο παρέχει το κατάλληλο αίσθημα ασφάλειας για τον χρήστη ώστε να υποστηρίζει ακραίες απόψεις χωρίς να φοβάται την κοινωνική κατακραυγή ή αποδοκιμασία. Η αποπροσωποποίηση καθιστά εύκολη την εναλλαγή ταυτοτήτων από ένα άτομο, όπως και την υποχώρηση της ατομικής ταυτότητας για χάρη της ομαδικής, διότι με την αποπροσωποποίηση η προσωπική ταυτότητα του ατόμου και τα χαρακτηριστικά που το κάνουν να ξεχωρίζει λαμβάνουν δευτερεύουσα θέση στην σκέψη του. Αυτό οδηγεί το άτομο να θεωρεί τον εαυτό του περισσότερο αντιπρόσωπο μίας ομάδας με συγκεκριμένη ιδεολογία, παρά μία αυθύπαρκτη ξεχωριστή προσωπικότητα (Lee, 2006). Τα ηλεκτρονικά μέσα παρέχουν και την απαραίτητη προστασία της πραγματικής ταυτότητας για αυτόν που τα χρησιμοποιεί ή για αυτόν που σχολιάζει κάτω από μία είδηση. Η ανωνυμία διασφαλίζεται επίσης και από το ότι οι ιστοσελίδες που φιλοξενούν ριζοσπαστικό περιεχόμενο, συνήθως δεν αναγράφουν κάτω από τα κείμενα το όνομα του κειμενογράφου ή του σχολιαστή.

Η δημοσίευση πληροφοριών από τον οποιονδήποτε χρήστη χωρίς την απαραίτητη συνοδεία αποδεικτικών στοιχείων, χαρακτηριστικό των Νέων Μέσων που έχει αναλυθεί σε προηγούμενη ενότητα, προκαλεί διαστρέβλωση πληροφοριών. Η λάθος πληροφόρηση, ειδικά σε μία μικρή ηλικία που υστερεί δυνατότητα κρίσης, μπορεί να αποπροσανατολίσει τον χρήστη των Νέων Μέσων και εύκολα να τον οδηγήσει σε μονοπάτια από τα οποία δύσκολα θα βγει.

Οι έρευνες διαπιστώνουν την ευκολία με την οποία τα άτομα χρησιμοποιούν τα κοινωνικά δίκτυα προκειμένου να οργανωθούν για πολιτικές δράσεις, όπως διαμαρτυρίες (Eltantawy & Weist, 2011, Harlow, 2012, Howard & Parks, 2012, Lim, 2012, Valenzuela, Arriagada & Scherman, 2012, σύμφωνα με τον Yang κ.ά., 2016), για να προάγουν πολιτικά μηνύματα (Gil de Zúñiga, Jung, & Valenzuela, 2012, σύμφωνα με τον Yang κ.ά., 2016), αλλά και για να συμμετέχουν στη διαμόρφωση της παγκόσμιας κοινής γνώμης σχετικά με κοινωνικά θέματα (Schulz & Roessler, 2012). Οι συγκεκριμένες χρήσεις των κοινωνικών δικτύων για οργάνωση πολιτικών δράσεων, προαγωγή πολιτικών μηνυμάτων και συμμετοχή στη διαμόρφωση της παγκόσμιας κοινής γνώμης έχουν συσχετιστεί όχι μόνο με τη δόμηση νοητικών αναπαραστάσεων (Cho κ.α., 2009), δηλαδή με τον σχηματισμό συγκεκριμένων εικόνων στον εγκέφαλο, αλλά και με το βαθμό συμμετοχής του καθενός στην πολιτική ζωή ενός τόπου (Shah, Kwak & Holbert, 2001).

6.2. Κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας από τα Νέα Μέσα και ριζοσπαστικοποίηση

Τα Νέα Μέσα κατασκευάζουν την κοινωνική πραγματικότητα με τους τρόπους που αναλύθηκαν στην 6.1. ενότητα. Στην παρούσα ενότητα θα εξεταστεί ο αντίκτυπος της κατασκευής της κοινωνικής πραγματικότητας από τα Νέα Μέσα στη ριζοσπαστικοποίηση νεανικών ομάδων.

Τα δρώντα πρόσωπα στην πολιτική σκηνή δεν είναι πλέον μόνο όσοι έχουν πολιτική, κοινωνική ή οικονομική δύναμη. Τα Νέα Μέσα προσφέρουν σε οποιονδήποτε χρήστη τους τη δυνατότητα να εκφράσει, με ελάχιστο οικονομικό κόστος, την πολιτική του άποψη, όποια στιγμή θέλει, με πιθανό κοινό όλο τον κόσμο. Με αυτόν τον τρόπο, οι περισσότεροι πολίτες αποκτούν θεωρητικά δημόσιο λόγο και πιθανή δύναμη ώστε να επηρεάσουν την τοπική, εθνική αλλά και παγκόσμια πολιτική σκηνή.

Στη σύγχρονη εποχή, οι πολιτικά δρώντες, είτε πρόκειται για πολιτικά πρόσωπα είτε για ενεργούς πολιτικά πολίτες, χρησιμοποιούν την οργανωμένη αφήγηση για να δημιουργήσουν συγκεκριμένες εικόνες για την πολιτική πραγματικότητα και τους ανθρώπους που την απαρτίζουν (Betz 2008). Η συμμετοχή στη διαδικασία πολιτικών αποφάσεων, η άσκηση κοινωνικής πίεσης, η στροφή της κοινής γνώμης προς συγκεκριμένα θέματα και η τοποθέτηση στην πολιτική πραγματικότητα έχουν γίνει καθημερινή ενασχόληση των χρηστών των Νέων Μέσων που ανήκουν στην κοινωνική ομάδα των πολιτικά δρώντων.

Το Διαδίκτυο έπαιξε σημαντικό ρόλο στη ριζοσπαστικοποίηση. Στην αρχή οι διάφορες ριζοσπαστικές ομάδες το χρησιμοποίησαν για λόγους προπαγάνδας, διάδοσης μηνυμάτων, στρατολόγησης και καλέσματος των υποστηρικτών τους (Agarwal, 2015). Στη συνέχεια χρησιμοποιήθηκε στη διαδικτυακή εκπαίδευση για σχεδίαση και παροχή μεθόδων πραγματοποίησης τρομοκρατικών χτυπημάτων (ό.π.). Η συγκεκριμένη χρήση του έγινε έντονη μετά την καταστροφή από τις εκάστοτε αρχές εξουσίας διάφορων κέντρων εκπαίδευσης ανά τον κόσμο. Η κυριότερη όμως χρήση εστιάζεται ακόμα στην επικοινωνία μεταξύ ατόμων σε όλο τον κόσμο. Στη συγκεκριμένη περίπτωση υπάγεται και η επικοινωνία ομάδων με ριζοσπαστική δράση.

Μία πολύ σημαντική για τη ριζοσπαστικοποίηση νεανικών ομάδων μορφή του Διαδικτύου είναι η διαδικτυακή ακρόαση ραδιοφωνικών σταθμών που λειτουργούν ριζοσπαστικές ομάδες και μεταδίδουν ζωντανά από τις ιστοσελίδες τους. Η συγκεκριμένη λειτουργία επιτρέπει στους ακροατές να συμμετέχουν διαδραστικά, απευθύνοντας ερωτήσεις στους αρχηγούς ομάδων και λαμβάνοντας απευθείας τις απαντήσεις τους. Πρόκειται για έναν νέο συμπληρωματικό τρόπο εκπαίδευσης και μύησης στο σκεπτικό της κάθε ομάδας.

Το ίδιο είδος απόκτησης νέων μελών σε μία ομάδα διαδραματίζεται και στο Twitter. Δημοσιεύοντας κάποιος τις πολιτικές απόψεις του, μέσω του κινητού τηλεφώνου του, στέλνει το μήνυμά του σε αυτούς που τον ακολουθούν. Άμεσα οι συγκεκριμένοι έχουν τη δυνατότητα να αναδημοσιεύουν (retweet) το μήνυμα. Η συγκεκριμένη διαδικασία μπορεί να επαναλαμβάνεται συνεχώς και το μήνυμα να εξαπλωθεί σε όλον τον κόσμο. Το Twitter ειδικά παρουσιάζεται ως κορωνίδα των Νέων Μέσων στον τομέα του πολιτικού γίνεσθαι λόγω της εκρηκτικής ταχύτητας μετάδοσης και αναμετάδοσης πληροφοριών, αλλά και της εύκολης οργανωμένης παρακολούθησης πολλαπλών διεθνών δικτύων και των ακόλουθών τους.

Αν και το Διαδίκτυο κατέχει την πρώτη θέση στις έρευνες για τη ριζοσπαστικοποίηση υπάρχουν και άλλα μέσα για τη μεταφορά δεδομένων και τη μετάδοση προπαγανδιστικών μηνυμάτων. Το Bluetooth, για παράδειγμα, προσφέρει τη δυνατότητα να μεταφέρονται κείμενα ή δεδομένα χωρίς την ανάγκη να υπάρχει σύνδεση στο Διαδίκτυο. Το Bluetooth είναι ένα πρωτόκολλο που αφορά έναν ασύρματο τρόπο μεταφοράς δεδομένων, ο οποίος χρησιμοποιεί μικροκύματα μικρής εμβέλειας, τα οποία μεταδίδονται μέσω του αέρα. Η μεταφορά αφορά δεδομένα μικρού μεγέθους, τα οποία αποκωδικοποιούνται από τον παραλήπτη μέσω συχνοτήτων.

Στο Διαδίκτυο δεν υπάρχει απαγορευμένο περιεχόμενο. Ο καθένας μπορεί να αποκτήσει ένα δικό του κομμάτι στον κυβερνοχώρο και να δημοσιεύει ό,τι θέλει, χωρίς καμία λογοκρισία, εκτός από αυτήν των υπόλοιπων χρηστών και μόνο αν την επιτρέπει ο ίδιος.

Στα σύγχρονα Μέσα υπάρχουν πλέον φανερά τα ριζοσπαστικοποιημένα κείμενα, τα οποία φιλοξενούνται από συγκεκριμένες σελίδες, είτε κοινωνικής δικτύωσης, είτε ιστότοπους. Ο σκοπός τους είναι φανερός εξ αρχής και οι συγγραφείς των κειμένων είναι ξεκάθαροι ως προς αυτόν. Η επισκεψιμότητα των συγκεκριμένων σελίδων έχει αυξηθεί τα τελευταία χρόνια, ιδιαίτερα από νεανικό πληθυσμό, όπως δείχνουν και τα αποτελέσματα των ερευνών (Harris, 2010). Οι περισσότερες σελίδες είναι δημόσιες και ανοιχτές. Ένας χρήστης μπορεί να τις επισκεφτεί, να διαβάσει το περιεχόμενό τους, να διαβάσει τις συζητήσεις που άλλοι επισκέπτες ή μέλη έχουν κάνει, να δει προπαγανδιστικά βίντεο και να συμμετέχει στην ομάδα τους (Weimann, 2010).

Μερικές φορές οι ίδιες οι ριζοσπαστικές ομάδες επιδιώκουν τη δημοσίευση των θέσεων τους (Boomgaarden & Vliegenthart, 2007). Ανάμεσα στο κοινό στο οποίο απευθύνονται οι ομάδες υπάρχουν και οι εν δυνάμει υποστηρικτές τους. Άτομα τα οποία θα αιτιολογήσουν και θα δικαιολογήσουν τις πράξεις της ριζοσπαστικής ομάδας και θα αντιμετωπίσουν τα μέλη της με σεβασμό και συμπάθεια. Με αυτόν τον τρόπο οι ομάδες νομιμοποιούν την ύπαρξη και το δίκαιο του λόγου τους. Επιπλέον, μόνο μέσω της συνεχούς δημοσιότητας μία ομάδα θα αποκτήσει την βαρύτητα που απαιτείται για να επιφέρει πολιτικές αλλαγές. Το χαμηλό προφίλ δεν τραβά τα φώτα της δημοσιότητας, οπότε ούτε την προσοχή της κοινής γνώμης, η οποία αποτελεί ισχυρό εργαλείο σε μία διαδικασία κοινωνικής αλλαγής.

Στις περισσότερες χώρες τα νόμιμα όρια στην ενημέρωση καθορίζονται δύσκολα και η τήρησή τους ελέγχεται ακόμα πιο δύσκολα. Η ελευθερία του λόγου είναι σημαντικό κεκτημένο αξίωμα και χρησιμοποιείται συχνά ως επιχείρημα υπέρ του μη ελέγχου. Τα όρια είναι κυρίως ηθικά και ποικίλουν από δημοσιογράφο σε δημοσιογράφο, όπως και η ευθύνη με την οποία θα γίνει η επιλογή μίας πληροφορίας και η ανάδειξή της ως είδησης.

Σήμερα οι δέκτες φαίνεται να απομακρύνονται από τα Παραδοσιακά Μέσα μετάδοσης ειδήσεων και να προτιμούν τα Νέα Μέσα, τα οποία τους δίνουν τη δυνατότητα να συμμετέχουν ενεργά στο πολιτικό γίγνεσθαι, εφόσον παραμένουν συχνοί χρήστες τους και ακολουθούν σελίδες ή άτομα που μεταδίδουν πολιτικές ειδήσεις.

Οι έρευνες κατηγοριοποιούν τους χρήστες των Νέων Μέσων σε δύο ομάδες, ανάλογα με τον τρόπο που αντιμετωπίζουν τις ειδήσεις που προβάλλονται στα Νέα Μέσα. Ο πρώτος τύπος αφορά τους δέκτες που διαβάζουν διαγώνια την είδηση που εμφανίζεται μπροστά τους, χωρίς να την έχουν ψάξει και σε γρήγορο ρυθμό (scanner/methodical readers) (Adam, Quinn, & Edmonds, 2007). Ο δεύτερος τύπος (browser/selectors) (Tewksbury, Hals, & Bibart, 2008) αφορά τους δέκτες που έχουν εγγραφεί ή ακολουθούν συγκεκριμένες πηγές πληροφοριών, των οποίων οι ειδήσεις γίνονται αντικείμενο πιο προσεκτικής ανάγνωσης.

Το περιεχόμενο των ειδήσεων φαίνεται να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην πολιτική κινητοποίηση των θεατών, ακροατών ή αναγνωστών. Για παράδειγμα, έρευνες έχουν δείξει ότι όσο περισσότερο δημοσιεύονται ειδήσεις για τη μετανάστευση, τόσο αυξάνεται η υποστήριξη πολιτικών κομμάτων που προτείνουν/υπερασπίζονται/προωθούν μία αυστηρή αντιμεταναστευτική πολιτική (Boomgaarden & Vliegenthart, 2007).

Εκτός από το περιεχόμενο των ειδήσεων και ο τρόπος που αυτές δημοσιεύονται επηρεάζει την πολιτική συμμετοχή. Σε σχετική έρευνα που διεξήχθη από τους Choi, Kook Lee και Metzgar το 2017, οι τρόποι δημοσίευσης μοιράστηκαν σε δύο κατηγορίες, εκείνη της εξωτερίκευσης των ειδήσεων και εκείνη της εσωτερίκευσης. Η εξωτερίκευση νέων ειδήσεων (news externalizing), αφορά στη δημοσίευση ή στον σχολιασμό τους. Η εσωτερίκευση (news internalizing), αφορά στην αναζήτηση μίας συγκεκριμένης νέας είδησης. Οι προαναφερθείσες διαδικασίες επηρεάζουν διαφορετικά την πολιτική συμμετοχή. Στην περίπτωση όπου το άτομο δημοσιεύει μία είδηση ή τη σχολιάζει δημόσια, εκλαμβάνει τον εαυτό του ως ένα

πολιτικά ενεργό μέλος της κοινωνίας, το οποίο συμμετέχει άμεσα στα πολιτικά δρώμενα. Στην περίπτωση που αναζητά στις διάφορες πλατφόρμες των Νέων Μέσων μία συγκεκριμένη είδηση την οποία άκουσε ή διάβασε και θέλει να επιβεβαιώσει ή εμπλουτίσει, δεν συμμετέχει άμεσα στο πολιτικό γίγνεσθαι, αλλά με έμμεσο τρόπο ενημερώνεται γι αυτό.

Τα Νέα Μέσα φαίνεται να επιτείνουν τη ριζοσπαστικοποίηση των ομάδων ή τουλάχιστον να υποβοηθούν την εξέλιξη της διαδικασίας. Αυτό οφείλεται κυρίως στο ότι διευκολύνουν, πρώτον, την επιλογή της θεματολογίας που διαβάζει ή βλέπει ο καθένας, δεύτερον, τη σύσταση ομογενών ομάδων και τρίτον, γιατί ενισχύουν την επιρροή των τελευταίων στο άτομο που έρχεται σε επαφή μαζί τους μέσω των Νέων Μέσων. Επιπροσθέτως, δίνουν το λόγο και την ευκαιρία δημοσιότητας σε όσους δεν μπορούν να τα αποκτήσουν μέσω των Παραδοσιακών Μέσων. Σε όσους, δηλαδή, δεν έχουν τη δύναμη να προβληθούν στην τηλεόραση ή να γράψουν ένα άρθρο στην εφημερίδα ή να μιλήσουν σε μία ραδιοφωνική εκπομπή.

Τα Νέα Μέσα είναι αυτά που καθόρισαν την εικόνα της ριζοσπαστικοποίησης τον 21ο αιώνα. Ο Fahmi (2009) υποστηρίζει ότι δεν συμβάλλουν απλά στην εμφάνιση και διάδοση ριζοσπαστικών πράξεων, αλλά δημιουργούν νέες δυνατότητες τέλεσής τους. Μπορεί, δηλαδή, να την προκαλέσουν σε διαφορετικά μέρη του πλανήτη ταυτόχρονα. Μπορεί ακόμα να προκληθεί χωρίς να έχει καν τη διάσταση του τόπου, να είναι, δηλαδή, στον κυβερνοχώρο. Μπορεί να είναι ανέφικτο να εντοπιστεί η πηγή της, διότι ξεσπάει σε πολλά και διαφορετικά σημεία του Διαδικτύου, τα οποία μπορεί να μην έχουν εκδηλώσει καν αληθινά στοιχεία χρήστη.

7. Η αντίθετη γνώμη για το ρόλο των Νέων Μέσων στη ριζοσπαστικοποίηση νεανικών ομάδων

Με τα συμπεράσματα της προηγούμενης ενότητας δεν συμφωνούν όλες οι έρευνες. Ο αντίλογος υποστηρίζει ότι η χρήση των Νέων Μέσων δεν επηρεάζει την πολιτική συμμετοχή και όταν αυτό συμβαίνει, η επιρροή αυτή είναι ασήμαντη ή περιθωριακή (Eveland & Hively, 2009). Η επιρροή εξαρτάται από πολλούς παράγοντες και όχι απλά από τη χρήση των Νέων Μέσων. Ανάμεσα στους παράγοντες που επηρεάζουν την πολιτική συμμετοχή σημαντικό είναι το είδος του δικτύου, εάν είναι δηλαδή ομοιογενές ή ετερογενές. Επίσης, ο τύπος της επαφής με τις ειδήσεις διαδραματίζει σημαντικό ρόλο. Αν το άτομο διαβάζει τυχαία κάποιες ειδήσεις στο πλαίσιο της γενικότερης ενημέρωσής του, τότε δεν μπορεί να επηρεαστεί ιδιαίτερα από αυτές. Αντίθετα, όταν μπαίνει σε διαδικασία να τις μοιραστεί με άλλα άτομα ή να τις συζητήσει, τότε έχει ήδη επηρεαστεί σε μεγάλο βαθμό από το περιεχόμενό τους. Οπότε, μόνο όταν το δίκτυο είναι ετερογενές, δηλαδή αποτελείται από μέλη με διαφορετικές απόψεις περί ενός θέματος και η επαφή με τις ειδήσεις είναι ενεργή, το άτομο κινητοποιείται περαιτέρω στον πολιτικό τομέα (Choi, Kook Lee & Metzgar, 2017).

Ο Benson (2014) με το ίδιο σκεπτικό απορρίπτει τη συμβολή των Νέων Μέσων στη διαδικασία της ριζοσπαστικοποίησης. Ισχυρίζεται ότι το Διαδίκτυο και τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης δεν πολλαπλασιάζουν τη δύναμη ενός ατόμου ή μίας ομάδας που μεταδίδουν ριζοσπαστικό υλικό, γιατί τους κάνουν πιο ορατούς στις υπηρεσίες καταπολέμησης του εξτρεισμού. Υποστηρίζει ότι ένα μόνο μικρό μήνυμα ριζοσπαστικού περιεχομένου μπορεί να γίνει η αφορμή για να ξεσκαπαστεί μία ολόκληρη συνομωσία ή μία παγκόσμια τρομοκρατική οργάνωση.

Αναφορικά με το Διαδίκτυο έχει υποστηριχθεί, ακόμα, ότι η χρήση του φέρνει το άτομο σε επαφή με πολλές διαφορετικές απόψεις για ένα θέμα, εφόσον όλοι το χρησιμοποιούν και οι περισσότεροι από αυτούς εκφράζουν την προσωπική τους άποψη με αποτέλεσμα να δημοσιεύονται όλες οι πιθανές οπτικές για ένα θέμα. Επίσης, τόσο οι υποστηρικτές της μίας πλευράς σε ένα θέμα όσο και οι υποστηρικτές της άλλης πλευράς, αλλά και οι πιο μετριοπαθείς, μπορούν να έχουν το δικό τους χώρο στο Διαδίκτυο για να εκφράζουν, υποστηρίζουν και επιχειρηματολογούν υπέρ της άποψής τους. Η δυνατότητα αυτή ύπαρξης διαφορετικών απόψεων στο Διαδίκτυο

μπορεί να θεωρηθεί και παράγοντας εξομάλυνσης μίας ακραίας άποψης και όχι αιτία όξυνσης των πολιτικών αντιπαράθεσεων.

Η πολυφωνία στα Νέα Μέσα και η δημόσια αντιπαράθεση μεταξύ των χρηστών είναι σύνηθες φαινόμενο. Θα θεωρούσε κάποιος ότι με αυτόν τον τρόπο η προσέγγιση μίας είδησης, η οποία είτε δημοσιεύεται από έναν επαγγελματία δημοσιογράφο, είτε από έναν ιδιώτη απλό χρήστη του Μέσου, διενεργείται με έναν πιο δημοκρατικό τρόπο (Hardy & Scheuffele, 2006), γιατί όλοι έχουν δικαίωμα να εκφράσουν τη δική τους οπτική γωνία. Δημιουργείται έτσι ένα ευρύ φάσμα απόψεων και ένα ετερογενές δίκτυο. Ο Garrett (2009) μάλιστα, αμφισβήτησε την άποψη ότι τα άτομα αγνοούν το διαδικτυακό πληροφοριακό υλικό που αντικρούει ή απορρίπτει την γνώμη τους για ένα θέμα, αλλά ότι το συναντούν και το διαβάζουν όπως και το υλικό που συμφωνεί με αυτήν.

Τέλος, οι Fisher & Boekkooi (2010) διαπίστωσαν, επίσης, ότι το πέρασμα στην ριζοσπαστική πράξη είναι δυσκολότερο αν η μόνη επιρροή και ενημέρωση του ατόμου σχετικά με αυτήν έχει επέλθει μέσω του Διαδικτύου. Η διάδοσή της πράξης με σκοπό την επιρροή περισσότερων ανθρώπων και εν τέλει τη συμμετοχή και άλλων είναι πολύ πιο εύκολη για ένα άτομο που έχει πληροφορηθεί για αυτήν από διαπροσωπική επικοινωνία, ή από προσωπικές κοινωνικές διασυνδέσεις.

8. Αντί επιλόγου

Η ριζοσπαστικοποίηση είναι ένα θέμα το οποίο έχει ερευνηθεί εκτενώς. Η βιβλιογραφία, βέβαια, ανέδειξε ότι οι έρευνες που το αφορούν είναι γεμάτες υποθέσεις και αυθαίρετα συμπεράσματα, ενώ ταυτόχρονα επικρατεί περισσότερο η συμβατική σοφία, παρά η συστηματική επιστημονικά έγκυρη έρευνα (Githens-Mazer & Lambert, 2010). Αυτό το στοιχείο αποτέλεσε και τη μεγαλύτερη δυσκολία της συγγραφέα στη διερεύνηση του θέματος.

Εμπόδιο στην ανάλυση του φαινομένου στάθηκε και η έλλειψη συμπαγών θεωρητικών σχημάτων που να περικλείουν ταυτόχρονα όλες τις πτυχές των Νέων Μέσων και τις διάφορες διαστάσεις της ριζοσπαστικοποίησης. Η ίδια δυσκολία υπήρξε και στην ανεύρεση Θεωριών που να αφορούν την κοινωνική κατασκευή της πραγματικότητας από τα Νέα Μέσα και όχι από τα Παραδοσιακά. Η περισσότερη διαθέσιμη βιβλιογραφία αφορά τα Παραδοσιακά Μέσα και η χρήση της για την ανάλυση των Νέων, θεωρήθηκε σφάλμα, για αυτόν τον λόγο και δεν διενεργήθηκε.

Επιπροσθέτως, η πλειοψηφία των ερευνών που ασχολήθηκε με ομάδες που θεωρούν τους εαυτούς τους ριζοσπαστικές, βασιζόταν σε ερωτηματολόγια αυτό-αξιολόγησης. Το συγκεκριμένο εργαλείο παρουσιάζει αρκετές ελλείψεις και περιορισμούς, όπως είναι ήδη γνωστό, με βασική την τάση του ατόμου να θέλει να δίνει απαντήσεις που θεωρούνται κοινωνικά αποδεκτές, σε μία προσπάθειά του να αποκτήσει και εκείνο τη συγκεκριμένη ιδιότητα. Επίσης, τα ερωτηματολόγια αυτό-αξιολόγησης δεν αποτυπώνουν απαραίτητα την πραγματική εικόνα του ατόμου, αλλά συνήθως την εικόνα που έχει το άτομο για τον εαυτό του, η οποία μπορεί να έχει και μεγάλη απόκλιση από την πραγματική.

Μία άλλη δυσκολία αφορά την περιορισμένη διαθέσιμη βιβλιογραφία σχετικά με την πολιτική ριζοσπαστικοποίηση. Λόγω της σύγχρονης πραγματικότητας, οι περισσότερες έρευνες πραγματεύονται τη θρησκευτική ριζοσπαστικοποίηση και τη σύνδεσή της με τη διεθνή τρομοκρατία.

Παρά τις δυσκολίες που προέκυψαν από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση, η βασικότερη δυσκολία στη σύνδεση των Νέων Μέσων με τη ριζοσπαστικοποίηση νεανικών ομάδων ήταν η αποφυγή του τεχνολογικού ντετερμινισμού. Με σκοπό να αποφευχθεί η οποιαδήποτε διάσταση αυτού, υπογραμμίζεται και σε αυτό το σημείο ότι τα Νέα Μέσα είναι εργαλεία ουδέτερης φύσης. Η σκοπιμότητά τους καθορίζεται

μόνο από τον χρήστη τους ή τον επινοητή τους και μόνο αν τα στρέψουν οι ίδιοι προς την κατεύθυνση της ριζοσπαστικοποίησης, μόνο τότε θα αποτελέσουν μέσον της.

Τελικά φαίνεται ότι είναι πιο αποτελεσματικό να αναγνωριστούν πολλαπλά και όχι ένα μοντέλα ριζοσπαστικοποίησης, προκειμένου να λαμβάνονται υπ' όψιν όσο το δυνατόν περισσότερες μεταβλητές για την προσέγγιση του τελικού αποτελέσματος. Άλλωστε με αυτόν τον τρόπο θα είναι διαθέσιμοι παραπάνω από ένας τρόποι για να προσδιοριστεί και να ερμηνευθεί η κάθε περίπτωση.

Σε αυτά που παρουσιάστηκαν παραπάνω είναι φυσικά ανοιχτή η θέση σε οποιονδήποτε άλλο παράγοντα μπορεί αποδεδειγμένα να ενταχθεί στην εξίσωση. Τα Νέα Μέσα κατασκευάζουν την κοινωνική πραγματικότητα με τέτοιον τρόπο ώστε να προκαλούν τη ριζοσπαστικοποίηση νεανικών ομάδων. Η παραπάνω πρόταση αντιμετωπίζεται ως ένα κομμάτι ενός σύνθετου δικτύου το οποίο απεικονίζει τη σχέση των Νέων Μέσων με την κοινωνική πραγματικότητα και το κομμάτι αυτής που αφορά τη ριζοσπαστικοποίηση νεανικών ομάδων. Δικαίως εντάχθηκαν ήδη επιπλέον παράγοντες, όπως η ενισχυμένη ομαδική ταυτότητα και η ιδιοσυγκρασία της νεαρής ηλικίας, στο υπό ανάλυση δίκτυο, οι οποίοι αναδείχθηκαν ξεκάθαρα από τη βιβλιογραφία.

Περαιτέρω έρευνα θα αποκαλύψει τα υπόλοιπα σημεία της εξίσωσης, είτε αυτά ενδυναμώνουν είτε αποδυναμώνουν την αποτελεσματικότητά της. Κάποιες πιο συγκεκριμένες προτάσεις αφορούν το ρόλο του αρχηγού σε μία ομάδα, το κοινωνικό status της ομάδας και τη διευκρίνιση της αντίθεσης μεταξύ νόρμας και παρεκκλίνουσας πεποίθησης.

ΠΗΓΕΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΗΓΕΣ

Διαδίκτυο

Andrew-Retrevo Blog, "Is Social Media a New Addiction?" 2010, available at: <http://tinyurl.com/ydvkm4g> (www.retrevo.com/content/blog/2010/03/socialmedia-new-addiction%3F). Ανακτήθηκε την 15^η Σεπτεμβρίου 2017.

<http://www.macleans.ca/politics/why-terrorism-can-grow-in-any-soil-including-our-own/>. Ανακτήθηκε την 19^η Σεπτεμβρίου 2017.

www.homeoffice.gov.uk/publications/counter-terrorism/counter-terrorismstrategy/strategy-contest?view=Binary. Ανακτήθηκε την 25^η Μαΐου 2017.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

Λαμπροπούλου, Ε. (1997). Η κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας και τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, η περίπτωση της βίας και της εγκληματικότητας. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.

Μπέργκερ, Π. Α., Λούκμαν, Τ. (2003). Η κοινωνική κατασκευή της πραγματικότητας (μτφρ. Αθανασίου, Κ.). Νήσος, Αθήνα. (το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 1966).

Ρήγου, Μ. (2014). Από την ψηφιακή επανάσταση στην ψηφιακή επιτήρηση, Νέα Μέσα, δημοσιότητα και πολιτική. Ι.Σιδέρης, Αθήνα.

Παπαθανασόπουλος, Στ. (2011). Τα μέσα επικοινωνίας στον 21^ο αιώνα. Καστανιώτη, Αθήνα.

Παπαστάμου, Στ., Προδρομίτης, Γ., Παυλόπουλος, Β. (2010). Κοινωνική σκέψη, νόηση και συμπεριφορά. Πεδίο, Αθήνα.

Ρηγόπουλος, Σ. (2016). Το φαινόμενο του ISIS ως πηγή τρομοκρατίας, θρησκευτικού φονταμενταλισμού και ριζοσπαστικοποίησης στην Ευρώπη. Η περίπτωση της Ελλάδας. (Διπλωματική Εργασία). Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών. Αθήνα,

<http://pandemos.panteion.gr/index.php?op=record&type=0&q=%CE%A1%CE%B7%CE%B3%CF%8C%CF%80%CE%BF%CF%85%CE%BB%CE%BF%CF%82&page=1&scope=0&lang=el&pid=iid:14886>).

Ξενόγλωσση

Adam, P. S., Quinn, S. & Edmonds, R. (2007). Eyetracking the news: A study of print and online reading. Poynter Institute, Florida.

Ali, R. B. M., Moss, S. A., Barrelle, K. & Lentini, P. (2017). Does the pursuit of meaning explain the initiation, escalation, and disengagement of violent extremists?. *Aggression and Violent Behavior*. 185-192.

Allport, G.W. (1985). The historical background of social psychology. *Handbook of Social Psychology*. Clark University Press. Worcester, MA. 1-46.

Andre, V. (2012). 'Neojihadism'1 and YouTube: Patani Militant Propaganda Dissemination and Radicalization. *Asian Security*, 8(1), 27-53.

Archetti, Chr. (2010). Constructing the al-Qaeda Narrative: Media and Communications in the Radicalization Process. Paper presented at the International Studies Association Annual Convention, New Orleans, 20 February.

Bakshy, E., Messing, S. & Adamic, L. A. (2015). Exposure to ideologically diverse news and opinion on Facebook. *Science*, 348(6239), 1130-1132.

Barberá, P. (2014). How social media reduces mass political polarization. Evidence from Germany, Spain, and the US. *Job Market Paper*, New York University. 1-46.

Başat, B. G. (2010). Changing Media Experiences of Young People in the Age of the Internet. *Global Media Journal: Mediterranean edition*, 40-47.

Bennett, W.L., & Iyengar, S. (2008). A new era of minimal effects? The changing foundations of political communication. *Journal of Communication*, 58(4), 707-731.

Bennett, W.L., Wells, C. & Freelon, D. (2011). Communicating civic engagement: Contrasting models of citizenship in the youth web sphere. *Journal of Communication*, 61(5), 835-856.

Benson, D.C. (2014). Why the internet is not increasing terrorism. *Security Studies*, 23(2), 293-328.

Bergin, A., Ungerer, C., Osman, S. B. & Yasin, N. A. M. (2009). Countering internet radicalisation in Southeast Asia.

Betz, D. (2008). The virtual dimension of contemporary insurgency and counterinsurgency. *Small wars & insurgencies*, 19(4), 510-540.

Bizina, M. & Gray, D. H. (2014). Radicalization of Youth as a Growing Concern for Counter-Terrorism Policy. *Global Security Studies*, 5(1), 72-79.

Black, R. W., Korobkova, K. & Epler, A. (2014). Barbie Girls and Xtractaurs: Discourse and identity in virtual worlds for young children. *Journal of Early Childhood Literacy*, 14(2), 265-285.

Bloom, M. (2006). Motivations for suicide terrorism. Root causes of suicide terrorism: The globalization of martyrdom, 25-100.

Blumler, J.G. (2003). Foreword: broadening and deepening comparative research. *The Media and Neo-Populism. A Comparative Analysis*. London: Praeger.

Boghossian, P. (2001). What is social construction?. The Times Literary Supplement Limited. London Bridge Street, England.

Boomgaarden, H.G. & Vliegenthart, R. (2007). Explaining the rise of anti-immigrant parties: The role of news media content. *Electoral Studies*, 26(2), 404-417.

Borum, R. (2011). Radicalization into violent extremism I: A review of social science theories. *Journal of Strategic Security*, 4(4), 7.

Brosius, H.B. & Kepplinger, H. M. (1990). The agenda-setting function of television news: Static and dynamic views. *Communication Research*, 17(2), 183-211.

Carretero, M. (1993). Qué es el constructivismo?. *Constructivismo y educación*. Edelvives. Zaragoza, Spain. 19-37.

Carty, V. (2010). New information communication technologies and grassroots mobilization. *Information, Communication & Society*, 13(2), 155-173.

Chatfield, A.T., Reddick, C.G. & Brajawidagda, U. (2015, May). Tweeting propaganda, radicalization and recruitment: Islamic state supporters multi-sided twitter networks. Σ& Proceedings of the 16th Annual International Conference on Digital Government Research. ACM, New York, USA. 239-249.

Cho, J., Shah, D.V., McLeod, J. M., McLeod, D.M., Scholl, R.M. & Gotlieb, M. R. (2009). Campaigns, reflection, and deliberation: Advancing a model of communication effects. *Communication Theory*, 19(1), 66-88.

Choi, J., Lee, J. K. & Metzgar, E. T. (2017). Investigating effects of social media news sharing on the relationship between network heterogeneity and political participation. *Computers in Human Behavior*, 75, 25-31.

Coleman, S. & Blumler, J.G. (2009). *The Internet and democratic citizenship: Theory, practice and policy*. Cambridge University Press. Cambridge, England.

Corasaniti, N. (2015). Casting early presidential vote through Facebook by clicking “unfollow”. *The New York Times*, NY, April 28th.

Cottle, S. (2008). Reporting demonstrations: The changing media politics of dissent. *Media, Culture & Society*, 30(6), 853-872.

Craig, O. & Palmer, A. (2006). What makes a martyr. *The Sunday Telegraph*, 13.

Crossett, C. & Spitaletta, J. (2010). *Radicalization: Relevant psychological and sociological concepts*. The John Hopkins University. Baltimore, Maryland, U.S.A.

Downing, J. (2008). Social movement theories and alternative media: An evaluation and critique. *Communication, Culture & Critique*, 1(1), 40-50.

Eveland, W. P., & Hively, M. H. (2009). Political discussion frequency, network size, and “heterogeneity” of discussion as predictors of political knowledge and participation. *Journal of Communication*, 59(2), 205-224.

Fisher, D.R., & Boekkooi, M. (2010). Mobilizing Friends and Strangers: Understanding the role of the Internet in the Step It Up day of action. *Information, Communication & Society*, 13(2), 193-208.

Flaxman, S., Goel, S., & Rao, J. M. (2013). Ideological segregation and the effects of social media on news consumption. Διαθέσιμο στο SSRN: bfi.uchicago.edu

Fraley, R.C., Roisman, G. I. & Haltigan, J. D. (2013). The legacy of early experiences in development: Formalizing alternative models of how early experiences are carried forward over time. *Developmental Psychology*, 49(1), 109-126.

Garrett, R.K. (2009). Echo chambers online?: Politically motivated selective exposure among Internet news users. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 14(2), 265-285.

Geeraerts, S.B. (2012). Digital radicalization of youth. *Social Cosmos*, 3(1), 25-32.

Ghajar-Khosravi, S., Kwantes, P., Derbentseva, N. & Huey, L. (2016). Quantifying Salient Concepts Discussed in Social Media Content: An Analysis of Tweets Posted by ISIS Fangirls. *Journal of Terrorism Research*. 7(2), 79-89.

Gillan, K. (2009). The UK anti-war movement online: uses and limitations of internet technologies for contemporary activism. *Information, Communication & Society*, 12(1), 25-43.

Githens-Mazer, J.& Lambert, R. (2010). Why conventional wisdom on radicalization fails: the persistence of a failed discourse. *International Affairs*, 86(4), 889-901.

Hacking, I. (1999). *The social construction of what?* Harvard University Press. Massachusetts, USA.

Hafez, M. & Mullins, C. (2015). The radicalization puzzle: a theoretical synthesis of empirical approaches to homegrown extremism. *Studies in Conflict & Terrorism*. 958-975.

Hardy, B. W. & Scheufele, D. A. (2005). Examining differential gains from Internet use: Comparing the moderating role of talk and online interactions. *Journal of Communication*, 55(1), 71-84.

Harris, F. J. (2010). Teens and privacy: Myths and realities. *Knowledge Quest*, 39(1), 74-79.

Helfstein, S. (2012). *Edges of radicalization: Ideas, individuals and networks in violent extremism*. Military Academy West Point NY Combating Terrorism Center.

Holcomb, J., Gottfried, J. & Mitchell, A. (2013). News use across social media platforms. Pew Research Journalism Project. Sage Publications, London. Vol. 2(2): 107–110

Horgan, J. (2009). *Walking away from terrorism: Accounts of disengagement from radical and extremist movements*. Routledge, New York, USA.

Hoskins, A., & O'Loughlin, B. (2009). *Media and the myth of radicalization*. Media, War & Conflict. SAGE Publications, London.

Jones, S. & Fox, S. (2009). *Generations online in 2009*. Washington DC: Pew Internet & American Life Project.

Ibáñez-Cubillas, P., Díaz-Martín, Chr. & Pérez-Torregrosa, A.B. (2017). Social networks and childhood, New agents of socialization. 7th International Conference on Intercultural Education “Education, Health and ICT for a Transcultural World, Almeria, Spain, 15-17 June 2016. 237, 64 – 69.

Khan, R., Khan, S., Aziz, R. & Shah, R.U. (2012). Causes and impact of radicalization of young people inside and outside Pakistan. *European Journal of Business and Social Sciences*, 1(3), 146 – 157.

Kilbourne, B. & Richardson, J. T. (1989). Paradigm conflict, types of conversion, and conversion theories. *Sociological Analysis*, 50(1), 1-21.

Klausen, J. (2015). Tweeting the Jihad: Social media networks of Western foreign fighters in Syria and Iraq. *Studies in Conflict & Terrorism*, 38(1), 1-22.

Kwak, N., Williams, A. E., Wang, X. & Lee, H. (2005). Talking politics and engaging politics: An examination of the interactive relationships between structural features of political talk and discussion engagement. *Communication Research*, 32(1), 87-111.

Lacalle, C. (2011). La ficción interactiva: televisión y web 2.0. *Ámbitos*, (20)

Lee, A. R. & Horsley, J. S. (2017). The role of social media on positive youth development: An analysis of 4-H Facebook page and 4-H'ers' positive development. *Children and Youth Services Review*, 77, 127-138.

Lee, E. J. (2006). When and how does depersonalization increase conformity to group norms in computer-mediated communication?. *Communication Research*, 33(6), 423-447.

Liang, B., Commins, M. & Duffy, N. (2010). Using social media to engage youth: Education, social justice, & humanitarianism. *The Prevention Researcher*, 17(S1), 13-17.

Livingstone, S., Ólafsson, K. & Staksrud, E. (2013). Risky social networking practices among “underage” users: lessons for evidence-based policy. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 18(3), 303-320.

Lofland, J. & Skonovd, N. (1981). Conversion motifs. *Journal for the scientific study of religion*, 373-385.

Ludot, M., El Hussein, M., Radjack, R. & Moro, M. R. (2017). Les réactions des professionnels face à la «radicalisation» des jeunes. Une étude exploratoire. *Neuropsychiatrie de l'Enfance et de l'Adolescence*, 65(3), 155-163. Luhmann, N. (2000). *The reality of the mass media*. Stanford University Press
Stanford, California.

Malinen, S. (2015, May). "Unsociability" as Boundary Regulation on Social Network Sites. Σε ECIS 2015, Completed Research Papers. Münster, Germany 1-1.

Marsico Jr., E.M. (2009). Social networking websites: Are MySpace and Facebook the fingerprints of the twenty-first century. 19 Widener LJ. Widener University School of Law, Wilmington, USA. 967-977.

McCauley, C.R. & Segal, M.E. (1987). Social psychology of terrorist groups. In C. Hendrick (Ed.), *Review of personality and social psychology, Group processes and intergroup relations*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications. 9, 231-256.

McCauley, C. & Moskalenko, S. (2008). Mechanisms of political radicalization: Pathways toward terrorism. *Terrorism and Political Violence*, 20(3), 415-433.

McCauley, C. & Moskalenko, S. (2011). *Friction: How radicalization happens to them and us*. Oxford University Press.

McCauley, C. & Moskalenko, S. (2014). Toward a profile of lone wolf terrorists: What moves an individual from radical opinion to radical action. *Terrorism and Political Violence*, 26(1), 69-85.

McLeod, R.S. (2015). SSAT Presidential address 2014: Here comes generation Y!. *Journal of Gastrointestinal Surgery*, 19(1), 1-5.

Meeus, W. (2011). The study of adolescent identity formation 2000–2010: A review of longitudinal research. *Journal of research on adolescence*, 21(1), 75-94.

Messing, S. & Westwood, S. J. (2014). Selective exposure in the age of social media: Endorsements trump partisan source affiliation when selecting news online. *Communication Research*, 41(8), 1042-1063.

Moghaddam, F.M. (2005). The staircase to terrorism: A psychological exploration. *American Psychologist*, 60(2), 161-169.

Nagy, P., & Koles, B. (2014). The digital transformation of human identity: Towards a conceptual model of virtual identity in virtual worlds. *Convergence*, 20(3), 276-292.

Neumann, P.R. (2013). Options and strategies for countering online radicalization in the United States. *Studies in Conflict & Terrorism*, 36(6), 431-459.

Neumann, P.R. (2010). *Prisons and terrorism: Radicalisation and de-radicalisation in 15 countries*. ICSR, King's College London.

Oppenheim, D. (2017). Dialoguer avec des adolescents et jeunes adultes dans le contexte du développement des idéologies radicales, du terrorisme et des guerres barbares. *Neuropsychiatrie de l'Enfance et de l'Adolescence*, 65(3), 164-168.

Pariser, E. (2011). *The filter bubble: What the Internet is hiding from you*. Penguin. London, UK.

Pérez, C.L. (2014). Socialization, uses and influence of social networks in adolescents: the role of broadcast scheduling. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 132, 515-521.

Porter, L. E., & Kebbell, M. R. (2011). Radicalization in Australia: Examining Australia's convicted terrorists. *Psychiatry, Psychology and Law*, 18(2), 212-231.

Post, J. M. (2010). "When hatred is bred in the bone:" the social psychology of terrorism. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1208(1), 15-23.

Rabasa, A. & Bernard, Ch. (2015). *Eurojihad: Patterns of Islamist Radicalization and Terrorism in Europe*. Cambridge University Press, NewYork.

Regan, P. M. & Steeves, V. (2010). Kids r us: online social networking and the potential for empowerment. *Surveillance & Society*, 8(2), 151-165.

Reicher, S., Haslam, S. A. & Rath, R. (2008). Making a virtue of evil: A five-step social identity model of the development of collective hate. *Social and Personality Psychology Compass*, 2(3), 1313-1344.

Reitman, J. (2013). Jahar's world. *Rolling Stone*, 1188, 46-57.

Sageman, M. (2011). *Leaderless jihad: Terror networks in the twenty-first century*. University of Pennsylvania Press. Philadelphia, Pennsylvania, USA.

Salah Fahmi, W. (2009). Bloggers' street movement and the right to the city.(Re) claiming Cairo's real and virtual "spaces of freedom". *Environment and Urbanization*, 21(1), 89-107.

Scheufele, D. A., Hardy, B. W., Brossard, D., Waismel-Manor, I. S. & Nisbet, E. (2006). Democracy based on difference: Examining the links between structural heterogeneity, heterogeneity of discussion networks, and democratic citizenship. *Journal of Communication*, 56(4), 728-753.

Schulz, A. & Roessler, P. (2012). The spiral of silence and the Internet: Selection of online content and the perception of the public opinion climate in computer-mediated communication environments. *International Journal of Public Opinion Research*, 24(3), 346-367.

Shah, D. V., Cho, J., Eveland Jr, W. P. & Kwak, N. (2005). Information and expression in a digital age: Modeling Internet effects on civic participation. *Communication Research*, 32(5), 531-565.

Simon, B. & Klandermans, P. G. (2001). Toward a Social Psychological Analysis of Politicized Collective Identity: Conceptualization, Antecedents, and Consequences.

Stevens, T. & Neumann, P. R. (2009). Countering online radicalisation: A strategy for action. International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence.

Sunstein, C. R. (2007). Republic. com 2.0. Princeton University Press. New Jersey, USA.

Tewksbury, D., Hals, M. L. & Bibart, A. (2008). The efficacy of news browsing: The relationship of news consumption style to social and political efficacy. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 85(2), 257-272.

Thompson, R. L. (2011). Radicalization and the use of social media. *Journal of Strategic Security*, 4(4), 167-190.

Valkenburg, P. M. & Peter, J. (2008). Adolescents' identity experiments on the Internet: Consequences for social competence and self-concept unity. *Communication Research*, 35(2), 208-231.

Van Stekelenburg, J. & Klandermans, B. (2011). Radicalization. Identity participation in culturally diverse societies. Blackwell, England. 234-257.

Van Tongeren, D. R. & Green, J. D. (2010). Combating meaninglessness: On the automatic defense of meaning. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 36(10), 1372-1384.

Veldhuis, T. & Staun, J. (2009). Islamist radicalisation: a root cause model. The Hague: Netherlands Institute of International Relations Clingendael. Den Haag.

Vidino, L. (2011). Radicalization, linkage, and diversity: Current trends in terrorism in Europe. Rand National Defense Research INST, Santa Monica CA.

Von Knop, K. (2007). Countering web-based Islamist narratives: conceptualizing an information war and a counter-propaganda campaign. NATO Security through science series of human and societal dynamics. 25, 245-266.

Weimann, G. (2010). Terror on facebook, twitter, and youtube. *The Brown Journal of World Affairs*, 16(2), 45-54.

Wiktorowicz, Q. (2005). Radical Islam rising: Muslim extremism in the West. Rowman & Littlefield Publishers. Oxford, UK.

Wilner, A. S. & Dubouloz, C. J. (2010). Homegrown terrorism and transformative learning: an interdisciplinary approach to understanding radicalization. *Global Change, Peace & Security*, 22(1), 33-51.

Yang, J., Barnidge, M. & Rojas, H. (2017). The politics of “Unfriending”: User filtration in response to political disagreement on social media. *Computers in Human Behavior*, 70, 22-29.

Zald, M. N. & McCarthy, J. D. (Eds.). (1987). *Social movements in an organizational society: Collected essays*. Transaction Publishers. New Brunswick, USA and London, UK.